T. C.
GENELKURMAY HARP TARİHİ BAŞKANLIĞI
HARP TARİHİ YAYINLARI
SERİ NO : 2

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ

III ncü Cilt, 3 ncü Kısım Ekı

GİRİT SEFERİ

(1645 - 1669)

015
ek
SE

ANKARA
Gnkur. Basımevi
1 9 7 7

T. C.
GENELKURMAY HARP TARİHİ BAŞKANLIĞI
HARP TARİHİ YAYINLARI
SERİ NO : 2

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ
III ncü Cilt, 3 ncü Kısım Eki

GİRİT SEFERİ
(1645 - 1669)

A N K A R A
Gnkur. Basımevi
1 9 7 7

Demirbaş.: 00027058

956.1015
TUR
1977
c.3 13 ek
k.12

T. C.
GENELKURMAY HARP TARİHİ BAŞKANLIĞI

ANKARA

HRP.T. : 3493-25-77 Plan 9/5/1977

ÖNSÖZ

1645-1669 Girit Seferi adıyla yayınlanan bu kitap, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi serisinin III ncü cilt, 3 ncü kısımının ekidir.

Ege denizi ile çevresindeki kıyı ve adaların, Türk eğemenliği altına girmiş olmasına rağmen, Venediklilerin elinde bulunan Girit adasının, Doğu Akdenizde deniz ulaşımını ciddi şekilde tehdit eden bir çıban başı olarak kalması, bu adaya karşı sefer açılmasını zorunlu kılan başlıca neden olmuştur.

Adayı ele geçirmek için, daha önceki tarihlerde, bazı teşebbüsler yapılmışsa da, her seferinde ortaya çıkan çeşitli olaylar, teşebbüslerin sonuçlanmasına imkân vermemiştir.

Murat IV. döneminde meydana gelen Avlonya olayı ve 1645'te Kızlar Ağası Sümbül Ağa'nın Malta korsanlarının saldırısına uğraması, Venedik'e karşı 24 yıl süren Girit Seferinin açılmasına görünür birer neden olmuştur. Kahramanlık destanlarıyla dolu olan seferin, bu kadar uzamasının başlıca nedenleri :

1. Duraklama Devrindeki iç politik durumun karışıklığı, çeşitli ayaklanmalar, Yeniçeri Ocağının bozulması.

2. Uzun süre devam eden Azerbaycan ve İran seferinin yorgunluğu

3. Avusturya ve Lehistan'la bir savaşın, heran patlak verme ihtimali

4. Papalık, Fransa ve Malta şövalyelerinin, Venedik'i desteklemeleri gibi dış politik durumun elverişsizliğidir.

Kitabın yazılmasında, başta Topkapı ve Başbakanlık Arşivleriyle, İstanbul'da bulunan çeşitli kütüphanelerden yararlanılmıştır.

Kitap; Emekli General Kemal YÜKEP tarafından kaleme alınmış Harp Tarihi Başkanlığının yetkili kurullarınca incelenerek yayınlanmıştır.

Bedrettin DEMİREL
Korgeneral
Harp Tarihi Başkanı

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASÎ, COĞRAFÎ DURUM VE ASKERÎ GÜÇLER

A. SİYASÎ DURUM

1. Dış Siyasî Durum	5
2. Savaşın Nedenleri	7
a. Savaşın Görünen Nedenleri	7
b. Savaşın Gerçek Nedenleri	8
3. İç Siyasî Durum	9

B. COĞRAFÎ DURUM

1. Girit Adasının Stratejik Durumu ve Coğrafî Mevkii	10
2. Adanın Yüzey Şekilleri	11
a. Dağlar	11
b. Akarsular ve Göller	11
c. Limanlar	11
ç. İklim	11
3. Sosyolojik Durum	12
4. Ekonomik Durum	12
a. Tarım	12
b. Hayvancılık	13
c. Ticaret	13
ç. Sanat	13
d. Madencilik	13

Sayfa

5. Girit Adasının Stratejik Bakımdan Değerlendirilmesi 13
Kaleler 14

C. ASKERÎ GÜÇLER

1. Türk Silahlı Kuvvetleri 14
2. Venedik Silahlı Kuvvetleri 15

İKİNCİ BÖLÜM

SEFER, SEFERBERLİK HAZIRLIKLARI VE YIĞINAK

A. SEFER HAZIRLIKLARI

1. Türklerin Sefer Hazırlıkları 17
2. Venediklilerin Sefer Hazırlıkları 18
3. Seferberlik 19
4. Yığınağın Yapılması 20
5. Girit Sularına Hareket 21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. ÇIKARMA HAREKÂTI VE MUHAREBELER

1. İlk Çıkarma 23
2. Ayatodori (Senteodoros) Adasının Zaptı 23
3. Hanya'nın Kuşatılması ve Kalenin Teslim Olması 24
4. Türk Silahlı Kuvvetlerinin İstanbul'a Dönüşü 30

B. GİRİT MUHAREBELERİ, DEVAMI VE DENİZ HAREKÂTI

1. Girit Muharebeleri 32
   a. Kisamo Kalesinin Zaptından Önceki Olaylar ve Kisamo Kalesinin Zaptı 32
   b. Venediklilerin Bozcaada'ya Taarruzu 33
   c. Suda Kuşatması ve Kuşatmanın Kaldırılması 33
   ç. Resmo (Retmo) Kalesinin Kuşatılması 35
   d. Resmo Kalesinin Fethi 36
   e. Birinci Kandiye Kuşatmasından Önceki Bazı Olaylar .. 38
   f. Kandiye Kalesinin Ablukası 40

Sayfa

g. Birinci Kandiye Kuşatması 42
ğ. 1649 Olayları ve Kandiye Ablukasının Devamı 44
h. Foça Muharebesi 46
ı. Donanmanın Girit'e Gelişi ve Voynok Ahmet Paşa'nın Şehit Olması 46
i. 29 - 30 Ağustos 1649 İkinci Kandiye Kuşatması 49
2. 1650 Olayları 52
a. Birinci Çanakkale Muharebesi (Haydar Ağazade Filosu) 52
b. Ali Paşa'nın Kaptanlığa getirilmesi 52
3. 1651 Olayları 53
a. 10 Temmuz 1651 Nakşe Muharebesi 53
4. 1652 Olayları 53
5. 1653 Olayları 53
6. İkinci Çanakkale Muharebesinden Önceki Olaylar 54
7. İkinci Çanakkale Muharebesi 55
8. Murat Paşa Filosunun Harekâta Devamı ve Filonun İstanbul'a Dönüşü 55
9. Zurnacı Mustafa Paşa'nın Kaptanlığı ve Üçüncü Çanakkale Muharebesi 56
10. Kenan Paşa'nın Kaptanlığı ve Dördüncü Çanakkale Muharebesi (1656) 57
11. Bozcaada ve Limni'nin Venediklilerin Eline Geçmesi 58
12. Köprülü Mehmet Paşa'nın Veziri âzamlığa Getirilmesi (15 Eylül 1656) ve Topal Mehmet Paşa'nın Harekâtı 58
13. Beşinci Çanakkale Muharebesi 60
14. Bozcaada'nın Geri Alınması 62
15. Limni'nin Zaptı 63
16. Fazıl Ahmet Paşa'nın Girit Seferine Görevlendirilmesi 64
17. Türk Ordusunun Girit'e Ulaştırılması 65
18. Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiye'ye Taarruz Hazırlıkları 66
19. Kandiye Kuşatması 68
20. 1668 Harekâtı 71
21. 1669 Olayları 77
22. Barışın İmzalanması 81

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LOJİSTİK VE İDARÎ FAALİYETLER

A. TEŞKİLÂT — Sayfa

1. Depolama ve İkmal Hizmetleri 85
2. Yiyecek, Yem, İçecek (1 nci Sınıf İkmal Maddeleri) 85
3. Silah Teçhizat (2 - 4 ncü Sınıf İkmal Maddeleri) 85
4. Cephane ve Patlayıcı Maddeler (5 nci Sınıf İkmal Maddeleri) 85
5. Bakım ve Onarım 86
6. Sağlık, Veteriner İşleri 86
7. Ulaştırma 86

B. İKMAL İŞLERİ

1. 1646 Yılında 87
   a. Personel 87
   b. Yiyecek 88
2. 1647 (1057) Yılına Ait Bilgiler 88
   a. Personel 88
   b. Yiyecek 89
   c. Cephane ve Mühimmat 90
   ç. Para 90
   d. 1647 - 1650 Yılları Arasında Verilen Ödüller 91
3. İkmalle İlgili Ayrıntılı Bilgiler 91
4. 1669 Yılına Ait Bilgiler 92
5. Lojistikle İlgili Diğer Bilgiler 95
6. Zayiat Hakkında Toplanabilen Bilgiler 96
7. Sarfedilen Mühimmat 96
8. Giritte Muharebelerin Cereyan Ettiği Günler Dışındaki Faaliyetler 97

SONUÇ 99

KRONOLOJİ 101

YARARLANILAN KAYNAKLAR 105

GENEL DİZİN .....

DÜZELTMELER .....

HARİTALAR

		Sayfa
(HARİTA : 1)	Girit Seferi Sırasında Siyasi Durum	6
(HARİTA : 2)	Girit Adası	6

KROKİLER

(KROKİ : 1)	Girit Seferi ve Deniz Harekâtı (1645 - 1669) ...	22
(KROKİ : 2/A)	Türk Kuvvetlerinin Girit Adasına İlk Çıkışları ve Hanya Önlerine Gelişleri (1645 - 1669) ...	22
(KROKİ : 2/B)	Ayatodori (Senteodoros) Adasının Zaptı (1645 - 1669)	22
(KROKİ : 3)	Hanya Kalesinin Kuşatılması ve Kalenin Teslim Olması 27 Haziran - 20 Ağustos 1645 ...	22
(KROKİ : 4)	Resmo Kalesinin Zaptı (15 Kasım 1646)	38
(KROKİ : 5)	Birinci Kandiya Kuşatması (12 Haziran 1648)	38
(KROKİ : 6)	Birinci Çanakkale Muharebesi (Haziran 1650)	46
(KROKİ : 7)	Girit Harekâtının İzlenmesi	46
(KROKİ : 8)	Beşinci Çanakkale Muharebesi (17 Temmuz 1657)	62
(KROKİ : 9)	Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiya Harekâtı (16 Mayıs 1667)	70
(KROKİ : 10)	Çanak Limanı Muharebesi	70
(KROKİ : 11)	Kandiya Harekâtı (1669)	70

EKLER

(PLAN : 1)	Hanya Şehri Kalesi	117

GİRİŞ

Osmanlı devletinin sınırlarını gittikçe genişleterek Karadeniz ve Akdeniz kıyılarına kadar yayılması, devleti bir takım yeni ve kuvvetli düşmanlar karşısında bırakmıştı. Bu arada Avrupa'da büyük değişiklikler olmuş, derebeyliklerin yerine kuvvetli devletler kurulmuş, fikir ve din bakımından büyük gelişmeler meydana gelmişti. Yeni buluşlar, madde ve ekonomi yönünden bu devletlerin her gün biraz daha gelişmesine büyük ölçüde destek oluyordu. Osmanlı devleti ise bütün bu olayların uzağında, kendi iç âlemine dönük, olup bitenlere yabancı kalmış, böylece, karşısına çıkacak düşmanlarla boy ölçme yeteneğini azaltmıştı.

Devleti idare eden padişahlar ve hükümet ileri gelenlerinin çoğu, Kanunî Sultan Süleyman'dan itibaren yeteneksizdi. Saraydaki kadınların devlet işlerine karışmaları zararlı etkisini gittikçe artırıyordu. Devlet, malî yönden tam bir bunalıma düşmüş, bu gereksinme, adaletsiz bir zorlama ile halktan sağlanmaya çalışılmıştı.

Yeniçeri ocağı da iyice bozulmaya başlamıştı. Anadolu'da güvenlik ve halk disiplini bozuktu. Halkın kötü yönetimden bunalmış olmasından sık sık hükümete karşı gelme olayları meydana geliyordu. Celâlî ayaklanması denilen ayaklanmalar başlangıçta kolaylıkla giderildi ise de sonraları korkunç bir hal almıştı.

İranlılarla 1578'de başlayıp 12 yıl süren savaş hali her ne kadar devletin iç idaresinin bozulmasına ve karşılıklar çıkmasına neden olduysa da Osmanlı sınırları dışında kalmış bazı Türklerin bulundukları bölgeler ele geçirilerek Osmanlı imparatorluğunun Asya'ya doğru ilerlemesine yol açtı. Bu savaşta İran'ın Başkenti Tebriz ele geçirildi. Gürcistan, Şirvan, Azerbaycan, Dağıstan zaptedildi. Osmanlı devletinin sınırları Hazar denizine kadar uzandı.

Sonradan Türklerin Avusturya seferindeki bazı başarısızlıklarından yararlanan İranlılar kaybettikleri yerleri geri aldılar (1611 - 1618). Dört sene sonra Bağdat'ı zaptettiler. Bir süre sonra bu yerlerin önemli bir bölümü tekrar geri alındı. Kasrışirin Antlaşması ile Erivan ve Azerbaycan, İran'a, Bağdat dolayları da Türklere kaldı.

Zigtvatorok Antlaşmasından sonra Avusturya'nın Erdel kalesine taarruz etmesi yeniden bir savaşın açılmasına neden oldu. Avusturyalılara ait Uyvar kalesi zaptedildi. Nihayet Macarların Avusturyalılara karşı ayaklanmaları, Avusturyalıların Türklerle sulh yapmayı kabul etmesine yaradı. Bunun ardından Macarların Osmanlı imparatorluğundan yardım iste-

meleri, Avusturyalılarla yeni bir savaşın açılmasına neden oldu. Bu savaş Türklerin büyük başarısızlıkları ile sonuçlanmış ve Osmanlı devletinin Avrupa'daki bozgunlarının başlangıcı olmuştu. Bu arada Lehistan'ın Buğdan işlerine karışması onlara savaş açılmasına neden oldu. Bu muharebede Lehliler Yaş nehri civarında yenildiler ve Lehlilerin sulh önerileri kabul edilerek savaşa son verildi (1620). Kanunî dönemindeki sınırlar esas olmak üzere barış imzalandı (1621).

1622 yılında İstanbul'da Yeniçeri ve Sipahi ayaklanmaları oldu.

Bu sırada Lehliler barış koşullarına aykırı olarak Karadeniz'e inip saldırılara başladıklarından bu girişimler de bastırıldı.

1624 yılının ocak ayında meydana gelen karşılıklar sonunda Bağdat düştü ve Irak elden çıktı.

Haziran ayında Kırım'da ayaklanmalar oldu.

11 kasım 1625'te Türk orduları Bağdat'ı kuşattı ise de top ve cephane yetersizliği nedeniyle kuşatma kaldırıldı.

15 ekim 1627'de Erzurum kuşatıldı fakat bu da başarılı olmadı. Tokat'a dönen ordu 1628'de Erzurum'u yeniden kuşattı. Asi Abaza Paşa kuvvetleri teslim olmak zorunda kaldılar. Ordu İstanbul'a döndü.

10 haziran 1629'da tekrar Bağdat seferine çıkıldı ve 5/6 ekim 1630'da Bağdat tekrar kuşatıldı ise de 13 ekimde kuşatma kaldırıldı.

Lehlilerin barış koşullarını kabul etmemesi üzerine Murat IV. 1634'te sefere çıktı. Sonradan koşulların kabul edilmesi üzerine seferden vazgeçildi.

10 mart 1635'te Murat IV., Revan (Erivan) seferine çıktı. Kale, 8 ağustos 1636'da teslim oldu. Oradan Tebriz'e hareket edildi ve 11 eylülde Tebriz Türkler tarafından yeniden işgal edildi.

Revan'ın Safeviler tarafından zaptı üzerine 1637 yılı mart ayının başında ordu tekrar doğu seferine çıktı.

Bu yıl içinde Azak kalesi de Rusya'ya bağımlı olan Don Kazakları tarafından geri alındı.

Murat IV. 1638 nisan başlarında tekrar Bağdat seferine çıktı ve Bağdat 24 aralık 1638'de teslim oldu.

17 mayıs 1639'da Türkiye - İran sınırını saptayan anlaşma imzalandı.

Murat IV. 8/9 şubat 1640'da İstanbul'da öldü. Yerine Sultan İbrahim tahta çıktı. 1648'de de Mehmet IV. tahta çıktı.

19 nisan 1645'te Malta seferi adı ile gizli tutulan Girit seferi açıldı.

Girit seferinin başlamasına kadar geçen süre içinde Kıbrıs dolaylarında, İstanköy'de, Trablus ve Navarin' de, Mora ve İtalya kıyılarında, Sinop limanlarında, Azak denizinde, Malta, Floransa, Napoli donanmaları, Don Kazakları ve Kırımlılarla bazen başarılı bazen başarısız bir takım deniz muharebeleri de yaptılar. Bu arada Don Kazakları İstanbul boğazının içerlerine kadar sokuldular ve bazı tahripler yaptılarsa da önemli bir başarı elde edemediler.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASÎ, COĞRAFÎ DURUM VE ASKERÎ GÜÇLER

A. SİYASÎ DURUM (Harita : 1)

1. Dış Siyasî Durum :

XVII'nci yüzyıl ortalarından itibaren gücünü kaybeden genişleme siyaseti, Osmanlı devletini, merkezi Akdeniz olmak üzere birçok devletlerle ilişki kurmak durumunda bırakmıştı. Girit seferinin başlama tarihi olan 1645 yılından savaşın sonuna kadarki süre içinde imparatorluğun bu devletlerle olan ilişkileri şöyle idi :

Rusya :

Osmanlı devleti, bazı iç olaylar nedeniyle meydana gelen bunalım sırasında, Rusların Lehistan'a karşı bir bağlaşma yapılması hakkındaki önerisini kabul etmişti. Sonradan Azak kalesi için Ruslarla yapılan savaş sonunda Kale Türklerin elinde kaldı.

İran :

Murat IV.ün Bağdat'ı geri almasından sonra yapılan anlaşma, Türklerle İran arasında barış halinin XVIII'nci yüzyıla kadar sürmesini sağlamıştı.

Avusturya :

Osmanlı imparatorluğu ile yapılan Zigtvatorok Antlaşması bazı ufak olaylar dışında 57 yıl sürmüştü. 1663 yılında Avusturalyalılar Erdel'e bağlı iki kaleyi ele geçirdiler. Kanije dolaylarındaki Zerinvar'da bir kale yaptırdılar. Bunun üzerine Avusturya'ya savaş açıldı. İki yıl süren bu savaş hali Vasvar Antlaşması ile son buldu.

Lehistan Krallığı :

Girit seferi başladıktan sonra Lehliler, Türklere yardım amacıyle Kazaklardan kurulu bir kuvveti göndermişlerdi. Fakat Lehliler bunlara gerekli ilgiyi göstermediklerinden Kazaklar Kırımlılarla birleştiler ve Lehlilere karşı başarılı taarruzlar yaptılar. Sonradan Türk eğemenliğine girmeleri, Türklerle Lehistan ilişkilerinin bozulmasına ve savaş açılmasına neden oldu.

Fransa :

Türklerle Fransızların Avusturya'ya karşı düşmanca tutumları, bu iki devleti birbirine yaklaştırmıştı. Fakat Türklerin Avusturya'ya karşı açtıkları savaşta başarı kazanmaları, Papa'yı kuşkulandırmış ve Fransa'nın Avusturya'ya yardımda bulunmasına neden olmuştu. Fransızlar Girit seferi boyunca Venediklileri asker ve paraca desteklediler. Bu yüzden bozulan ilişkiler sürüp gitti. Antlaşmalar yenilenmedi.

İngiltere :

İngiliz devlet adamlarının padişahlara ve yöneticilere gösterdikleri yakınlık sayesinde kurdukları ekonomik ve politik dostluk XVII'nci yüzyıl ortalarına kadar sürdü. İngilizler bu yakınlıklardan yararlanarak büyük çıkarlar sağladılar. Antlaşmalar XVII'nci yüzyıl ikinci yarısına kadar daha da geliştirildi.

İspanya :

İspanyolların Türklerle yapmak istedikleri anlaşmaları önce İngilizler sonraları Fransızlar engelledilerse de sonradan iyi ilişkilerin kurulması mümkün oldu.

Portekiz :

Portekizlilerin Hint ticaret yollarına egemen olmak istemeleri, Türk - Portekiz ilişkilerini bozmuştu. Bir aralık özel şartlarla yapılan anlaşmalar sonradan değerini kaybetti. Portekizlilerin İspanya ile birleşmesi önemli bir yer tutan Portekiz denizciliğinin gücünü zayıflattı. Türklerle Portekizliler arasında politik ilişkiler kalmadı.

Papalık :

Bütün uğraşmalarına rağmen Papalar Türklerin yayılmasını önleyememişlerdi. Bu uğurda harcadıkları çabaların boşa çıkması üzerine bu kez din savaşına giriştiler ve bu uğraşmalarından kendi yararlarına oldukça iyi sonuçlar çıkardılar. Bu davranışlar içinde Türk - Papalık ilişkileri bozuk olarak sürüp gitti.

Venedik :

Akdeniz'de egemen olmak isteği yüzünden Venediklilerle Türklerin aralarının açık bulunması, Girit'in zaptını hedef alan Türk - Venedik savaşıyle sonuçlanmıştı. Bu arada Venediklilerin Dalmaçya ve Kilis sancağı dolaylarında bazı başarılar elde etmeleri, Türk donanmasını Çanakkale'de yenilgiye uğratmaları Türkleri zor duruma sokmuşsa da sonunda durum Türklerin lehine dönmüş ve Türk - Venedik savaşı bir anlaşma ile son bulmuştu.

1645 - 1669 GİRİT SEFERİ

Girit Seferi Sırasında Siyasi Durum

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

Harita: 1

1645-1669 GİRİT SEFERİ
Girit Adası

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

Harita: 2

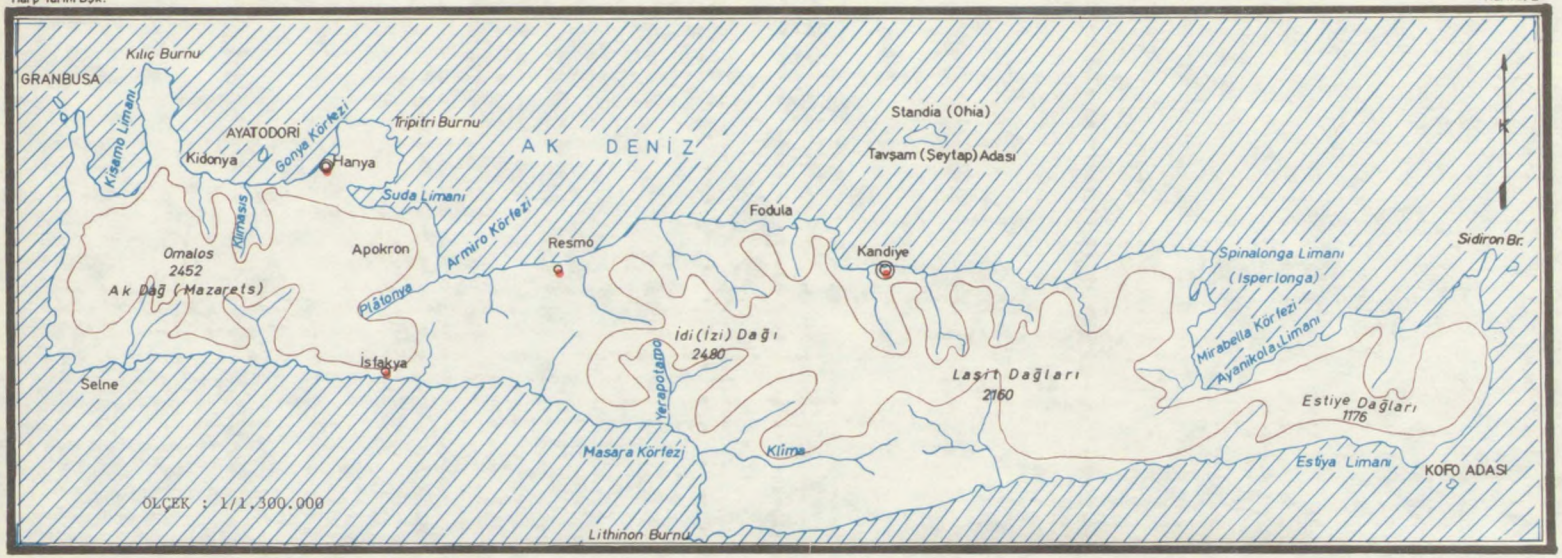

Girit adası fethedilmekle Türkler, hâlâ güçlü ve başarılı bir devlet olduklarını ispatlamışlardı. Bu başarı, Venediklilerin Türklere karşı düşmanca tutumlarını bir süre için durdurmaya yaramış ve barış 15 yıl sürmüştü.

2. Savaşın Nedenleri :

a. Savaşın Görünen Nedenleri:

Sultan İbrahim tahta geçince Venedikli eski balyos (elçi)'un yerine gelmiş olan Pietro Foscanini, yürürlükteki anlaşmayı yenilediği halde meydana gelen bir olay, siyasî ilişkilerin birden bire bozulmasına ve savaşın açılmasına neden oldu. Bu olay, 1644 yılı temmuz ayında meydana gelen Sünbül Ağa olayıdır.

Padişahın gözünden düştüğü için Hacca gittikten sonra Mısır'a yerleşmek üzere görevinden alınması istenen, fakat, aslında sürgüne gönderilen Kızlar Ağası Sünbül Ağa, o zamanki Mısır eyaletinin beş yıllık vergisine denk hazinesini, cariye ve köleleri ile arap atlarını ve 500 kadar silahlı muhafızı ile, o sırada donanma seferde olduğu için, İbrahim Çeki Reis adında bir şahsın özel kalyonuna binerek, Mekke kadısı ve bazı hacı adayları da yanında olduğu halde, iki - üç gemi ve yedi kayıklık bir kafile halinde İstanbul'dan İskenderiye'ye doğru yola çıktı. Henüz yeni yapılmış olan gemi, gereği gibi silahlandırılamayarak ancak dört topla hareket ettirilmişti.

Uygun hava koşulları içinde Rodos'a varıldığı zaman dolayda Malta korsan gemilerinin dolaştığı, bu bakımdan buradan hareket etmekte acele edilmemesi, Maltalılarla başa çıkılamıyacağı İbrahim Reis ve hacı adayları tarafından kendisine hatırlatıldıysa da Mekke kadısının hac merasimine vaktinde yetişmek hususundaki direnişi yüzünden yola devam edildi.

Zengin bir geminin askersiz ve silahsız olarak yola çıktığı Malta korsanları tarafından haber alınması üzerine altı gemilik bir korsan kafilesi Rodos'un güneybatısındaki Kerpe (Karpatos) adasının kuytu bir yerinde gizlenerek Sünbül Ağa kafilesinin yolunu beklemeye başladılar. Böylece her iki tarafın Girit adası dolaylarında karşılaşmaları sonucu meydana gelen çarpışmada Sünbül Ağa, İbrahim Reis ve beraberindeki 600 kişiden ancak 60'ı sağ kalabilmiş, bu sağ kalanlar arasında Kadı Mehmet Efendi ile diğerleri tutsak edilmişlerdi.

Elde ettikleri bu başarıdan sonra Maltalılar doğruca Girit adasının güney kıyısındaki Kalismani limanına demirleyerek burada ikmallerini yapmaya başladılar.

İstanbul'da duyulan bu olay, Venediklilerle daha sonra yapılması düşünülen savaşın açılması için neden oldu. Korsanlar Maltalı, fakat olayın geçtiği yer Venediğe bağlı Girit adasının yakınları olduğu halde Venedikliler buna göz yummuşlardı. Bu suretle ulaştırma güvenliğini gerçekten aksatan ve aksatacak olan Girit adasının ele geçirilmesi bir zorunluk olmuş ve görünürde Maltalılara, gerçekte Venediklilere karşı savaş hazırlığına girişilmişti.

Türklerin Girit üzerindeki emellerini sezen Venedikliler, adadaki egemenliklerini sürdürmek için çeşitli yönlerden politik çarelere baş vurdularsa da bundan hiç bir yarar elde edemediler.

b. Savaşın Gerçek Nedenleri:

XVI'ncı yüzyılda, Doğu Akdeniz'de Suriye, Filistin ve Mısır'a sahip olarak en parlak devrine ulaşmış olan Osmanlı imparatorluğu, Akdeniz'i bir Türk gölü haline getirmek amacını güdüyordu. Mohaç Meydan Muharebesinin kazanılması, Budin'in zaptı, Viyana kuşatması Türkleri Avrupa üzerinde egemen duruma getirmişti. Bundan sonra Türkler, Doğu Akdeniz egemenliğine el attılar.

Ege ve Doğu Akdeniz'e tamamiyle egemen olmaya kararlı bulunan Osmanlı devleti için Kıbrıs ve Girit'in İmparatorluk topraklarına katılmasının jeostratejik ve ekonomik yönlerden büyük önemi vardı. Bu arada, bu adalarda gizlenen ve Venedikliler tarafından korunmakta olan korsanların saldırılarının Türklerin deniz ulaştırmasına çok zararlı olması, bu saldırıların kesinlikle önüne geçilerek ulaşımın tamamiyle serbest bir duruma getirilmesinin sağlanmasını gerektiriyordu. XVI'ncı yüzyılın ortalarında durumun ve şartların elverişli olması, Türkleri ilk olarak Kıbrıs adasını zaptetmeye yöneltmiş ve Ada, 1571'de zaptedilmişti.

Girit adası ise, birçok kalelerle pekiştirilmiş olduğundan, ancak iyi hazırlanmış bir seferle fethedilebilirdi. Halbuki İstanbul'da yeniçeri ayaklanmaları, Anadolu'daki Celâli ayaklanmaları, Arabistan ve Kuzey Afrika'daki karşı davranışlar, devlet otoritesini çok sarsmıştı. Avusturya ve İran'daki başarısızlıklar malî ve ekonomik durumu zor bir ortama getirmişti. Murat IV.'ün ayaklanmaları bastırması her ne kadar memleketi huzura kavuşturmuşsa da, onun arkasından İbrahim I.'in ruhî durumu, memleketi yeni bunalımlara sokmuş, bu süre içinde deniz kuvvetleri oldukça gerilemişti.

Venedikliler ise, Kıbrıs'ı kaybettikten ve Doğu Akdeniz'de ellerinde yalnız Girit adası kaldıktan sonra, daha da önemi artan Girit'in elden çıkmaması için adadaki kalelerin kuvvetlendirilmesine bütün güçleri ile giriştiler. Venedikliler bu arada bir taraftan Osmanlılarla iyi geçinmek politikası güderken, Akdeniz'de ve Girit sularında korsanlık yapmaktan geri kalmıyorlardı. Fakat, genel olarak pasif durumları, Osmanlıların ise Girit'e bir sefer açmayı göze alamamaları yüzünden XVI'ncı yüzyıl ortalarına kadar ne siyaset, ne de harekât bakımından kayda değer önemli bir değişiklik olmadı (1582 - 1644).

3. İç Siyasî Durum :

XVI'ncı yüzyıl ortalarına doğru, siyasal alanda sözü geçen, güçlü bir devlet durumunda bulunan Osmanlı İmparatorluğu, yükselme döneminin en yüksek katına çıkmış iken, bir yandan yasaları umursamamak nedeniyle iç düzenin bozulması, öte yandan, batılılardaki gelişmelere ayak uydurulmaması başarılı devrenin sona ermeye yüz tutmasına neden olmuştu. Bu süreye kadar halk, işiyle gücüyle uğraşmakta idi. Toplumun yaşayışı, müreffeh bir görünüm gösteriyordu. Fakat özellikle Yeniçeri örgütlerinde görülen disiplinsizlik ve halk arasında kökünü daha çok dinî nedenlerden alan bazı aksaklıklar dolayısıyle, memleketin iç düzeni bu fenalıkların etkisi altına girmeye başlamıştı.

Bu arada saray kadınlarının devlet işlerine karışmaları, yüksek yerlerde görevli bulunanların haksız kazanç peşinde koşmaları, bir takım eyalet ileri gelenlerinin halka kötü davranışlarda bulunmaları, çift süren köylülerin işlerini bırakıp eşkiyalığa başlamalarına neden olmuş, Kadılar, adalet uygulamaktan çok çıkarları uğruna iş görmeye girişmişlerdi.

Böylece kötü kullanmalar (suistimal) sürüp gitmişti. Mezhep ayrılığı bakımından halk ve bir takım devlet adamları arasında yıllardanberi süren dinî inanç ayrılığı, iç güveni sarsmış, birlik ve beraberliği bozmuştu. Her ne kadar Kuyucu Murat Paşa daha sonra da Murat IV.'ün şiddetli davranışlarıyle eşkiyalık önlenmişse de, hükümetler zayıf düştükçe baş kaldırmalar tekrarlanmaya başlamıştı. Bu arada askerlerin itaat ve disiplini sarsılmış, askerî ayaklanmalar ve iç düzenin bozulması gibi nedenlerle devlet geliri normal akışını değiştirmiş, millete çeşitli yönlerden fesat girmiş, hükümetin tutumu, baştan aşağı karışmıştı. İlgililer bu durumu tam bir beceriksizlik içinde izliyorlardı.

Venedikliler Girit adasının idaresini yanına bir komutan iki de yardımcı vermek suretiyle bir dük tarafından yürütülüyorlardı. Hükümet, halkı baskı altında tutan bir çok hükümler uygulamakta, halktan büyük

ölçüde vergi alınmakta, böylece bir sömürge idaresi ile Girit'e yerleşmiş olan Venedikliler, adada oturanlara her fırsatta hor bakmakta idiler. Girit halkı ile birlikte Ortodoks din adamları da Venediklilerin bu kötü yönetimi etkisinden kendilerini kurtaramamışlardı. Bu yüzden meydana gelen ayaklanmalar her seferinde gittikçe artan bir şiddetle bastırılmıştı. Nihayet ada halkı, dışardan, özellikle Ceneviz'den yardım ümidini kesince Venediklilere pek pahalıya mal olmasına rağmen her defasında kendi zararlarına sonuçlanan bu ayaklanmalardan vazgeçerek Venedik idaresine boyun eğmek zorunda kalmışlardı. Bu arada halkın birbirlerine zorbalık etme eğiliminde bulunması da bir çok karışıklıklara neden olmuştu.

B. COĞRAFÎ DURUM

1. Girit Adasının Stratejik Durumu ve Coğrafî Mevkiî (Harita : 1):

34°, 52' ve 35°, 40' kuzey enlemi ile 23°, 30' ve 26°, 20' doğu boylamları arasında bulunan Girit adası, 8168 kilometre kare yüzölçümü olup Akdeniz adalarının en büyüklerinden biridir. Ada, Anadolu ve Yunanistan yarımadalarının arasındaki Ege denizini, bu Denizde zincirleme uzanan küçük adalarla birlikte kapamakta olduğundan Ege denizinin kilidi değerindedir. Doğu - batı uzunluğu yaklaşık olarak 260 km., güney - kuzey genişliği 15 - 16 km. arasındadır.

Venedikliler adayı ele geçirdikten sonra Kandiye, Hanya, Retimo (Resmo), Stia (Estiye) adında dört livaya bölmüşlerdi.

Adanın nüfusu, en bayındır devrelerinde 1.200.000 kişi idi. Çeşitli savaşlarda bu miktar bir hayli azaldı. 1577 yılındaki sayıma göre adanın nüfus durumu şöyle saptanmıştı :

Kandiye	78 152
Hanya	55 635
Retimo (Resmo)	45 324
Estiye	28 687
	207 798

Ada, batılı ülkelerde Krete, Creta, Crete Araplarca, Akritiş, İkritis olarak adlandırılmaktadır. Genellikle dağlık olup, ovaları azdır. Dağların güneye bakan yönleri denize doğru dik olarak inmekte, kuzeye bakan kısımları ise daha yatık alçalmakta ve doğal limanlar meydana getirmektedir. Arazi karakteri bakımından Anadolu ve Yunanistan engebelerine benzer.

2. Adanın Yüzey Şekilleri (Harita : 2) :

a. Dağlar:

Adanın dağları genellikle dört kısma ayrılır. Birincisi : batı taraflarında olan sıra dağlar olup Mazares veya Akdağlar adıyle Selne, Hanya, Apokron kasabalarının ortasından geçip İsfakya'da denize ulaşarak son bulur. Bu dağların en önemlisi 2452 m. yüksekliğinde Omalos tepesidir.

İkinci Eski zamanlardan beri şöhreti olan İdi veya (İzi) dağı 2480 m. yükseklikte olup açık havalarda Mora kıyılarından görülür. Bu dağdan kuzey, doğu, güney ve batı istikametlerinde dört kola ayrılır. Dağların tepeleri çorak ise de, derelerde ve eteklerde otlaklar bulunur. Yalnız Klima'ya uzanan kısımda orman ve otlaklar çoktur. Zirvesine PİTNA denir.

Üçüncü : Lâşit dağları olup en yüksek tepesi 2160 metredir. Çorak kısımları ormanlık kısımlardan fazladır.

Dördüncüsü : Adanın doğu tarafında Estiye dağları olup 6 - 7 kadar tepe yaptıktan sonra Sidero burnunda son bulur. Bu dağlar genel olarak doğudan batıya uzandıklarına göre adanın güneyinden kuzeyine veya kuzeyinden güneyine yapılacak harekâtı güçleştirir.

b. Akarsular ve Göller:

Adada büyük akarsular yoktur. Yağmur yağması ve karların erimesinden meydana gelen sular yazın bütünü ile kurur. Kuzeye akan 26, güneye akan 18, batıya akan iki dere vardır. Ayrıca üç yerde acı su kaynakları, dağ eteklerinde, hafifliği ile meşhur menba suları vardır. Akarsuların en önemlileri Kidonya kasabasında KİLMASİS, Apokron kasabasında PLATONYA, Mesera yakınlarında YEROPOTAMOS'tur. Apokron yakınlarında Kono gölü adında küçük bir göl vardır. Bunların hiç birisi harekâta etki yapmaz.

c. Limanlar:

Ada'nın kuzey kıyısında beş tane liman olup bunlar Kisamo, Suda, Spinalonga (İsperlonga), Ayanikola, Estiye'dir. Kandiye'de bir mendirek meydana getirilmiştir. Kisamo ve Suda rüzgârlara karşı emniyetli limanlardır.

ç. İklim:

Boydan boya uzanan yüksek dağlar adayı ikiye bölmüş olduğundan Afrika'ya bakan kısmı sıcak, Avrupa'ya bakan kuzey kısmı ılımlı, dağların tepeleri soğuk ve karlıdır.

Kuvvetli yağmurlar, ancak ılıman geçen kış mevsimlerinde görülür. Yazın yarı tropik sıcaklık hüküm sürer.

3. Sosyolojik Durum :

Tarih, Girit adasının ilk sakinlerine (Asıl Giritliler) adını vermiştir.

Venedikliler adayı Bizanslılardan satın aldıktan sonra (21 ağustos 1204) adadaki egemenliklerini artırmak ve sürdürmek amacı ile anavatandan bir kısım halkı getirerek buraya yerleştirdiler. Adanın savunmasını ve güvenliğini sağlamak üzere 20.000 kişilik özel bir ordu bulunduruyorlardı. Venediklilerin koyduğu dayanılması zor hükümler halkı bezdirmekte idi. Köylü, alınan ağır vergilerden başka senede bir kez belli ölçüde para ve diğer bir takım ödenti vermek zorunda bırakılmıştı. Böylece ellerinde kazançlarından hiç bir şey kalmayan halk yoksul duruma düşmüştü.

Girit halkı ile birlikte Ortodoks ve Katolik din adamları da aynı zulüm ve işkenceden kurtulamamışlardı. Bunlar "Türkler, insanlıkla bağdaşmayan bu gibi hareketlere hiç bir yerde baş vurmamışlardır" demekte idiler.

Bu durumlar üzerine Cenevizlilerin kışkırtması ile 150 sene içinde 20'ye yakın ayaklanma olmuş, bunların bastırılması Venediklilere oldukça pahalıya gelmişti. Ayaklanmalar, her defasında gittikçe artan bir zulüm ve şiddetle bastırıldı. Sonunda halk, ayaklanmalardan vazgeçerek boyun eğmek zorunda kaldı. Bir çoğu göçerek kısmen İslâm ülkelerine sığınarak Mısır'a yerleştiler.

Giritliler cesurlukları, atıcılıkları ve sapan kullanmaları ile ün yapmışlardı. Özgürlük çabaları, yabancılara iyi muamele etmeleri, misafirseverlikleri üstündü. İçlerinden birçok edip ve tarihçi yetişmişti. Dinlerine aşırı derecede bağlı idiler. Bu iyi nitelikleri yanında hırs, tamah, desise, haydutluk, korsanlık gibi kötü tarafları da vardı. Ada halkı genellikle Rum olup ihtilâlci bir toplum olduklarından Venedikliler burada birçok zorluklarla karşılaştıkları halde doğudaki çıkarlarını koruyabilmek için burasını elden çıkarmıyorlardı.

4. Ekonomik Durum :

a. Tarım:

Adada sıcak iklimlere mahsus her türlü meyva yetişir. Buna karşılık adanın bir çok yerleri taşlık olduğundan tahıl ürünleri halkın gereksinmesine yetmez, dışardan satın alınarak tamamlanır. Zeytin, adanın başta gelen ürünüdür. Her tarafta dut ve badem ağacı vardır. Adada sağlığa ya-

rarlı birçok bitkiler mevcuttur. Kestanesi meşhurdur. Yabani otların bir kısmı yenecek cinsten olduğundan halk bundan yararlanır. Çeşitli sebzeler yetişir. Portakal genellikle Hanya taraflarındadır. Ekşi limon, sakız limonu, ağaç kavunu adanın Milopotamo kesiminde yetişen ürünler arasındadır. Keçiboynuzunun en iyisi yetişir, iyi üzümleri vardır. Balı meşhurdur. Keten ve pamuk az miktarda yetişir. Peynir daha çok dağ peyniri olarak yapılır. Sade yağ üretimi azdır.

b. Hayvancılık

Adanın atları biraz alçak boylu ise de yörüktürler, Katırları kuvvetli ve yola dayanıklıdır. Koyunları kıvırcık cinsinden olup etleri lezzetlidir. Ehli keçileri olduğu gibi Yabani keçiler de karlı dağlarda dolaşır ve avlanırlar. Sığırları, Arabistan öküzleri gibi orta boyda olup kuvvetlidir.

c. Ticaret:

Adanın servet ve ticareti genellikle zeytin ve zeytinyağına inhisar eder. Mercan, sünger, değirmen ve bileyi taşı adanın ticaret malları arasında önemli yer alır.

ç. Sanat

Akıllı ve becerikli olarak tanınan eski Girit halkı arasında birçok sanatkâr vardı. Aralarında türeyen bir grup icat ettikleri şeylerle insanlığa büyük hizmetler etmişler, bölgede medeniyetin gelişmesinde yardımcı olmuşlardır. Bu arada müzikte de çok ilerlemişlerdi.

d. Madencilik:

Eski zamanlarda adada altın ve gümüş madenlerinin işletildiği söyleniyorsa da yerleri bilinmemektedir.

Tuz, Suda ve İsperlonga kıyılarında üretilirdi. Madenkömürü ve kükürt de bulunmuştu.

5. Girit Adasının Stratejik Bakımdan Değerlendirilmesi :

Ada, Anadolu ve Balkanların stratejik ve ekonomik yolları üzerinde olup savunma bakımından bir ileri karakol durumundadır. Mora'dan uzaklığı 104, Afrika kıyılarından 178, Anadolu'dan 185 kilometre olup, Çanakkale boğazını uzaktan kontrol eder. Ayrıca Akdeniz'de cereyan edecek deniz harekâtı için yeri ve durumu bakımından jeopolitik bir özelliği

vardır. Bundan başka, Osmanlı devletinin anavatan, Mısır, Trablus, Tunus, Cezayir arasındaki deniz ulaşımı ve harekâtını kontrol edecek durumdadır.

Kaleler :

Araplardan 400 yıl sonra Girit adasını ele geçiren Venedikliler Eraklion şehrini tahkim ederek Kandie adını koydular. Bundan başka Kizoni harabesi üzerine Hanya şehrini kurdular. Bu arada Resimenon denilen şehrin arazisine Resmo kalesini kurup, adanın doğu ucundaki Stia (Estiye) adındaki küçük kaleyi de inşa ettirdiler.

Adanın dışardan ve içerden korunması için kıyılarda ve iç taraflarda; Hanya sancağında dört, Resmo'da bir, Kandiye'de yedi, Estiye'de bir olmak üzere 15 hisar (Casteli) daha inşa ettiler.

Yine Girit'in etrafında bulunan küçük adalarda Kisamo kazasının batısında Granbusa, Hanya'nın doğusunda Suda, Mrambelâ kazasında İsperlonka (Spinalonga) limanlarının ağzında bulunan adalarda da kuvvetli tahkimat ve üç kale yaptılar. Hanya batısında Todori adasına iki küçük kale inşa ettiler.

C. ASKERÎ GÜÇLER

1. Türk Silahlı Kuvvetleri :

Eyalet ve sancakların çoğu ordunun büyük kısmını meydana getiren kara kuvvetlerine, az bir kısım da deniz kuvvetlerine kaynak olarak ayrılmıştı. Garp Ocakları diye adlandırılan Cezayir, Tunus ve Trablusgarp eyaletleri gerektiğinde padişah tarafından ferman gönderilerek donanmaya katılırlar ve gereksinmeleri hükümetçe veya kendi aldıkları ganimetlerle sağlanırdı. Van, Diyarbakır, Şehrizor eyaletlerinde 400 kadar aşiret, sancak beyleri ile beraber sefere katılırlardı. Peygamber soyundan olan şerifler Mekke ve Medine dolaylarında yarı bağımsız birer beylik olarak bulunmakta idiler. Kırım hanları içişlerinde bağımsız olup padişahın iradesi ile Osmanlı askerleriyle birlikte sefere katılırlardı. Eflâk ve Buğdan prensleri de bağımsız bir prenslik olup XVI'ncı yüzyıl sonlarına doğru her yıl Osmanlılara haraç ayrıca seferde asker, at, araba, öküz, saray için yiyecek ve hayvanlara yem verirlerdi. Erdel Krallığı da bunlar gibi hareket etmekte idi.

XVII'nci yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı donanması çoğu çektiri sınıfından, kürekli olmayan gemilerden ibaretti. Donanma içindeki bir kaç kalyonda top ve mühimmat taşımakta kullanılıyordu. Buna karşılık Venedik ve İspanyol gemileri çoğunlukla yelkenli kalyonlardan kurulu idi.

Komutanların çoğu meslekten yetişmemiş kimselerdi. Zamanın isteğine uygun gemi yapılması bir yana bırakılıp, personel yetiştirme işlerinde geleneklere önem verilmemekte idi. Bu yüzden Osmanlı donanması, Venedik donanmasından geri kalmıştı.

Büyük çaba harcanarak İstanbul'daki donanmanın geliştirilmesine çalışıldı. Savaş başladıktan bir sene sonra 1646 yılında Osmanlı donanması küçümsenmiyecek bir duruma geldi ise de, Kanunî dönemindekilerle kıyaslanamazdı. Özellikle kaptanların denizcilikle ilgileri yetersizdi. Venediklilerin Bozcaada'ya kadar gelmeleri, Truva, Saros ve Boğaz bölgelerini tehdit edebilmelerinin nedeni budur.

Girit seferine hareket edilirken ordu ve donanmanın durumu şöyle idi :

Çeşme'de 60, Selânik'te 90 taşıt gemisi, 106 savaş gemisi, para ile tutulmuş 1.300 Karamürsel tipi ticaret gemisi, Tunus ve Cezayir Ocaklarının gemileri ve bunlarla taşınan 7.000 yeniçeri, 14.000 sipahi vardı.

Kara ve deniz kuvvetlerinin ortak komutanı Kaptanı Derya Silahtar Yusuf Paşa (aslen Dalmaçyalı), yardımcıları eski Bağdat Valisi ve Rumeli Beylerbeyi Küçük Hasan Paşa ve Kubbe Vezirlerinden Boşnak Koca Mustafa Paşa idi.

2. Venedik Silahlı Kuvvetleri :

Venedik hükümeti İstanbul'daki Balyos'dan almış olduğu bilgilere büyük önem vererek muhtemel bir Türk saldırısına karşı Girit Valisi Provaditör General Andrea Kornaro emrine 23 kadırga, 2500 kara askeri, çok sayıda yiyecek, 100.000 duka altın gönderdi. Roma sefiri aracılığı ile Papa'dan her türlü yardım sağlandı. Adanın bir çok yerlerinde haydutluk yapan çeteler, para ile orduya alındı. Halk, vali tarafından Türklere karşı koymak için göreve çağrıldı. Milis askerlerinin özel eğitim ile yetiştirilmelerine çalışıldı. Kaleler pekiştirildi. Türk donanmasının hareketini izlemek üzere tertipler alındı.

Deniz kuvveti olarak 30 Gali (kadırga), iki Galisse (kadırgadan daha kuvvetli) Venedik senatosunun onayı ile sefere katıldı.

İKİNCİ BÖLÜM

SEFER, SEFERBERLİK HAZIRLIKLARI VE YIĞINAK

A. SEFER HAZIRLIKLARI

1. Türklerin Sefer Hazırlıkları :

Girit'e yapılacak harekâtın daha sonra yapılması düşünülmesine ve bu sırada Veziri âzam bulunan Seymen Mehmet Paşa'nın bu seferin taraflısı olmamasına rağmen Sünbül Ağa olayının İstanbul'da duyulması üzerine, savaşın şiddetli taraflısı ve aslında Dalmaçyalı olan ve küçüklüğünden beri Venediklilere kin besleyen Silahtar Yusuf Paşa'nın ve Cinci Hoca adıyla anılan Hüseyin Efendi'nin ağır basmaları ile Girit'e sefer açılmasına karar verildi. Yusuf Paşa, dürüst ve karakterleri bir komutandı. Fakat denizci değildi. Böyle bir sefere çıkması için denize hâkimiyeti şarttı.

Hazırlıklara ilk olarak seferin Girit'e yapılacağını gizli tutmak amacıyle Malta'ya yapılıyormuşcasına girişildi. İç hazineden 3000 kese altın çıkarıldı. Canik, Sinop, Amasra, Ereğli, Kocaeli, Edremit dolaylarına kapıcıbaşılar gönderilip buralardan 3000 çekdiri için kereste sağlanmaya başlandı. Ayrıca adalardan ve kıyılardan marangoz ustaları getirildi. İstanbul tersanesinin her bölümünde haftada birer kadırga yapılmak üzere çalışmalara girişildi. Ayrıca Cezayir, Tunus, Trablus Ocaklarına barut parası adı altında 10.000 altın gönderilerek ilkbaharda Kaptanı Derya'nın emrine katılmaları için emirler yollandı. Rodos, Kıbrıs, Mısır Beylerine hazırlık için haberler gönderildi. Anadolu ve Rumeli'den asker toplamak üzere haberciler yola çıkarıldı. Selânik'te toplanacak askerlerin komutanlığı Bağdat valiliğinden alınmış olan Küçük Hasan Paşa'ya, Çeşme'de toplanacak olanların başına da Amasya Beyi Ahmet Paşa ile Karaman Valisi Durak Paşa verildi. Bağdat'tan gelerek Zaarcıbaşlıktan Yeniçeri Kethüdası olan Murat Ağa'ya, Yeniçeri Ağa'sı görevi verildi. Ayrıca Somuncubaşı İbrahim Haseki Ali Ağa, vezirlerden eski kaymakam Bosnalı Koca Mustafa Paşa Başkomutan'a yardımla görevlendirildiler. Yusuf Paşa, Donanma Komutanlığı ve Kaptanlık payesiyle Kara ve deniz Kuvvetlerinin Başkomutanlığına atandı. Selânik'te toplanacaklar için Rumeli Beylerbeyi'ne, Çeşme'de toplanacaklar içinde Kastamonu, Ankara, Saruhan, Hamit, Teke, Aydın Kırşehir, Niğde, Aksaray, Çorum, Amasya, Bozüyük Beylerine haberler salındı. Rumeli askerlerini almak için Selânik'e 90, Anadolu askerlerini almak için de Çeşme'ye 60 kalyon ve ticaret gemileri gönderildi. Bunlara barut, gülle, top, kazma, kürek ve benzeri silah ve gereçler yollandı. Bu sırada İstanbul'da topçu, yeniçeri, cebeci ve sair as-

kerler hazırlanmakta idi. Ayrıca Şeyhülislâm (Diyanet İşleri Reisi)'dan yalnız kendisi ile Veziri âzam ve Sultan İbrahim'in haberli olduğu gizli bir fetva (Dini muvafakat) alındı. Fetvada :

"Önceleri bir İslam ülkesi iken düşmanın burasını alması, camilerde ve öteki ibadet yerlerinde Hıristiyan dini ayinlerinin yapılması gibi daha birçok fenalıklar yanında Hac ve ticaret yollarını tutup bu davranışlarını her tarafta yaymaları yüzünden padişahın, İslam dini gereğince bu yeri Hıristiyanların elinden alarak İslam âlemine katmaya güçlü olduğunu, ancak, bu koşullar içinde düşmanlarla barış yapmanın mümkün olacağını, aksi halde, barışın bozulmasında bir sakınca kalmayacağını, nitekim, Peygamber'in de Mekke'lilerle barış yaptığı halde altı yıl sonra bu barışı bozmak zorunda kalarak Mekke'yi fethettiği" belirtilmekte idi.

Bunun arkasından Sultan İbrahim, Venedik Balyosu Saranzo'yu yanına çağırarak "Türk gemilerini zapteden Malta korsanlarının niçin Venedik limanlarına alınarak sulha aykırı davranışta bulunduğunu" sordu. Balyos verdiği cevapta" aradaki antlaşmayı bozmadıklarını, Türk donanmasının da öteki devletlerin donanması gibi Venedik limanlarına gelse onları da konuk olarak karşılayacaklarını ve limanlarına kabul edeceklerini Kızlar Ağası olayına Maltalıların sebep olduğunu, kendilerinin de Maltalılardan aciz kaldıklarını "söylemesi üzerine Sultan İbrahim" Malta'ya açacağı bir seferde Venedik gemilerinin Türk donanması ile işbirliği yapıp yapmayacağını" sormasına karşılık Balyos" canla başla gerekli yardımı yapacaklarını, bu amaçla 300 parça gemi verebileceklerini fakat er ve cephane nin Türklerce sağlanmasını" bildirdi ise de, yapılan gizli hazırlıklarla Venediklileri tamamiyle kandırmak mümkün olmadı. Nitekim Venedik'in İstanbul Elçisi Balyos Civani Saranzo yaptığı inceleme sırasında gemi sayısı, sefere çağrılan er ve ikmal maddelerinin çokluğu karşısında asıl amacın ne olduğunu anlamakta güçlük çekmedi. Bunun üzerine durumu hükümetine bildirerek savunma hazırlık ve tertiplerinin çabuklukla alınmasını duyurdu. Böylece Türklerin Girit üzerindeki emellerini sezen Venedikliler, Adadaki egemenliklerini sürdürebilmek için siyasî çarelere baş vurdularsa da bundan hiç bir yarar elde edemediler.

2. Venediklilerin Sefer Hazırlıkları :

Türklerin savaş hazırlıklarını sezen Venedikliler. Girit Genel Valisi provaditör General Andrea Kornaro'ya Adadaki savunma gücünün artırılmasını, gemilerin noksanlarının giderilmesini, muhafızların çoğaltılmasını emrettiler. Papanın her türlü yardımı sağlaması için Roma Sefiri Senatör Piyerto Foskanini'ye emir verildi. Bunun üzerine Papa'ya baş vuran sefir, Girit adasının Hıristiyanlık âlemindeki önemini belirterek papalığın

yardımının beklendiğini, papalığın müttefiklerinin de aynı düşüncede olduklarını bildirdi. Papa buna çok olumlu bir cevap vererek kendi galilerinin (alçak, alt, düz gemi) hemen hazırlanması için emir verdi. Girit genel valisi, adanın savunma gücünü artırmak için çok çaba harcadı. Venediklilerle araları açık olan Girit halkına, Türklerin idaresine geçtikleri takdirde zararlı çıkacaklarını aşırı bir dille anlatarak onların da adanın savunmasına katılmalarını sağlamaya çalıştı. Eğitimleri için çeşitli yerlerde eğitim merkezleri açtırdı. Adada çetecilik yapanları kandırarak para ile hükümet hizmetine aldı. Kaleleri pekiştirdi. Türk donanmasını izlemek ve gözlemek üzere limanlara ve önemli yerlere gözcüler koymak suretiyle gerekli savunma hazırlıklarına girişildi.

3. Seferberlik:

Hazırlıkları izleyen Sultan İbrahim, Bağdat'ta iken görevine son verilmiş bulunan Küçük Hasan Paşa'ya Rumeli eyaleti beylerbeyliğini vererek ilkbaharda Selânik'e varıp toplanan askerleri alarak Benefşe kıyılarında Kaptan Paşa'yı beklemesini emretti. Anadolu taraflarında; Kastamonu, Ankara, Saruhan, Hamit, Teke, Aydın sancaklarına, Karaman eyaletindeki Kırşehir, Niğde Aksaray Beylerine Sivas eyaletinde Çorum, Amasya, Bozok livalarına, Sakız adası karşısındaki Çeşme iskelesine gelip eski Mirahor, Amasya Bey'i Ahmet Paşa'nın emrinde toplanmalarını bildirdi. Karaman Valisi Durak Paşa toplanan erleri gemilere bindirmekle görevlendirildi. Eratın taşınması için Selânik'e 90, Çeşme'ye 60 parça şayka ve karamürsel gönderildi. Bu gemilere ayrıca 15.000 kantar barut, 50.000 gülle, 50 top ve ayrıca kazma, kürek ve diğer savaş gereçleri yüklendi. Çeşitli yiyecek maddeleri yüklenmek üzere elliden fazla ticaret gemisi kiralandı. Bütün hazırlıklar Venediklileri kuşkulandırmamak için Malta seferi adı altında yapılıyordu.

Girit seferine katılacak kuvvetler şu şekilde tertiplenmişti :

Serasker (Başkomutan) Silahtar Yusuf Paşa,

Anadolu Grubu : Komutanı Amasya Bey'i Ahmet Paşa.

Bindirme Komutanı Durak Paşa (60 parça gemi ve ayrıca ticaret gemileri).

Toplanma yeri : Çeşme

Kaynaklar : Kastamonu, Ankara, Saruhan, Hamit, Teke, Aydın sancakları.

Karaman, Kırşehir, Niğde, Aksaray beylikleri

Sivas (Çorum, Amasya, Bozok livaları)

Rumeli Grubu : Komutanı Küçük Hasan Paşa
90 Parça gemi

Toplanma yeri : Benefşe

Kaynakları : Tekmil Rumeli Kuvvetleri

Başkomutanın emrine verilenler :

Sadaret Kaymakamı Bosnalı Koca Murtafa Paşa, Yeniçeri Ağası Murat Ağa, Somuncubaşı İbrahim Ağa, Haseki Ali Ağa ve diğer çorbacılar.

4. Yığınağın Yapılması :

İlkbahar gelince hazırlıklar Serdar Yusuf Paşa tarafından tekrar gözden geçirildi, gemiler dağıtıldı.

Bu sırada denizcilerin ileri gelenlerinden Memi Paşazadeler Kaptanı Deryanın huzuruna çıkmak üzere İstanbul'a gelirken Eskri adası limanında Venediklilerin 36 savaş, 10 bindirme top çeker ve bir Malta gemisine rastladı. Bunları yakalayarak İstanbul'a getirdi ve ödüllendirildi. Bu olay sefer için uğur sayıldı.

19 nisan 1645 çarşamba günü törenlerle sefere katılacak ocak ağalarına hil'atlar [*] giydirildi. Serdar Yusuf Paşa 30 nisan 1645 günü büyük bir törenle Akdeniz'e doğru yola çıktı. Gelibolu'da birkaç gün kalıp bazı ikmal maddeleri ile Rumeli askerlerinden bir kısmını aldı. Bir kısım Anadolu askerlerini de Çardak iskelerinden aldıktan sonra 30 nisan 1645 günü Çanakkale boğazından geçti.

Sakız adasına gelindiği vakit Rodos Beyi İbrahim Bey, Selânik limanında toplanmış bulunan gemilere katılmak üzere sekiz kadırga ile Selânik'e gitti ve bütün gemilerin Kızılhisar'a gelmeleri için emir gönderdi.

Anadolu Kuvvetleri Komutanı Ahmet Paşa, Sivas, Karaman ve diğer eyalet beyleri ile birlikte gelerek Yusuf Paşa'ya katıldılar. Anadolu askerleri 40 gemi ile Sakız limanına gelerek sekiz gün dinlendikten sonra Kızılhisar'a doğru yola çıktılar fakat fırtınaya tutulduklarından gemiler dağıldı. Bunların toplanıp Termis'e gelmelerini tenbih etmek üzere Midilli Beyi Veli Bey görevlendirildi. Toplanan gemiler Termis'e getirildi.

---

[*] Hil'at : Eskiden padişahların, gönül almak, ödüllemek için birbirine giydirdikleri değerli kumaş ya da kürkten yapılmış kaftan.

Rumeli kuvvetleri de 20 mayıs 1645'te Kızılhisar'ı geçti ve 90 parça gemi, cephane ve mühimmatla Termis'te donanmaya katıldı. Yusuf Paşa burada Hasan Paşa ve diğer komutanlarla buluşarak onlarla muharebe gayretlerini artırıcı konuşmalar yaptı. Bu sırada Karabatak Bey'i fırkatası ile denize açılarak bir Girit fırkatasını mürettebatı ile beraber Serdar'a getirdi ve övünç hil'atı ile ödüllendirildi.

Buradan hareketle Benefşe kıyıları karşısına gelindiği vakit şiddetli bir fırtına gemilerin limanlara sığınmalarına neden oldu. Bir kısmı da Çuha (Serigo) adasına iltica etti. Kayıp gözü ile bakılan bu fırkata, Girit'e giden ve ağzına kadar tüfek, bomba, barut, top mermisi dolu bir Venedik gemisine rastlayarak gemiyi muharebesiz ele geçirdiler ve beraberlerine alarak donanmaya katıldılar.

7 haziran 1645 günü donanma Navarin'e geldi. Burada Malta seferi için verilen emirler okundu. Askerin bir kısmı karaya çadırlara çıktı. Bir kısmı da gemilerin bakımı için kaldı. Cezayir, Tunus ve Trablus Ocaklarına barut parası olarak 12.000 altın gönderildi ve gemilerini alıp donanmaya katılmaları istendi. Trablus ve Tunus Miri miranı [*] Abdurrahman Paşa gelip sekiz parça gemi ile Türk donanmasına iltihak etti.

5. Girit Sularına Hareket (Kroki : 1) :

Seferin Girit'e yapılacağı henüz açıklanmamıştı. Karabatak ve İnebahtılı Durak Reisler 10 fırkate ile donanmanın 10 mil kadar ilersinden karakol ve kılavuzluk görevi yapıyorlardı. Sakız adasına varıldığı vakit Selânik limanında bulunan gemilere Rodos Bey'i İbrahim Bey aracılığı ile Eğriboz'un en güney ucundaki Kızılhisar limanında toplanmaları için emir gönderildi. Anadolu Seraskeri Ahmet Paşa, Sivas ve Karaman Beyleri de buraya geldiler.

Nisanın 25'nci günü Anadolu askeri de gemilere binmiş olarak 40 şayka ile Sakız limanında demirlemiş bulunuyorlardı. Sekiz gün sonra buradan ayrılarak Kızılcahisar (Karistzos) limanına geldiler. Bir aralık yolda çıkan fırtına gemilerin dağılmasına neden olduysa da Termis limanında toplanmaları için Midilli Bey'i Veli Bey'e emredilmesi üzerine üç gün içinde 49 gemi ile buraya geldiler. Buradan Monomboza'ya uğranarak Serigo adasına geçildi. Adanın limanına demir atan bu gemilere Venedik Provaditörü gelenek uyarınca şeker ve kahve verdi. Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa grubu da Kızılhisar limanında dört gün kaldıktan sonra Mora'nın Termis (Kaleli) limanına geldi ve 98 parça gemi ve ona göre cephane ve önemli maddelerle donanmaya katıldılar.

---

[*] Mir-î miran : Beylerbeyi, eyalet valisi.

20 haziran çarşamba günü Navarin limanından çıkıp öğleye doğru epeyi yol aldıktan sonra gemi kaptanlarına seferin Girit'e yapılacağı duyuruldu ve rotalar Hanya burnuna doğru yöneltildi. Bu sırada hava ve deniz çok güzeldi. Düzenli bir yolculuktan sonra gece Çuha adası (Serigo) yakınlarında demir atıldı. Ertesi gün yola devamla Girit yakınlarında Skelya adındaki adaya gelindiği vakit düşman gözcüleri donanmanın yaklaştığını haber verdiler. Ertesi gün (22 haziran cuma) akşam sıralarında Girit dağları görülerek gemilere fener yakıldı. Rüzgâr şiddetlendi ise de, gemiler Girit kıyılarında demirlediler. O sırada Karabatak Beyi kıyafet değiştirerek Skelya adasına baskın yaptı ve Venedikli gözcülerden ikisini öldürdü. Dördünü de sağ olarak ele geçirdi. O gün karaya çıkarılan bir kısım asker rastladıkları düşmanı dağıttılar. Donanma 24 haziran cumartesi günü, gün doğarken Girit'in Kılıç burnunu (Capospalha) dolaşarak Hanya'ya 18 mil yakınlıkta Gonya körfezine demir attı.

1645-1669 GİRİT SEFERİ

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

Girit Seferi Ve Deniz Harekâtı
1645-1669

Kroki :1

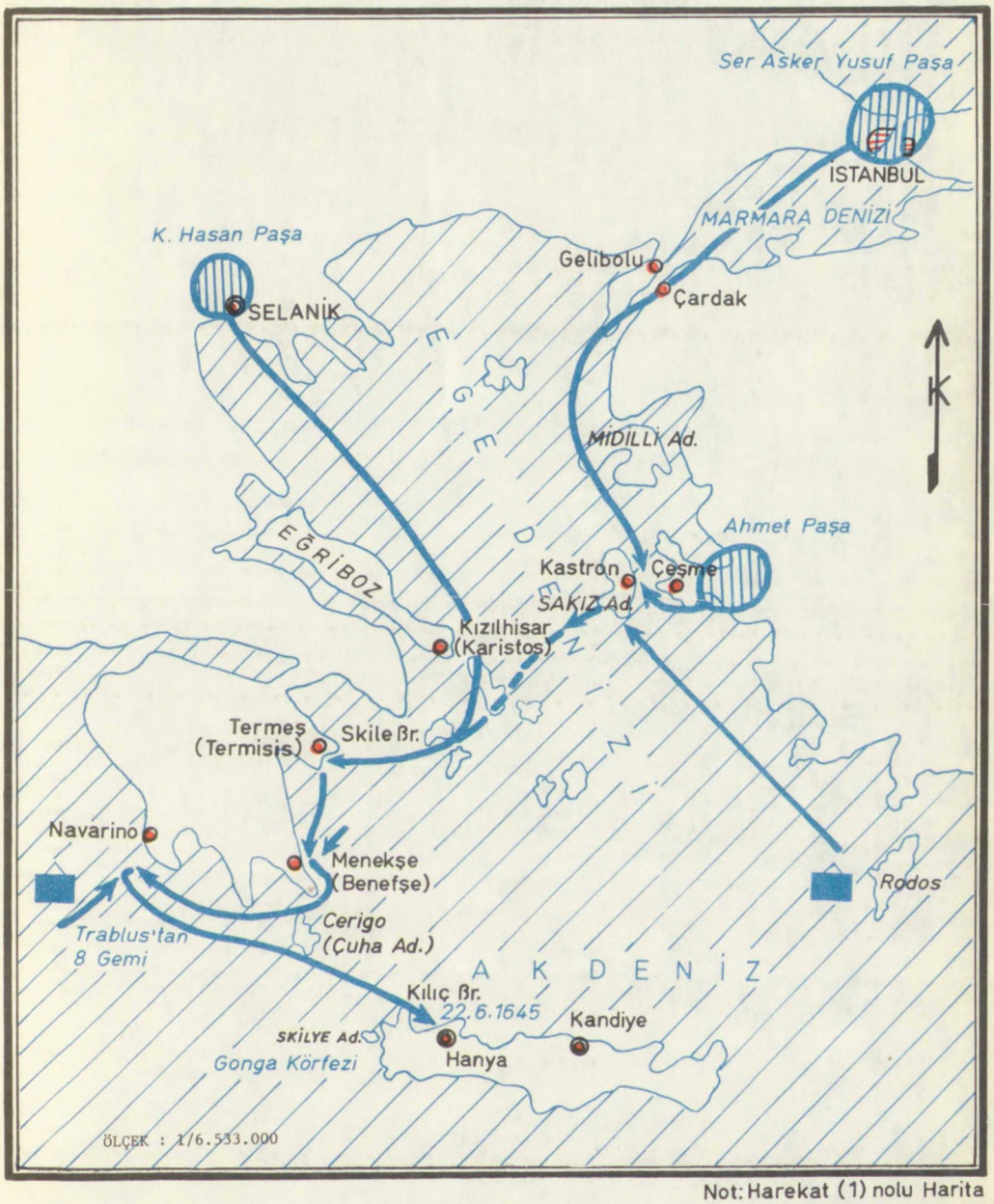

Not: Harekat (1) nolu Harita ile birlikte izlenecektir.

1645-1669 GİRİT SEFERİ

Türk Kuvvetlerinin Girit Adasına İlk Çıkışları

Ve

Hanya Önlerine Gelişleri

1645 -1669

GenKur.
Harp Tarihi Bsk.

Kroki : 2 a

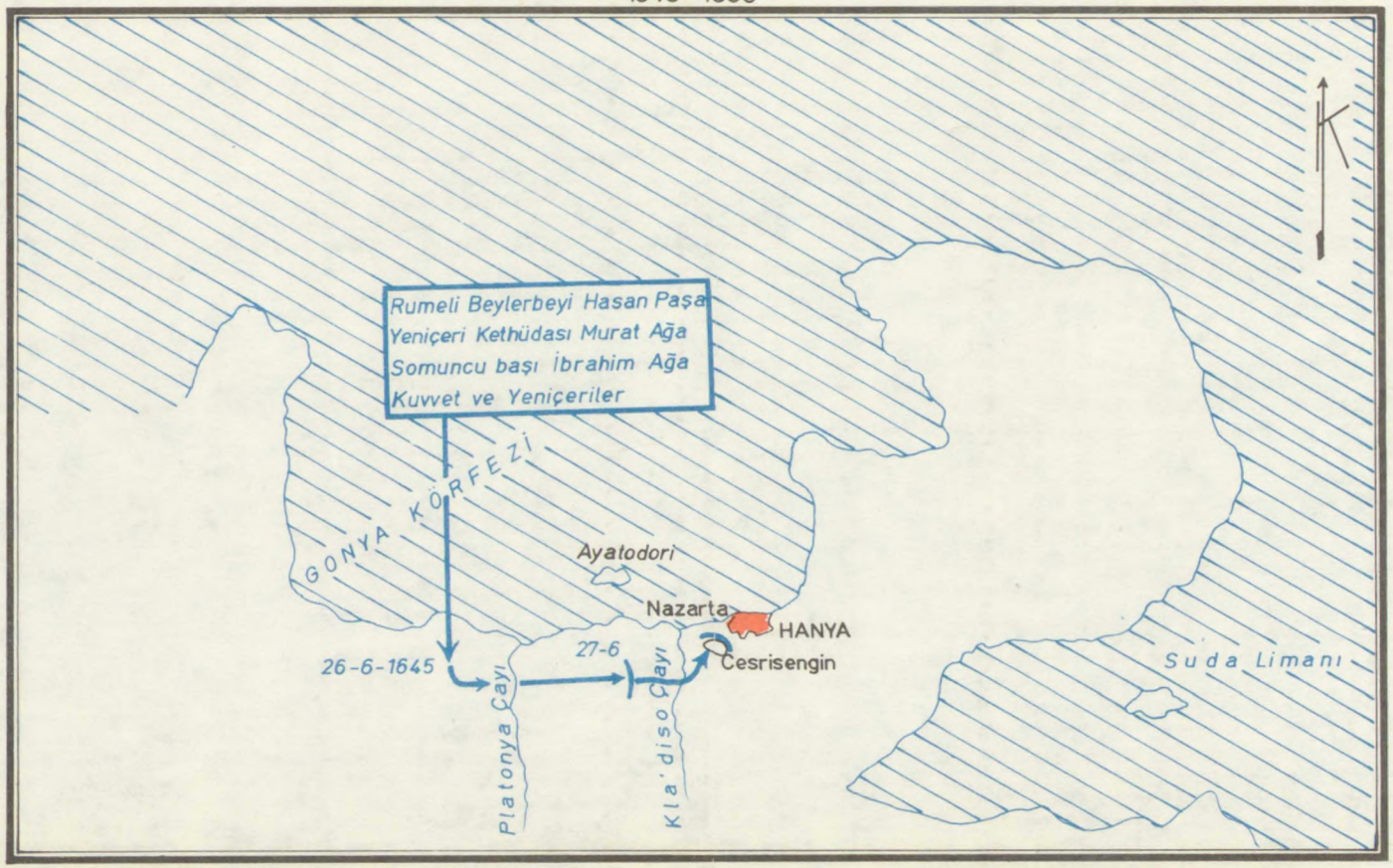

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

1645-1669 GİRİT SEFERİ

Ayatodori (Senteodoros) Adasının Zaptı
1645-1669

Kroki: 2 b

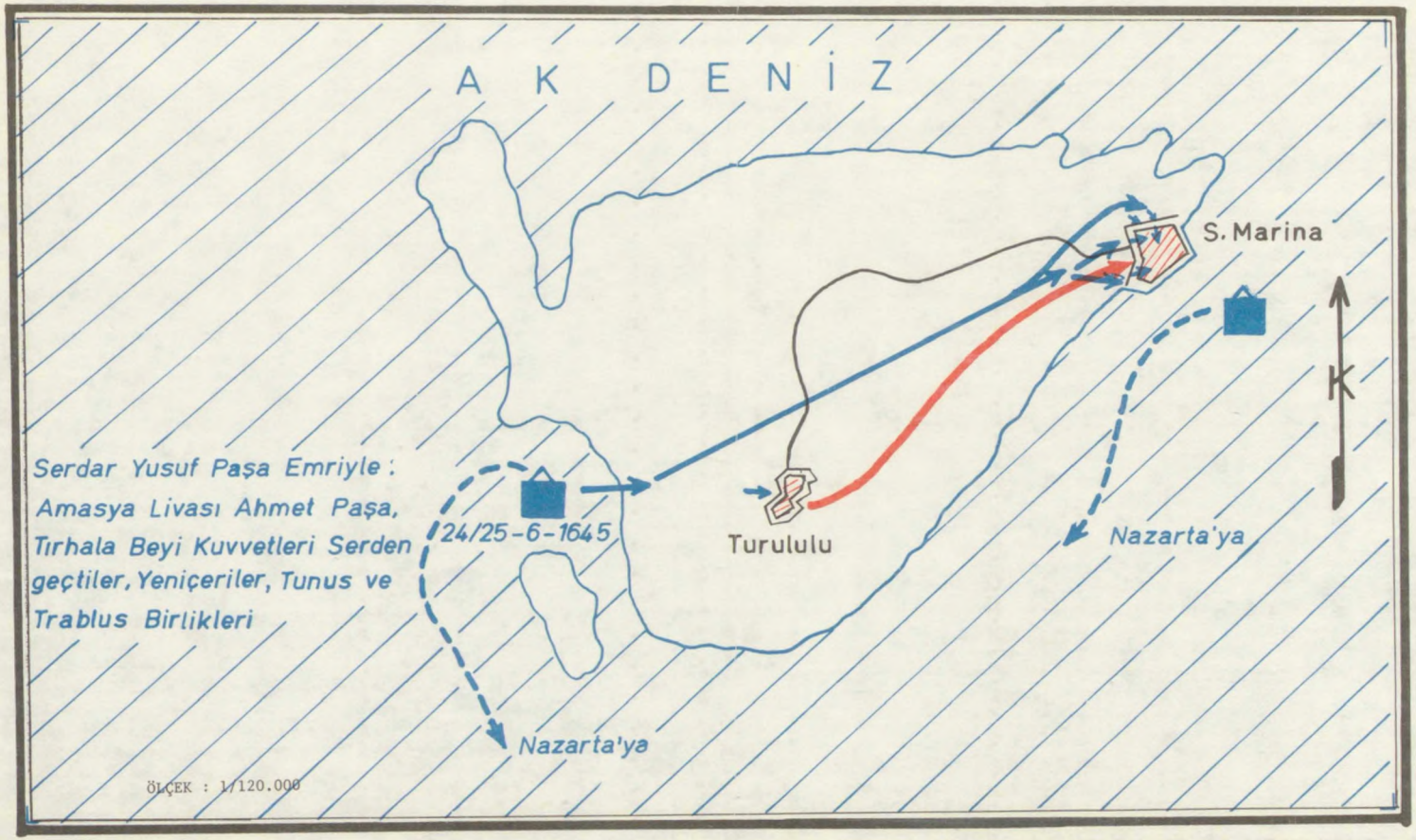

1645-1669 GİRİT SEFERİ

Hanya Kalesinin Kuşatılması Ve Kalenin Teslim Olması

27 Haziran-20 Ağustos 1645

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

Kroki: 3

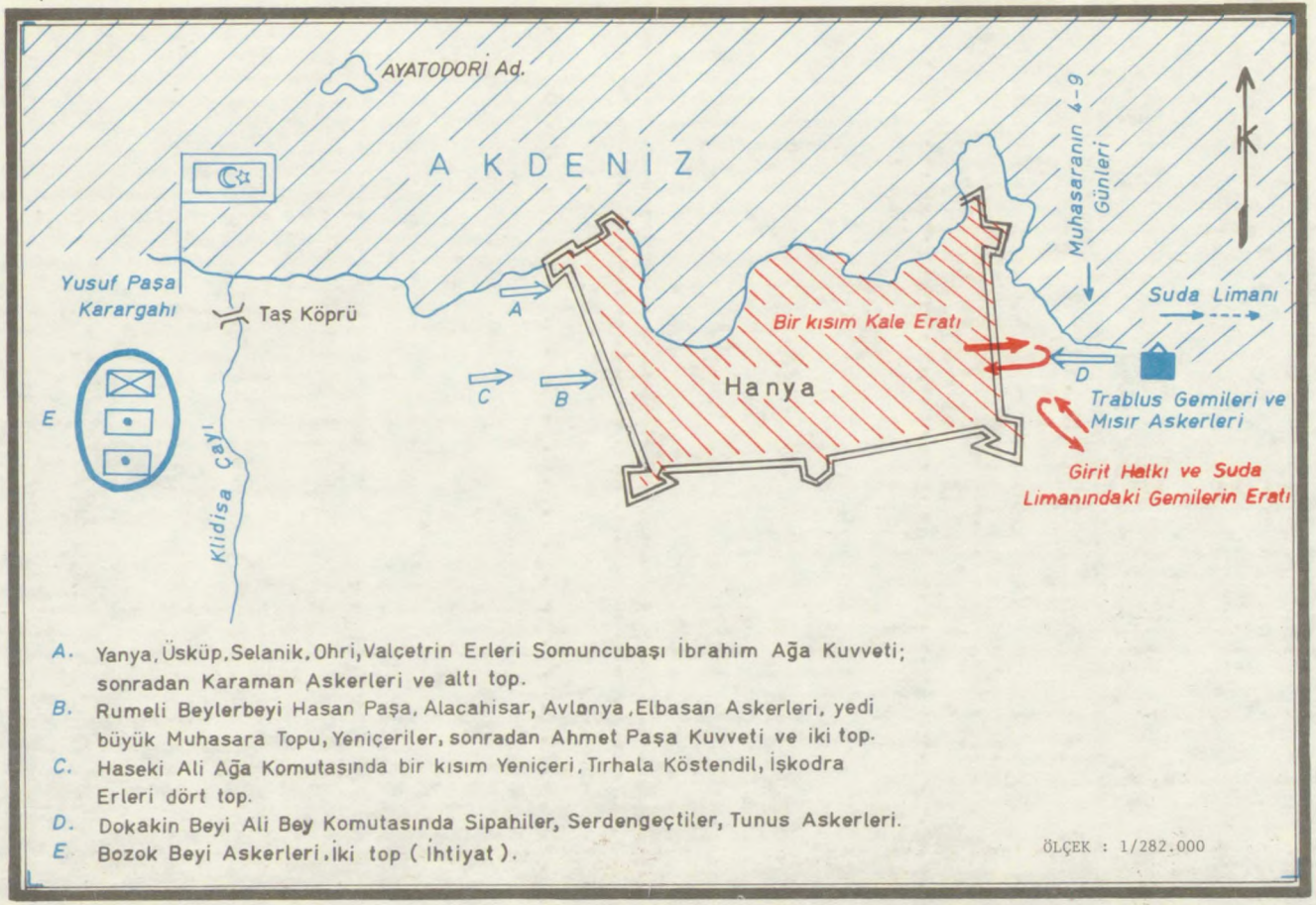

A. Yanya, Üsküp, Selanik, Ohri, Valçetrin Erleri Somuncubaşı İbrahim Ağa Kuvveti; sonradan Karaman Askerleri ve altı top.

B. Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Alacahisar, Avlonya, Elbasan Askerleri, yedi büyük Muhasara Topu, Yeniçeriler, sonradan Ahmet Paşa Kuvveti ve iki top.

C. Haseki Ali Ağa Komutasında bir kısım Yeniçeri, Tırhala Köstendil, İşkodra Erleri dört top.

D. Dokakin Beyi Ali Bey Komutasında Sipahiler, Serdengeçtiler, Tunus Askerleri.

E. Bozok Beyi Askerleri, İki top (İhtiyat).

ÖLÇEK : 1/282.000

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. ÇIKARMA HAREKÂTI VE MUHAREBELER :

1. İlk Çıkarma :

Gonya körfezinde bir karşı koyma görmeden Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa kendi kuvvetleri ile Yeniçeri Kethüdası Murat Ağa, Somuncubaşı İbrahim Ağa da yeniçerilerin önüne düşüp gemilerden çıkarılarak Plâtonya çayı geçildi. Ertesi gün yollarına devamla Kladiso çayı yakınlarına ve 25 haziran günü de Hanya kalesinin önüne geldiler. Akşam üzeri kuşatılması emrolunan Hanya'ya doğru ilerlendi. Ertesi sabah Hanya kalesinin karşısında bulunan Cesri Sengin yakınlarındaki tepelere çıkıldı. Burada halk, hiç bir şeyden habersiz iş ve eğlenceleri ile uğraşmakta idi. Baskına uğrayarak kaçıştılar. Askerler birçok eşya ve tutsak getirdilerse de, Serdarın aldığı tedbirlerle kadın ve çocuklar geri verildi. Ağaçların kesilmemesi, tutsakların öldürülmemesi gibi hususlar emredildi.

2. Ayatodori (Senteodoros) Adasının Zaptı (Kroki : 2/A ve 2/B) :

Girit adasına yapılacak çıkarma hazırlanırken ilk olarak karada tutunmak, sonra harekâtı içerlere götürmek düşünülüyordu. Çıkarmanın başlama ve devamında desteklenmesi için, donanmanın fırtınalı havalarda da barınmasına elverişli olan ve Hanya kalesini zaptetmek için seçilen Ayatodori adasının ele geçirilmesine karar verildi. Girit adasına 3 - 4 mil uzaklıkta ve Hanya'nın kuzey batısında küçük bir adacık olan ve eskiden Koita adıyle anılan bu Adada, Venedikliler tarafından yapılmış olan iki tarafında yalçın kayalıklar bulunan birbirinden bir mil kadar uzaklıkta, 9 - 10'ar metre yükseklikte 4,5 - 5'er metre kalınlıkta, içlerinde top ve çeşitli ikmal maddeleri bulunan ve birer set ile çevrili (birisi deniz kenarında, öteki tepede olmak üzere) iki kale vardı.

Serdar Yusuf Paşa, Amasya Livası Ahmet Paşa ile Tırhala Beyi'ni ve serden geçti, yeniçeri, Tunus ve Trablus askerlerinden bir kısmını sandallarla 24/25 haziran cumartesiyi pazara bağlayan gece adaya çıkarttı. Gemilerden bir kaçını da kaleleri topa tutabilecek uzaklıkta demirletti. Venedikli kale muhafızları kıyıdaki kaleyi elde tutabilmek için Türklerin gelmesinden evvel bütün kuvvetleri burada toplamışlar, tepedeki kaleyi boşaltmışlardı.. Bundan yararlanılarak tepedeki Turlulu kalesi muharebesiz olarak ele geçirildi. Kıyıdaki Sen Mariya (Marine) kalesinin karadan ve denizden yapılan ateşlerle sıkıştırılması ve sabah erkenden kuşatılması karşısında önceleri göstermeye çalıştıkları şiddetli direniş başarılı olma-

yınca Biagio Giuliani (Biacio Çoliyano) adındaki kale komutanı, 100 kadar Venedik askeri ile birlikte aldatıcı bir teslim işareti vererek kaleye yaklaştırdığı Türk askerlerine lağım patlatması sonucu çok sayıda şehit verilmesine neden olmuşsa da, lağımın kale duvarında açtığı gedikten içeriye yapılan hücumla kale, dört saatlik bir direnmeden sonra zapt edilerek bütün muhafızlar kılıçtan geçirildi. Bunun arkasından donanma Ayatodori adasıyla Girit kıyıları arasındaki Nazarta limanına gelerek kıyılara toplar yerleştirildi. Böylece Ayatodori'nin ele geçirilmesi ile Hanya kuşatılmasının güvenle yapılması sağlanmıştı.

3. Hanya'nın Kuşatılması ve Kalenin Teslim Olması (Kroki : 3 ve plan : 1) :

Venedikli Proveditörün, başarılı bir mühendisin yardımı ile savunma gücünü geliştirdiği ve önceleri, Kazalya, Kidonia, Venedik yönetimine geçtikten sonra da Gaena adıyle anılan Hanya kasabası, bulunduğu yer ve mevcut kaleleri ile Girit adasında en önemli yerlerden biri idi. Kalesi dikdörtgen şeklinde, üzerlerinde 20 - 25'er top bulunan ve her biri 1000 savaşçı alabilecek genişlikte yedi burç ile savunuluyordu. Ayrıca her birinde 15'er topu bulunan dokuz tabyası, setlerin önünde ve arkasında 20 topla savunulan dolmalar vardı. Kalenin bodrumlarında çok sayıda mermi ve barut bulunmakta idi. Duvarları, beş atlının yan yana geçebileceği genişlikte olup hendeklerin derinliği 11 - 12, genişliği 54 - 55 metre kadardı. Deniz tarafındaki tersane kısmında kurşunla kaplı 23 mahzen ve tezgâh vardı. Böylece kale, yer yüzünde eşi olmaya çok iyi düşünülerek yapılmış bir kale durumunda idi.

26 haziran 1645 pazartesi günü Serdar Yusuf Paşa komutanlarla birlikte gemisinden çıkarak, Hanya'nın karşısında kurulan muharebe idare yerine geldi. Arkasından gemilerde bulunan top ve cephanelerin çıkarılması için emir verilerek bütün silah, gereç ve birlikler harekete hazır bir duruma getirildi. 27 haziran günü Hanya kalesine egemen bir yerde bulunan Konstantin kilisesi tepesinde hazırlık mevziine girildi ve Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Alacahisar, Avlonya ve Elbasan Beyleri, yedi büyük muhasara topu ile hazır bir duruma geldiler. Topların ilerisinde Yeniçeri Kethüdası Mustafa Ağa, yeniçeri askerleriyle birlikte mevzie girmişti. Onun arkasından Tırhala, Köstendil, İskenderiye (İşkodra) Beylerinin emrine dört top verildi ve ilerlerine Haseki Ali Ağa komutasında bir kısım yeniçeri sürüldü. Sol kolda deniz kıyısında bulunan Yanya, Üsküp, Selânik, Ohri, Volcetrin Beylerinin emrine altı top verilerek Somuncubaşı İbrahim Ağa erleriyle birlikte mevzie sokuldu. Dokokin Beyi Ali Bey'in sipahileri ile serdengeçti ağaları ve Tunus kuvveti, Venediklilerin kaleye

pekiştirme kuvveti getirmesini engellemek için Suda limanı kesiminde yer aldılar. Her tarafa gözcüler kondu. Yusuf Paşa da harekâtı izlemek üzere Kladiso çayı üzerindeki Taşköprü yakınlarında çadırını kurdurdu. Sabah (28 haziran) erkenden, kale topçu ateşi ile dövülmeye başlandı. Kaledekiler bütün güçleri ile direnmeye çalışıyorlardı. Kuşatmanın üçüncü gecesi (28/29 haziran) Anadolu askerlerinin komutanı Ahmet Paşa, iki topla Rumeli askerlerinin bulunduğu mevzie geldi. Karaman askerleri de iki topla Somuncuoğlu grubuna katıldı. Bozok Beyi sancağı ve erleri ile geride emre hazır tutuldu. Bu süre içinde her ne kadar kalede bazı tahribat yapıldıysa da, kaleden atılan top mermileri bir çok erin muharebe dışı kalmasına neden oldu. Ertesi sabah (30 haziran) bütün kuvvetlerle yeniden taarruza geçildi. Bu sırada komutanlar ileri hatlara kadar yanaşarak karargâh kurmuşlardı. Kaledeki düşman komutanları yapılan ısrarlı saldırılar karşısında Girit'teki halka haber ulaştırarak onların da karadan muharebeye katılmalarını sağlamaya çalıştılar. Bunlar, Girit halkı ve Suda limanında bulunan 17 kadırga ve 14 kalyonun erleri ile birleşerek yapacakları bir taarruzla kuşatmayı kaldırmak istiyorlardı. Böylece harekete geçen düşman kuvvetlerine Dokakin Beyi Ali grubunun yaptığı karşı taarruz, bu düşman kuvvetini yenilgiye uğratarak çekilmek zorunda bıraktı.

Kuşatmanın beşinci günü (30 haziran) top ateşine devam edilmekle beraber kaleye doğru lağım kazılmasına başlandı. Kale duvarlarına kadar yaklaşan Murat Ağa'nın emrindeki askerler, kaleden çıkan Venedikli askerlerin hücumları karşısında başarı sağlayamayıp kayıp vererek çekildiler. Kuşatmanın altıncı günü (1 temmuz) kaleden 300 kadar erin çıkıp taarruza geçişi mevzilerden açılan tüfek ateşi ile geri atıldığı gibi yapılan takiple kaçanların yakalanmaları üzerine böyle bir hareket bir daha tekrarlanmadı.

Bu sırada Trablus'tan üç gemi, bir kaç şayka bir kısım Mısır askerî ile barut gibi bazı muharebe malzemesi gelerek Türk donanmasına katıldı. Bunlara Suda limanı boğazında karakol görevi verildi.

Kuşatmanın dokuzuncu çarşamba günü (4 temmuz Girit Komutanının yardım için gönderdiği 500 kişilik bir grup Suda limanına gelerek oradaki 400 kişi ile birlikte kalenin karşısında yer aldı. Orada güven için bulundurulmakta olan Dokakin Tunus ve Mısır askerleri sabahın alaca karanlığında bu düşmana karşı ellerinde tüfek, balta, ok ve kılıçlarla zorlu bir muharebeye girişerek onları bozguna uğrattılar. Bu muharebede Serdengeçti Ağası Yahyalıoğlu Hasan Ağa şehit oldu. Buna karşılık düşman komutanı ve elliden fazla asker kılıçtan geçirildi. Bundan memnun kalan

komutan kendilerini ödüllendirmekle beraber Hasan Ağa'nın yerine Hasan Paşa'nın astlarından Yusuf Ağa'yı atadı. Düşmanın bir kısım askeri de dağa kaçmıştı.

Kuşatmanın 10'ncu günü (5 temmuz) Başkomutanın emriyle Yeniçeri Kethüdası Murat Ağa kuvvetlerinden bir grup, kalenin bir köşesinde mevzi kazarak yerleştiler. Ertesi cuma günü Hasan Paşa, Rumeli askerleri ile birlikte mevzideki bu erleri de emrine alarak kalenin bitimi istikametinde dikilmiş bulunan teslim bayrağına doğru ilerlediler. Taraflar arasında şiddetli top ve tüfek sesleri arasında bir muharebe başladı. Venediklilerin kazdığı lağım zararsız hale getirildi. Durum böylece devam ederken kuşatmanın 17'nci Cezayir askerleri ile dolu 20 kadar geminin gelmesi sevinç yarattı. Törenle karşılandıktan sonra Suda limanının korunması ile görevlendirildiler. Erler karaya çıkarak çadırlı ordugâha geçtiler ve denize yakın tepeciklerle deniz kıyısı arasında iki mevzi hazırlamak üzere hemen tahkimata başladılar. Bu mevzilere yeniçeri ve Rumeli tüfekli askerleri yerleştirilerek kalenin burçlarına çıkan askerlere ateşe başladılar. Bunun üzerine kale muhafızları bu mevzilere doğru bir lağım yolu açtılarsa da özel görevlilerce lağım yolu etkisiz duruma getirildi.

Kuşatmanın 18'nci günü (14 temmuz) birlikleri denetleyen Başkomutan, Suda'nın korunması için görevlendirilen erlere yeni katılmalar olduğunu dikkate alarak, buradaki Avlonya askerlerinin kuşatma kuvvetlerine katılmalarını emretti. Kalenin karşısında Tophane adı verilen yüksek tepeye 200 yeniçeri gönderildi.

Kuşatmanın 21'nci cumartesi günü (17 temmuz) kale komutanının Girit komutanından istediği 500 kişilik yardım kuvveti Suda'ya gelmiş, gece yarısı ışıkları yanmakta olan Türk karakol erlerine saldırmaya başlamışlardı. Bunun üzerine açılan şiddetli ateş karşısında bozguna uğradılar. Suda'daki emniyet birliklerinin yaptıkları saldırı sonucu düşmanın çoğu yok edildi veya yakalandı. Bir kısmı da denize atlayarak kaçtılar. Ertesi sabah kale dışına çıkan düşman süvarisine mevzide ateşe hazır tutulan topçunun açtığı ateşle bir çoğu imha edildi [1].

Kale muhafızları halkın da yardımı ile kalenin ön tarafında bir mevzi hazırlanmışlar (Aya Dimitri tabyası) ve buradan zararlı olmaya başlamışlardı. Bu mevzilerin gittikçe derin bir hendek haline getirildiğini gören Başkomutan, burasının ele geçirilerek yaklaşmakta olan kış günlerinde askerlerine barınak olarak kullanmayı düşündü. Bu amaçla yapılan taarruzda düşman erleri kalenin içine kaçtılar. İçerlere kadar sokulmaya ola-

---

[1] Fevzi Kurtoğlu, Türklerin Deniz Muharebeleri. Cilt II ,Kısım 5, İstanbul, Deniz Basımevi, 1934, Sayfa 17 - 154.

nak bulan Hasan Paşa ve Murat Ağa kuvvetlerinin yaptıkları şiddetli bir muharebede her iki taraftan da, çok sayıda muharebe dışı kalanlar oldu. Venediklilerin yaptığı bir kaç karşı taarruz başarılı sonuç vermedi. Böylece hendeklere yerleşen erler büyük şenlikler yaptı. Bu arada düşmanın yapmaya yeltendiği lağım patlatmaları zorlukla önlendi. Hendeklerde yerleşmek, gidiş gelişi sağlamak için özel çalışmalar yapıldı. Bundan sonra bir kaç gün uğraşılarak kale duvarında zorlukla meydana getirilen delikten, kale burcunun toprak kısmına girildi. Kale muhafızları taş, şişeden yapılmış bomba, neftli bez ile karşı koymakta ve çok sayıda şehit verilmesine ve yaralanmalara neden olmakta idi. Bu ve buna benzer önlemlerle kalenin dayanma gücü artıyor, büyük ölçüde insan ve top kaybına neden oluyor, bunların yerine yenilerinin konmasına çalışılıyordu.

Kuşatmanın 34'ncü günü (30 temmuz) akşam üzeri Venediklilerin açmış olduğu şiddetli top ve tüfek ateşi Hasan Paşa kuvvetlerinde büyük kayıplara neden oldu. Üsküp Beyi Ali Bey'le bu muharebenin yazarı Kadı (Naima'ya göre Piri Paşazade Fahri Bey) yaralandığı gibi bir çok asker ve bomba ve atılan taşlarla şehit oldu.

Ağustosun 7'nci gününe rastlayan kuşatmanın 41'nci günü bir taarruza geçilmesi kararlaştırıldı. Bu amaçla kaleye yaklaşan kuvvetlerin tam karşılarına rastlayan büyük burca doğru çok büyük bir lağım kazılmaya başlandı. 150 kantar barut kullanmak suretiyle hazırlanan bu lağımın derhal ateşlenmesi emredildi. Öğle vakti olmuş, öteki yanlarda bulunan birlikler bu lağımın patlayacağından henüz haberleri yoktu. Herkesin sessizlik içinde kendi işleri ile uğraştıkları bir sırada lağıma ateş verilmesi sonucu meydana gelen şiddetli sarsıntı kalede büyük bir yıkıntı (60 - 70 m. kadar) meydana getirdi. Bu arada fırlayan taşlar bir çok kişinin ölümüne neden oldu. Baskına uğrayan kale muhafızlarından bir kısmı denize atlamıştı. Emir beklemeden kaleye dolan erler epeyi düşman askerini kılıçtan geçirdi ise de bu taarruza katılmak için emir alamayan öteki birlikler oldukları yerlerde kaldıkları için iki saat sonra düşmanın pekiştirme kuvvetinin de katılması ile yaptığı karşı taarruz, hareketin devamını önledi. Bu arada Pirzerin Alay Beyi Ahmet Bey top ateşi ile şehit olmuştu. Saldırılardan kurtulamayacağını anlayan kale komutanı kiliselerin çanlıklarında dumanlar göstererek yardım istedi.

Kuşatmanın 24'ncü günü (8 ağustos) gecesi mevzilere atılan bomba, ziftle bulanarak yakılan tahta parçaları ile meydana getirilen ateşlerin, mevzideki yanan takviye sepetlerinin ve zeytin ağaçlarının söndürülmesine çalışılması sırasında oldukça kayıp verildi. Şehit olanlar arasında Elbistan Beyi Mehmet Bey de vardı.

Kuşatmanın 44'ncü günü (10 ağustos) kalede açılan gedikte yeniden muharebeye girişilirken gerideki birlikler de ileri yanaştırılmaya başlandı.

11 ağustos, kuşatmanın 45'nci günü sabah namazından sonra hendeklerde mevzie sokulmuş olan beş topun birden ateş açıp verilecek işaretten sonra harekete geçilmesi kararlaştırılmış iken bir yanlışlık sonucu teker teker ve aralıklı ateş ettiklerinden Venedikliler durumu öğrenerek savunma hazırlıklarını artırdılar. Taraflar arasında şiddetli çarpışmalar başladığı ve çok kayıp verildiği sırada pekiştirme kollarının ayrı ayrı gelişleri yararlı bir sonuç vermedi. Böylece kalenin burçlarında dört saat süren bir çarpışmadan sonra bin kadar şehit ve yaralı vererek çekilmek zorunda kalındı. Böylece kaleye çıkılmaktan vazgeçilerek geri dönüldü. Bu muharebede Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa ile Kara Murat Ağa taşla yaralanmış, Alacahisar Beyi Davut Bey, bir çok beyzade, çorbacı ve odabaşılar şehit olmuş veya yaralanmışlardı. Pekiştirme birlikleri de muharebeye katılmak üzere ileri harekete geçmiş, fakat deniz kıyısındaki kaleden atılan top mermileri ile bir çok şehit vermişlerdi. Açıkta ilerlemek zorunda kalan Cezayir ve Tunus askerlerinden de bir hayli er yaralanmıştı. Denizden sandallarla yaklaşanlar yakalandıkları şiddetli fırtına yüzünden darmadağın oldular.

Herkesin hatırını sorup gönlünü almaya çalışan Başkomutan, bu olaylardan bir hayli üzgündü, Durumu padişaha bildirerek yiyecek ve yardım istedi. Ahmet Paşa ve Sekbanbaşı Ahmet Ağa'yı oradaki yeniçeri ve diğer eratı derlemek için Mora'ya gönderdi. Anadolu ve Karaman Beylerinin de Gelibolu'dan geçip Benefşe (Menekşe iskelesinde emir beklemelerini, dört kalyonla 2000 yeniçeri gönderilmesini emretti. Cephane ve yiyecek maddeleri ile dolu olan burtonlar [*] bir bir ardından yola çıktı.

Bir taraftan düşman topçu ateş altında hendeklerde düzeltmeler yapılırken burcun toprak kısımlarına açılan delikten lağım patlatılmaya girişildi.

Kuşatmanın 52 nci gününe rastlayan 18 ağustos 1645 perşembe günü bir barut lağımı patlatılarak yüzden fazla kale muhafızı havaya uçuruldu. Bundan yararlanan birlikler baş burca çıkarak düşman erlerini öldürmeye başladılar Somuncubaşı (Somuncu İbrahim Ağa) kolunda bulunan Rumeli ve Anadolu askerleri, yeniçeriler ve serdengeçtiler lağımın açtığı gedikten dalarak o kesimi ellerine geçirdiler. Buradan kaçan düşman, zaptedilen burç ile deniz kıyısı ve kale kapısı arasındaki burçlardan şiddetli ateş açarak büyük kayıplar verilmesine neden oldu. Sağ kol Alay Beyi Mustafa Bey'e, Eski Alacahisar Beyi Mahmut Bey, Serdengeçti Ağası Yu-

[*] Burton : 40 - 50 top taşıyan Kalyon sınıfından gemilerdir.

suf Ağa, Yeniçeri Ağası Deli Kurt, şehitler arasında idi. Yanya Beyi Arslan Paşa ile bir çok çorbacılar, odabaşılar ve komutanlar da yaralanmışlardı. Bundan sonra hendeklere çekilen askerler Başkomutanın emriyle saldırıyı tekrarladılarsa da kalenin kılıçla zaptı mümkün olmadı. Komutan ve askerler takatsız kalıp geri döndüler. Bunlar arasında mermi ve topların mevzilerden geri alınmasını önerenler çoğunlukta idi. Fakat Başkomutan çeşitli ödüllerle gönüllerini aldı ve zaptedilmiş bulunan büyük burca Türk bayrağı çekildi. Cezayirliler tarafından kalenin doğu cephesinde yapılan mevzilere yerleştirilen 10 top, kasaba ve limanı bombardıman etmekte idi.

Kuşatmanın 54'ncü günü olmuştu (20 ağustos). Yeni bir saldırıya (üçüncü kez) geçmek kararlaştırıldı. Venedikliler de ne kadar çaba harcarsalar, Türklerin kesin davranışları karşısında sonuç alamayacaklarını anlamışlardı. Özellikle gönderdikleri ajanlar Başkomutanın mertliğini anlatmakta ve kesin davranışını belirtmekte idiler. Venedikli üst subayların çoğu muharebe dışı kalmış olduğundan yeni bir saldırıya uğranılırsa kalenin nasıl olsa elden gideceğini dikkate alan kale komutanı, askerler ve kasaba halkı, şimdiden teslim olmayı kararlaştırdılar ve davullar çalarak kaleye hücumun yapılmış olduğu gediğe geldiler. Bazı ileri gelenler burada Türk askerlerinin muharebeye hazır olduklarını görerek kalenin burcuna bayrak diktiler. Bunun arkasından süvari Komutanı Antonin Zangoroli ile kasaba halkından aracılar evvelâ Hasan Paşa'ya, sonra Başkomutanın huzuruna çıktılar. Yapılan görüşme sonunda kaleyi bırakacak olan Venedikli askerlerin canına, malına, aile fertlerine dokunulmadan (Türklerin deniz muharebeleri esasına göre silahları ile birlikte) Türk gemileriyle Kandiye'ye taşınmaları, kasaba halkının her türlü serbestlikle tıpkı İmparatorluğun öteki ülkelerindeki azınlıklar gibi yaşayabilecekleri şart koşuldu. Elçilerin görüşmeden memnunlukla ayrılarak durumu kalede bulunanlara bildirmeleri, sevinçle karşılandı. 20 ve 21 ağustos cumartesi ve pazar günleri kaleyi teslim edenler bütün mallarını üç kadırga ile Cezayir purtonuna yükleyerek pazartesi günü kaleden ayrılıp Suda'ya gittiler. Ertesi sabah erkekli kadınlı 1000 kişi kasabadan çıkarak iki sıra halinde dizilen Cezayir askerleri arasından hiç bir taarruza uğramadan Suda'ya gittiler. 1645 yılı ağustosu 22 nci pazartesi günü de Türk askerleri Hanya'ya girdiler. Asker çadırlı ordugâha geçti. Santa Nikola adındaki kilise, cami durumuna getirilerek padişahın adına Hünkâr camii olarak adlandırıldı. Kiliselerden ikisi daha cami şekline dönüştürülerek Yusuf ve Musa Paşa adları ile adlandırıldılar. Kapıcılar Kethüdası Hasan Ağa ile Çorbacı Ömer Ağa fetih haberini müjdelemek üzere İstanbul'a gönderildi. Derhal kalenin ona-

rılmasına girişildi. 60 gün süren bu çalışmalardan sonra kalenin ikmal maddeleri tamamlandı ve yeniden teşkilâtlandırıldı. Haber 1645 eylül ayının 8'nci günü İstanbul'a ulaşmıştı.

Kalede bulunan 395 top yerinde bırakıldığı gibi gemilerdeki barut, mermi ve çeşitli yiyecek maddeleri çıkarılarak kaleye yerleştirildi. 4000 yeniçeri, 4000 sipahi kale kuvveti olarak görevlendirildi.

4. Türk Silahlı Kuvvetlerinin İstanbul'a dönüşü :

Hanya'nın fethinden sonra Venedik donanması Ağrıya Granbusa (Kroki : 1) denilen ada yakınlarına gelmişti. Buna karşılık Türk donanması erleri karaya çıkarak gemilerin bakıma alındığı bir sırada 80 kadar çektiri, kadırga, dört mavna ve bir çok porton'dan kurulu Venedik filosu Suda limanına geçti. Malta, Duka, Fransız, Papa, İspanya, Venedik gemileri de oraya gelerek demirlediler. Bu işler olurken Başkomutan denetlemeler yapmakta, erlerin paralarını dağıtmakta idi.

Bu sırada Suda'da hareketsiz bir durumda bulunan müttefik donanmasının komutanları arasında anlaşmazlık baş gösterdi. Venedikli casuslar da Türk komutanlarının bir kısmının Eğriboz'a, bir kısmının da Benefşe'ye gittiklerini, kadırgaların küreklerini çıkarıp limanda bir kısmının da Ayatodori'nin altında sessizce yattıklarını bildirdiler. Bunun üzerine taarruza karar veren müttefik donanma 70 kadırga ve mavna, 35 Portonluk bir kuvvetle Hanya önüne geldi. Kaleden atılan top işareti ile Türk donanması alârma geçti. Personel gemilere binip limandan ayrılacağı sırada çıkan şiddetli bir rüzgâr nedeniyle donanma güçlükle limana dönmek zorunda kaldı. Düşman gemileri de darmadağın olarak ancak dört günde Suda limanlarına dönmeleri mümkün oldu.

Hanya'nın fethi sırasında İstanbul'dan istenen yardım kuvveti 2000 yeniçerilik bir grup halinde Karamanlı Reis komutasında Değirmenlik'e gelmişdi. Burası bir ada olup, kalesi olmadığından barınmanın mümkün olmayacağını düşünen kafile komutanı Benefşe'ye gidilmesini emretti ise de, emrini yeniçerilere dinletemedi. Başkomutanın haber göndermesi etkili olmayınca Başkomutan Benefşe ve Değirmenlik'teki gemileri toplayıp Hanya'ya getirmesini donanmaya emretti. Bu sırada Haseki Ağası da Benefşe'ye gelerek gitmemekte direnenlerin bir an önce Hanya'ya katılmaları için padişahın emrini getirdi. Hepsini gemilerine bindirdi. Kendisi de

bir kadırga ile hareket ederek Başkomutanın yanına vardı. Öteki gemilerin de geriden geleceklerini kendisine bildirdi. Durumu padişaha duyuran Başkomutan yedi kadırgalık yardım daha sağlandı ise de bunu az buldu. Ağustosun 15'nci günü iyi donatılmış altı kadırga ile emir dinlemeyenlere karşı harekete geçti. Karşılaştığı şiddetli bir fırtına yüzünden çok güçlükle Ayatodori limanına döndü.

Bu sırada Değirmenlik'te bulunan Türk gemilerine Venedikliler taarruz etti. Taraflar arasında geçen şiddetli çarpışmalar sonunda iki tarafa kayıplar vererek üslerine döndüler (fazla bilgi için III ncü cilt 3 ncü kısım 1566 - 1683 devresi Deniz Ekine bak.)

Bir aralık fırtınaların dinmesinden yararlanan Yusuf Paşa, Musa ve Hasan Paşalara Somuncubaşı'yı kalede bırakarak, karaya çıkarılmış olan topları tekrar gemilere koydurdu. Kendisi başlarında olmak üzere donanmayı Benefşe'ye doğru harekete geçirdi. Yaptırdığı keşiflerde düşmanın Değirmenlik ve Benefşe'de olmayıp Suda limanına döndüğü ve burada bazı yarıntılarda gizlendiğini öğrendi. Benefşe'ye varıp orada bulunan askerleri gemilere bindirerek bir kaç mil açılmış iken çıkan rüzgâr yüzünden geri dönmek zorunda kalındı. Ancak eylülün 26'sına doğru Hanya limanına gelindi. Hanya kalesi, barut, cephane, yiyecekle dolmuştu. Kaledeki kuvvet esaslı bir şekilde düzene konarak Hasan Paşa'yı kale komutanlığına atadı. Kasabadaki vakıf ve büyük mülk sahiplerini tespit ettirdi. Mahkeme işlerini ordu ile birlikte yürütmek üzere Fahrî Müderris Mehmet Efendi'yi görevlendirdi. Cezayir, Tunus, Trablus gemilerini geri, gönderdi. Yapılan bir geçit töreninden sonra kalede görevi olmayan bütün erler, gemilere bindirilerek ramazan ayına rastlayan bir perşembe günü kendisi de beraber olmak üzere uygun bir rüzgârla Eğriboz adasındaki Kızılcahisar'a gelindi. Rumeli erleri terhis edildi. Burada iken padişah tarafından Ahmet Paşa komutasında gönderilen bol miktarda yiyecek maddeleri Mısır'dan da gelenlerle birlikte Hanya'da kalanlar için yola çıkarıldı. Musa Paşa komutasındaki donanma, Sakız ve Çeşme'ye uğrayarak Anadolu askerlerini serbest bıraktı. Başkomutan da havanın elverişsizliğinden iki kadırga ile İstanbul'a gitmek üzere Sakız'a doğru yola koyuldu. Bayram günü padişahın karşısına çıkarak kendisinden iltifat gördü. Geride kalan Musa Paşa komutasındaki donanma 25 kasımda büyük bir törenle ve toplar atılarak Sarayburnu önlerine geldi. Böylece Hanya"nın fethi son bulmuş oluyordu.

B. GİRİT MUHAREBELERİ, DEVAMI VE DENİZ HAREKÂTI

1. Girit Muharebeleri :

a. Kisamo Kalesinin Zaptından Önceki Olaylar ve Kisamo Kalesinin Zaptı:

Kalenin ele geçirilmesinden önce cereyan eden bazı olaylar : Bir kaç bin Venedik askeri, Suda limanından gelerek kaleyi kuşatmaya kalkıştılarsa da başaramadılar. Bunlardan bir kısmı tutsak edildi. Benefşe limanına yaklaşan Venedik donanması ise yedi portonla bir kalyonu ele geçirdikten sonra birkaç top atarak uzaklaştı.

İkinci hassa vezirliği ve Mora sancağının arpalığı verilerek Girit muhafızlığına atanmış bulunan Deli Hüseyin Paşa, kara yoluyle Mora'daki Anadolu, kasabasına geldikten sonra kendisini Girit'e götürmeye gelen 11 gemiye erleri bindirerek yiyecek şaykaları ile birlikte hareket ettiyse de, fırtınaya yakalanarak geriye (Hiyaris limanına) dönmek zorunda kaldı. Para ile tutulan casusların verdiği bilgilerden, düşmana ait 60'a yakın çektiri, gemi ve portandan bir kısmının Girit'e gidecek kafilenin yolunu kesmek üzere Girit ve Çuka (serigo) adası yakınlarında dolaştıklarını öğrendi. Bunun üzerine harekete devamdan vazgeçerek Anadolu Kasabasına döndü ve durum İstanbul'a bildirildi. Durumu öğrenen padişah, Ummarza da (Hummar)'yi yedi kadırga ile yardıma göndererek hep birlikte uygun bir hava ile Girit'e varıldı. Hanya'da yiyecek darlığı başlamış, fiatlar yükselmişti. Gemilerde bulunan bütün yiyecek maddeleri boşaltılarak kıtlık giderildi. Hüseyin Paşa'nın gelişi askerin moralini, düşmanın da kuşkusunu artırmıştı.

Kisamo Kalesinin Zaptı (9 Mart 1646) :

Kisamo, Hanya'nın batısında ve Girit adasının kuzey batısındaki koy içinde bir kasabadır. Venediklilerin Girit'e yeniden asker çıkarmalarını önlemek için önceden yapılacak işler arasında bu kalenin de zapt edilmesi gerekmekte idi. Bu amaçla Hüseyin Paşa, Sekbanbaşı Murat Ağa'yı 3000 kişilik bir kuvvetle kaleyi fethe memur etti. Bu kuvvet 8 mart 1646 günü, güneş batarken yola çıkarak iki gün sonra sabah erkenden kalenin karşısına geldi. Bu sırada kalenin dışına çıkmış olan Venedik kuvvetine taarruz ederek yenilgiye uğrattıktan sonra harekete devam etti. Kaleye kaçabilenlerle kalede kalmış olanlar 9 mart 1646 günü hiç savunma yapmadan kaleyi teslim ettiler [1].

---

[1] Bir heyet tarafından yazılmıştı. Mufassal Osmanlı Tarihi, Cilt IV, İstanbul, Baha basımevi, 1960, sayfa 2088.

b. Venediklilerin Bozcaada'ya Taarruzu:

Bu sıralarda Tomasso Morozini komutasında 20 kalyonluk bir Venedik filosu Çanakkale boğazına gelerek Boğaz'ı abluka ve Bozcaada'yı kuşattı. Kalede bir miktar top varsa da bunların barutu ve cephanesi yoktu. Fakat kale komutanı limana sığınmış olan ticaret gemilerindeki barut ve cephaneyi alarak bir süre adayı savundu. Kale böylece savunmasını sürdürürken Rumeli Beylerbeyi Küçük Hasan Paşa beş kadırgaya gönüllü askerleri bindirerek adaya getirdi. Bunlar adayı zapt etmeye uğraşan Venediklilere baskın yaparak onları gemilerine kaçmak zorunda bıraktı. Arkasından Musa Paşa komutasındaki Türk donanması Çanakkale'den çıkarak, Saros körfezinde su ikmali yapan Tomasso Morazini filosuna taarruz etti. Venedikliler karadaki erlerini bile almaya vakit bulamadan yelkenlerini açarak uzaklaşmaya çalıştılar. Rüzgâr rampa etmeye engel olduğundan akşama kadar ancak topçu muharebesi yapılabildi. Musa Paşa donanması bundan sonra Girit'e doğru yol aldı. Limni adası batı kıyılarına sığınmış olan Morossini filosu da tekrar Saros körfezine gelerek su almak için karada bıraktığı müfrezeleri aldıktan sonra Suda limanına hareket etti.

Musa Paşa 26 mayıs 1646'da Hanya limanına vardı ve getirdiği kuvveti karaya çıkardı. Bir ay sonra 10 kadırga daha geldi. Deli Hüseyin Paşa'nın yerine umum komutanlığı üzerine alan Sultanzade Mehmet Paşa ile birlikte Suda kalesini zapta çalıştılar.

c. Suda Kuşatması ve Kuşatmanın Kaldırılması (21 Temmuz 1646):

Suda limanının tam gerisinde bir adacık üzerinde bulunan Suda kalesi ada ile kıyı arası banklarla dolu olduğu için limana yalnız kalenin güney tarafından girilebiliyordu. Boğaz'ın kuzey kıyısında Venediklilerin fırsat buldukça buradan Hanya kalesinin altına kadar sokuldukları Havuzlar manastırı diye adlandırılan bir kilise vardı. Hasan Paşa, buraya taarruz ederek içindekileri muharebe dışı ettikten ve kiliseyi yıktırdıktan sonra Kara Murat Ağa komutasında bir müfreze Hanya'nın 15 - 20 km. kadar güneyinde şiddetli bir muharebeye tutuştu Bu çarpışmada Venedikliler mağlup oldu ve 3000 tüfek ele geçirildi.

Karada bu hareketlerin yapıldığı sırada Venedik donanması Suda limanında, Türk donanması da Hanya limanında birbirlerini gözetlemekte idiler.

Kandiye'li bazı ajanlardan edinilen bilgiye göre Venedikliler, Suda'yı gittikçe pekiştirmekte ve yeni yeni tabyalar yaptırmakta, toplar getirmekte idiler. Ayrıca sivil halktan seçilen 1500 kişi ile 10.000 yaya, 800 at-

lıyı zokisa denilen yere yığmışlar, bunları taşımak için portonlar getirip hepsinin burada toplandıktan sonra bir kısmı ile Hanya'yı muhasara, bir kısmı ile de donanma eşliğinde savaşa katılmalarını planlamışlardı. Suda'dan kaçıp gelen bir yerlinin, Venediklilerin Hanya'yı kuşatacaklarını haber vermesi üzerine donanmanın kısa bir süre içinde gönderilmesi için İstanbul'a haber salındı. Bu sırada Suda limanındaki Venedik gemilerinden birçoğu gelecek ikmal maddeleri ve pekiştirme kuvvetini önlemek için Benefşe dolaylarında bulunuyordu. Bir süre sonra yerli bir kaptan, Suda'da kalan gemilerin ve kürekçilerin eksik olduğunu, bir kısmının ikmal ve bakım için Kandiye'ye gittiğini haber verdi. Biraz sonra Venedik donanmasından bir kısım kuvvet Suda'nın Tuzla limanına çıktı. Hanya Muhafızı Hasan Paşa, karaya çıkan bu düşmana taarruz etti ve bunları denize kaçmak zorunda bıraktı. Aynı hareket birkaç kez tekrarlandı. Hasan Paşa'nın bu sürekli başarıları Venediklileri büyük ölçüde etkilemişti.

12 temmuz 1646 günü Hanya limanına varmış olan donanma ile birlikte gelen Başkomutan Sultanzade Semiz Mehmet Paşa, Suda'nın zaptında öncelik gerektiğini ileri sürerek burasının kuşatılmasına karar verdi. Gemilerden çıkarılan toplar Suda kenarına getirildi. Bu sırada Malta ve Duka gemileri birer ikişer Girit'ten sıyrılmaya başlamışlardı. Temmuzun 21'nci günü kalenin iki tarafına toplar yerleştirilerek ateşe başlamak suretiyle kale ile liman, birbirinden ayrı tutulmaya çalışıldı. Hanya önünde 140 kadar gemi emniyet için bırakılmıştı. Karadan Suda'ya iyice yaklaşılamamakta, Venedik donanması da devamlı olarak buradaki savunma kuvvetini desteklediği için, abluka durumunda kalan kuşatma uzayıp gitmekte idi.

27 temmuz 1646 günü Venedik donanması Suda limanından çıkarak, Hanya önlerinde karakol görevi yapan Cezayir gemileri ile iki saat süren topçu muharebesine girişti. Ayrıca bir kısım gemiler limanda yatan Türk gemilerine saldırdılarsa da, üzerlerine kancalar atılmak, halatlar çekilmek suretiyle yaklaşmaları önlendi. Neticede Venedik kalyonlarından 10 tanesi topçu ateşi ile hasara uğratıldıktan sonra Suda limanından çekilmek zorunda kaldılar. Kıyılarına yerleştirilen küçük çaplı toplar, çıkarma gemilerinin yaklaşmasına engel oluyorlardı. Venedik donanması ise Türk topçu mevzileri dışında bulunduğundan geceleri kaleye gelerek yardım yapabiliyordu. Bu nedenlerin yanı sıra bir de kalenin ada üzerinde bulunuşu zapt edilmesine olanak vermiyordu.

Bu sırada Girit Vali ve Komutanı Sultanzade Mehmet Paşa öldüğünden Deli Hüseyin Paşa komutayı eline alarak Suda kalesine taarruzdan vazgeçti ve Resmo'yu almaya karar verdi [1]

ç. Resmo (Retmo) Kalesinin Kuşatılması (6-7 Ekim 1646) (Kroki : 4):

Resmo, Girit adasının kuzey kıyısında, Hanya ve Kandiye gibi bayındır bir kasaba idi. İç ve dış kaleleri birkaç burç ve tabyalarla savunulduğu gibi, iç kalenin ön tarafında geniş bir hendeği de vardı. Kale, 10,000 kadar düzenli, 20,000 kadar da gönüllü askerle savunuluyordu. Kasabada taştan yapılmış 10.000 kadar muntazam ev vardı.

Yeni Başkomutan Deli Hüseyin Paşa, diğer komutanlarla görüşmeler yaptıktan sonra Resmo'nun zapt edilmesi kararlaştırıldı. Önce yapılan istekler uyarınca Kaptan Musa Paşa, Rumeli kıyılarındaki belirli yerlerden yiyecek maddeleri alıp Girit'e geldi. Sekbanbaşı Murat Ağa, Hanya muhafızlığında bırakılarak eski muhafız Hasan Paşa askerleri ile birlikte Apokron'a geldi ve ordunun oradaki kısımları ile birleşti. Kaptan Musa Paşa ile öteki komutanlar bir araya gelerek Suda'nın zaptını planladılar. Kale denize doğru uzanmış bir yarımadanın kayalıkları üzerinde inşa edilmişti. Bu bakımdan yalnız karadan taarruz olanaksızdı. Onun için liman kıyılarına konacak topların ve donanmanın baskısı altında düşman gemileri uzakta tutularak bir hareket yapılmak istendi. Fakat, kalenin her tarafında ve hemen deniz kıyısında büyük topların bulunması yüzünden buraya donanmanın yanaşmasının mümkün olmayacağı sonucuna varıldı. Böylece uzun süreli bir kuşatmadan başka çare düşünülememişti. Yerli halktan, yiyecek getirmek ve top çekmek üzere parası karşılığı öküz ve merkep kiralandı. Böylece beş balyemez topu ve 12 kolomborro Apuron'a getirildi.

Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Anadolu Beylerbeyi Osman Paşa ve Karaman Beylerbeyi kuvvetlerinden, taarruz grupları teşkil edildi. İlk olarak kale dışında sürülmüş olan ileri birliklere karşı taarruza geçen hafif kuvvet (Çarhacılar) bunları geri attı. 130 kadarı yakalandı. Arkasından dış kalenin önündeki mevzilere taarruz edilerek bu mevziler ele geçirildi. Bir aydan fazla süren bir muharebeden sonra dış kalenin hendeği zapt edildi. Kuşatmanın 34'ncü günü dış kalenin liman tarafında bulunan büyük burca atılan bir lağımın hemen arkasından yapılan bir hücumla dış kale içindeki kasaba ele geçirildi. Bu muharebede Venedik generali Kornoro atak bir çarpışmadan sonra ölmüş, Proveditör Molino yaralanmış o da bir kaç gün sonra ölmüştü. Bunun üzerine Venedikliler iç kaleye çekildiler (20 ekim 1646).

---

[1] Fevzi Kurtoğlu, Türklerin Deniz muharebeleri, Cilt II, Kısım 5, İstanbul, Deniz basımevi, 1934, sayfa 42.
Hüseyin Kâmi Hanyavi, Girit Tarihi, İstanbul, Ohannes Basımevi, 1288, S. 280.

İç kale esaslı bir surette tahkim edilmişti. Kalenin doğu tarafında, zapt edilmesi zor bir de liman vardı. Tahkimli cephane depolarından başka büyük bir hendek bulunuyordu. Önünde boydan boya beş metreden daha yüksek kale duvarları bulunmakta idi. Büyük gemi direklerinden yapılan kazıklar çakılarak berkitilmiş ve kendi donanmalarının kale varoşlarının iki tarafından burasını desteklemesi mümkün bir duruma getirilmişti. İç kale ile kasabanın arası yontulmuş taşlarla döşenmişti. Adi taşlarla örtülü olan öteki tarafları da denize bakmakta idi. Kaleden denize inecek yer minare gibi yüksek olup korkunç basamaklar halinde idi. Kara tarafı ise, çıkılma sı zor, kuvvetli köşebentlerle pekiştirilmişti. Bu bakımdan zaptı büyük bir hazırlığı gerektiriyordu. İlk iş olarak Hanya'ya görevliler gönderilerek çit ve sepetler ördürüldü. Geceleyin taarruz çıkış mevzilerine girildi. Bu hazırlık karşısında Venedikliler iç kale dışında bulunan bütün kuvvetlerini kalenin içine çekmişlerdi. Yaklaşma sırasında kaleden ve gemilerden yapılan topçu ateşi ile Beyşehir Beyi Çavuş Paşa yaralandı, Elbasan Beyi Hüseyin Bey de şehit oldu. Rumeli Kol Kethüdası İbrahim Ağa, Osman Paşa ve Zağarcıbaşı Mustafa Ağa birlikleri Cezayir ve Tunus askerleri ile birlikte kalenin dış tabyaları karşısında mevzie girerek kaleyi kuşatmaya koyuldular. Düşman, kaleden ve gemilerden 1800'ze yakın (kaleden atılanların ağırlıkları 20 - 25 şer okka olmak üzere) top mermisi atmıştı. 10 ekim 1646 günü 3 - 4 bin kadar düşman askeri kaleden çıkarak karşı taarruza geçti. Bu durumu gören serdengeçtiler buna karşı koyarak, bir kısmının da gerilerini çevirerek giriştikleri kılıçlı muharebede Venedik kuvvetleri bozguna uğratıldı. Bunun arkasından ileri harekete devam edildi. Kaleye doğru beş yerde lağım açıldı ve üç dört gün içinde kale hendeklerinin kenarına varıldı. Hendek dışındaki tabyalarda barınmak isteyen bazı kuvvetler de geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu ada Resmo'nun üç dört saat doğusunda olan Milâpotams'daki küçük kaleden ve etrafındaki köylerden zaman zaman dışarı çıkan düşman bazı sabotajlar yapmakta, ikmalyollarını kesmekte idi. Kale hendeklerine varıldığının ertesi günü Çiftelerli Osman Paşa komutasında Deli Kethüda, sipahi ve silahtar bölükleri, 1000 kadar atlı ve yaya, buraya sevk edildi ise de, bir ajanın daha önceden durumu öğrenip Venediklilere duyurması yüzünden kale bomboş bulundu. Kale ele geçirildikten sonra kalenin arka taraflarında gizlenen bir düşman topluluğuna taarruz edilerek yok edildi.

d. Resmo Kalesinin Fethi (15 Kasım 1646):

Birkaç gün sonra iç kalenin kuşatılmasının tamamlanmasına yeniden girişildi. Deniz tarafına kurulan köprülerle o taraftan da yanaşmak istendi ise de mümkün olmadı. Bunun üzerine lağım kazılmasına devam edildi. Fakat kale duvarlarının alt kısımları sağlam taşlardan yapılmış olduğun-

dan bu çalışma yarar vermedi. Bu sırada Hanya'dan yeniden top ve cephane getirilmesini Musa Paşa üzerine aldı. Venedik'ten cephane ve barut yüklü ve 60 kadar topu bulunan bir porton Kandiye'ye giderken Türk gemileri tarafından yakalandı. Bazı gemiler daha önceden Kandiye'ye gitmişlerdi. Kaptan Paşa 40 kadar gemi ile topları getirdi ve Hanya'ya döndü. Bir taraftan da Resmo kalesinin kuşatılmasına tam bir güçle devam ediliyor ve düşmanda bunalma belirtileri seziliyordu.

Mehmet adında bir usta, kalenin kapısına yakın olan bir köşe bağlama taşının altına bir lağım hazırladı. Kuşatma başlayalı 39 gün olmuştu. Hazırlanan bu lağım patlatılarak kalenin buraya rastlayan kulesi havaya uçuruldu. Açılan gedikten taarruza geçen askerler o gün akşama kadar hendeklerde ve kale burçlarında şiddetli çarpışmalardan sonra düşmanı mağlup ettilerse de kaleyi zapt etmek mümkün olmadı. Düşman ertesi gün karşı taarruza geçti. Bu sırada başından bir sapan taşı ile yaralanan Başkomutan Hüseyin Paşa yerine bir vekil bırakarak ayrılmak zorunda kaldı. Bunu haber alan askerler büsbütün gayrete geldiler. Kale duvarlarına tırmanarak bayraklar diktiler, ezanlar okudular. Düşman öğleye kadar bomba, ateş ve okla karşılık verdi ise de sonunda sinmek zorunda kaldı. Bu çarpışmada sağ kol alay beyi şehit olmuştu. Üsküp Alaybeyi Kara Mustafa, başarıyı bildirmek üzere Başkomutanın yanına geldi.

Güneş battığı zaman Venedikliler bir beyaz bayrak çekerek barış diye bağırmaya başladılar. Hasan Paşa ve Yeniçeri Kethüdası Mustafa Ağa kaleye gitti. Orada kale ileri gelenleri ile barış konuşmaları yapıldı. Taraflar emniyet tedbirleri alarak kale kapıları sabaha kadar açık tutuldu. Bir kaptan, kalenin anahtarını ve kale komutanının bir mektubunu getirdi. Taraflar arasında yapılan anlaşma sonunda (15 kasım 1646) evvelce muharebede tutsak edilen bir kardinalin salıverilmesi ricası, Hüseyin Paşa tarafından kabul edildi. Kalede oturanların, istedikleri takdirde gidebilecekleri duyuruldu. Subaylar Kandiye'ye gönderildi. Serdar Hüseyin Paşa ve öteki komutanlar kasabada bir eve yerleştiler. Önceden hazırlanmış lağımlar zararsız hale getirildi. 80 kantar barut toplandı. Kaledeki top ve diğer silahlara el kondu. Kalenin yıkılan kısımlarının onarılmasına başlandı. Önce elebaşılardan 30 kisi ve 10 genç kız fetir haberi ile birlikte İstanbul'a gönderlidi. Bunun üzerine İstanbul'da büyük şenlikler yapıldı. Kiliselerden birisine padişahın adı verilerek camiye çevrildi. Komutanlar bir araya gelerek kışlamak için İstanbul'dan istenecek yiyecek, para, cephane ve diğer gereksinme maddelerini kararlaştırdılar. Bu arada Hasan Paşa evvelce zapt edilen Melopotamos'a giderek oranın emniyetini ve onarım işlerini düzene koydu. Bunun arkasından İskemlecibaşı İstanbul'dan geldi ve Padişahtan hil'atlar getirdi.

e. Birinci Kandiye Kuşatmasından Önceki Bazı Olaylar:

Resmo kalesi zapt edildikten sonra kış yaklaşmış olduğundan, taraflar, büyük ölçüdeki hareketlere ara vermişlerdi. Venedikliler üst komuta kademesinde bazı değişiklikler yaptı. Donanma genel komutanlığına Civani Batista Grimani'yi getirdiler. Girit'teki kara kuvvetleri komutanlığına da Resmo muharebesinde ölen Andrea Kormoro'nun yerine Nikolo Dolfani atandı.

Dalmaçya cephesinde de çarpışmak durumunda bulunan Venedikliler, Avrupa devletlerinden yardım isteğinde bulundularsa da bu çabaları bir sonuç vermedi [1].

1646 aralık ayı içerisinde 5 - 6 bin kadar düşman kuvveti, topçu desteği olmadan Kılıç burnundan Hanya kalesine girmeye kalktılarsa da Hüseyin Paşa'nın çıkardığı 2000 kişi bunlara karşı koydu. Aralarında geçen şiddetli bir muharebeden sonra düşman, kale dışındaki muhafızları kale kapısına kadar attı. Bunun üzerine elde kalan 1000 kişi kadar kuvvet, kale dışına çıkarak taarruz edenleri geri attığı gibi bir kısmını da öldürdü. Bu gibi hareketlerin bundan böyle de denizden, karadan devam edeceği haber alınarak durum İstanbul'a bildirildi [2].

O sıralarda Veziri âzam bulunan Zemin Mehmet Paşa, Hanya'nın fethedilmesi ile padişah yanında hatırı sayılır bir duruma gelen Yusuf Paşa'yı çekemedi. Onu gözden düşürücü bazı davranışlarda bulunmaya, aleyhinde sözler söylemeye başladı. Nihayet bunların etkisi altında kalan padişah, Yusuf Paşa'yı saraya çağırdı ve "İçel Beylerbeyi ile birlikte derhal Girit'e gidip Adayı bütünü ile zapt etmesini" emretti. Bunun üzerine Yusuf Paşa "gemilerin henüz yapılmakta olduğunu esasen mevsimin deniz harekâtına elverişli olmadığını, bu bakımdan gidemeyeceğini" söylemesi üzerine kızan padişah Yusuf Paşa'yı öldürttü [3].

Bu sırada Girit harekâtında Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapan Kaptanı Derya Musa Paşa, ikmal maddeleri getirmek üzere 60 kadırga ve iki kalyon, 20 şayka ve yeteri kadar para ile Rumeli'ye gitti. Dönüşünde oldukça yiyecek ve 150 kadar at yükleyerek Hanya'ya geldi. Gemilerin boşaltılması sırasında şiddetli bir fırtınanın patlak vermesi üzerine liman ağzındaki gemilerden bir kısmı, içindeki yiyecek ve personel ile birlikte battı. Geri kalanlar da oldukça hırpalandı. Gemilerin burada barınmayacaklarının anlaşılması üzerine, donanmanın bu kış Girit suların-

---

[1] İsmail Hakkı, Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi. Cilt III, Kısım 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1951, sayfa 225.

[2] Tarihi Naima. Cilt IV, sayfa 160.

[3] Tarihi Naima. Cilt IV, sayfa 161 - 173.

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

1645-1669 GİRİT SEFERİ
Resmo Kalesinin Zaptı
15 Kasım 1646

Kroki: 4

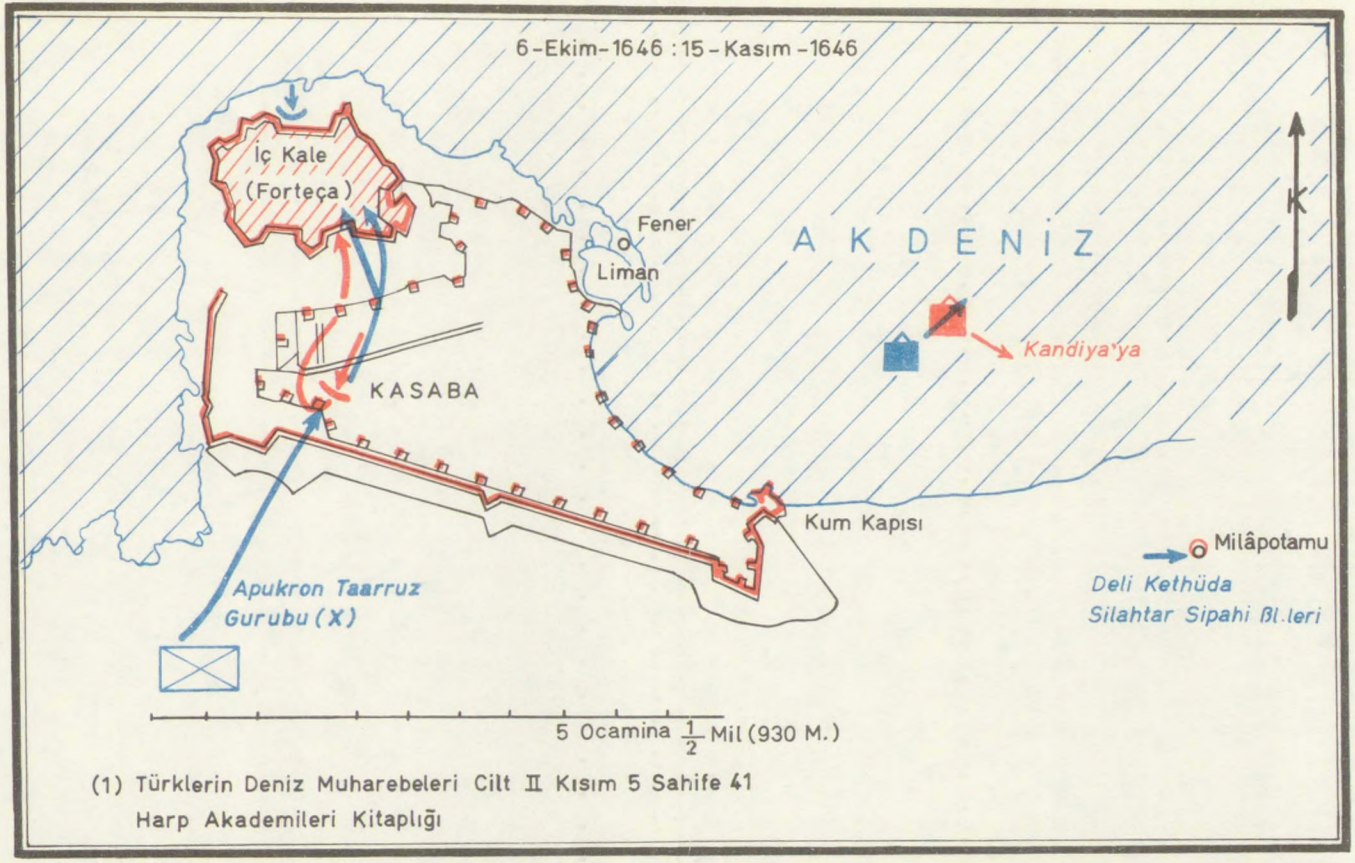

(1) Türklerin Deniz Muharebeleri Cilt II Kısım 5 Sahife 41
Harp Akademileri Kitaplığı

(x) Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Anadolu Beyleri Osman Paşa
Kuvvetleri Cezayir ve Tunus Askerleri.

1645-1669 GİRİT SEFERİ

Birinci Kandiye Kuşatması

12 Haziran 1648

GnKur.
Harp Tarihi Bşk.

Kroki : 5

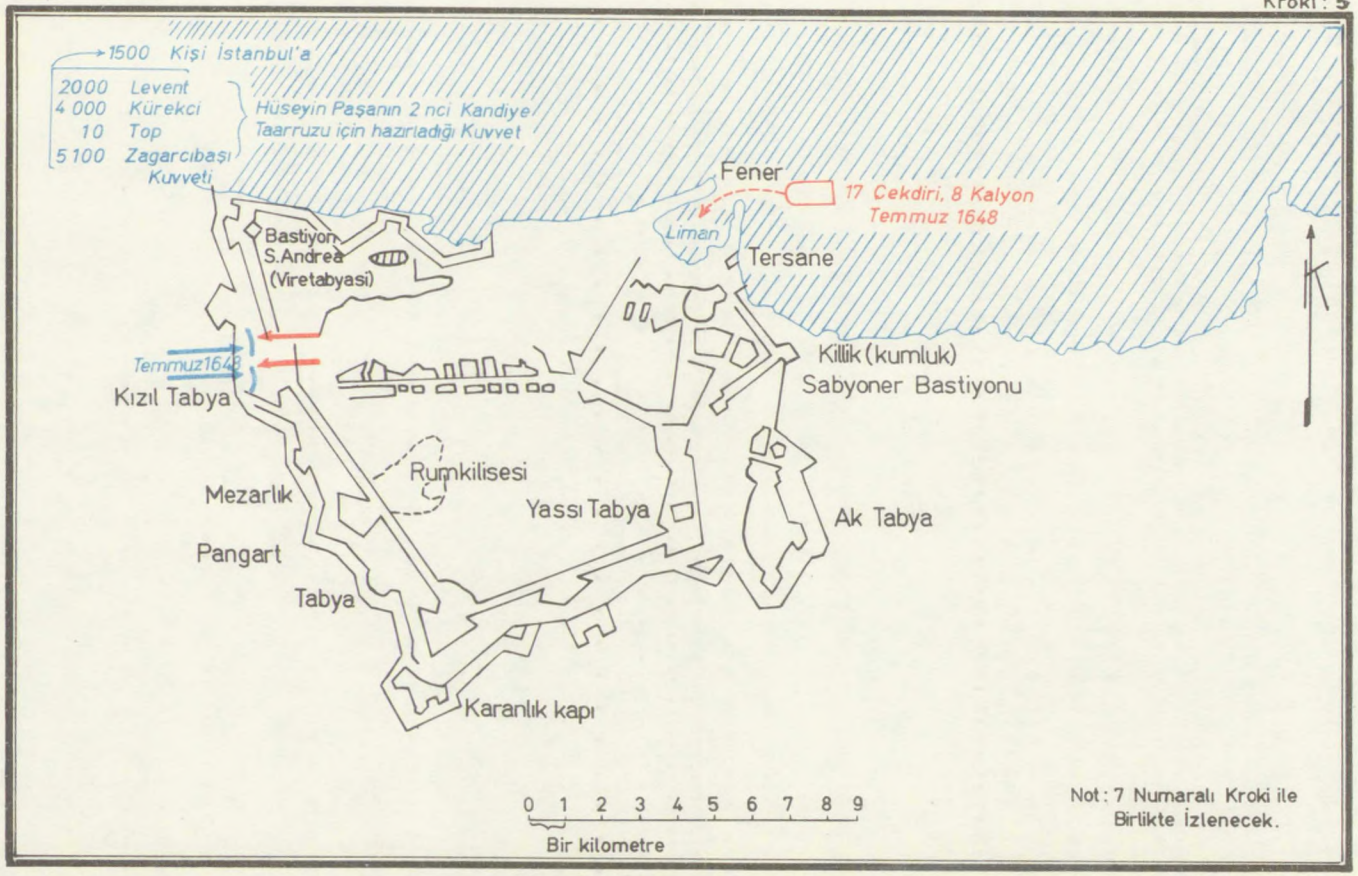

Not : 7 Numaralı Kroki ile Birlikte İzlenecek.

da kalması emredilmiş olmasına rağmen Eğriboz'a gitmek üzere 24 ocak 1647'de Hanya'dan hareket edildi. Eğriboz yakınlarına geldiği vakit, rastlanan bir Venedik kalyonunun üzerine bir kaç kadırga gönderildi. Bu kalyon, Venedik komutanlarından Tomarso - Morazini komutasında olup Eğriboz sularına keşfe gelmişti. Musa Paşa Venedik kalyonunun şiddetli top ateşi açarak Türk kadırgalarını yanına sokmadığını görünce, kendi bulunduğu baştardı ile hücum edip Venedik kalyonuna rampa etti. Birkaç Türk kadırgası da düşman gemisinin iki tarafına yanaştı. İlk çarpışmada Venedikli komutan öldü. Venedikliler mukavemete devam ederken kalyona giren Türk erleri gemiye Türk bayrağı çektiler. Fakat, bu sırada bir kurşun isabeti ile Musa Paşa şehit oldu. Bu işler olurken Grimani filosu büyük kısmının yaklaştığının görülmesinden yararlanan Venedik kalyonu, içerdeki Türk erlerini de beraberine alarak kaçmaya muvaffak oldu.

Donanma Eğriboz'a gelerek burada kışlamaya başlamıştı. Musa Paşa'nın şehadetinin İstanbul'dan öğrenilmesi üzerine kaptan paşalığa, eski Yeniçeri Ağalarından ve Defterdarlardan, onun da adı Musa olan, Kapıcıbaşı Musa Paşa atandı. Donanmanın sevk ve idaresinde bütün sorumluluğu üzerinde taşıyacak olan yeni Kaptanı Deryanın bu hususta ihtisası yoktu. Görevine katılmak üzere 1647 ilkbaharında İstanbul'dan ayrılarak Eğriboz'a geldi. Burada bulunan donanmanın bir kısmını alarak Çeşme'de toplanan Anadolu askerlerini de almak üzere Sakız'a hareket etti. Burası, Anadolu askerlerinin gemilere binmesine engel olmak için Venedikliler tarafından abluka edildiğinden, onlarla muharebe etmeyi göze almayan Kaptanı Derya tekrar Eğriboz'a döndü. Bu kez dokuz Venedik kalyonunun burasını abluka ettiği, buradaki 5000 kadar yeniçeriyi almak üzere limana girmiş olan Cezayir ve Tunus gemilerinin hareketleri görüldü. Musa Paşa bu ablukayı kıracak yerde doğruca Girit'e yollanmayı uygun bularak 27 mayıs 1647'de Resmo limanına geldi.

Musa Paşa'nın büyük bir kuvvet getireceğini umarken 200 kadar lağım açıcı işci ve biraz cephaneden başka bir şey gelmediğini gören Başkomutanı Hüseyin Paşa, Musa Paşa'ya fena halde kızarak Rumeli askerlerini alıp getirmek üzere derhal Mora Anabolu'suna gitmesini emretti. Bunun üzerine hareket eden Musa Paşa abluka yüzünden Eğriboz'daki askerlerin gemilere alınmasına olanak görmeyince bunların Mora'ya geçerek oradan karayolu ile Anabolu'ya gitmelerini bildirdi. Fakat erat Mora'ya geçmek için henüz gemilere bindirilmeden Batisla Grimani komutasında 30 gemiden kurulu bir Venedik donanması limanı sardığından, Musa Paşa cesaret edemeyerek durumu İstanbul'a bildirmekle yetindi. Bunun üzerine Damat Fazlı Paşa, birkaç gemi ile Sakız üzerinden Girit'e gitmek üzere görevlendirildi. İkmal maddeleri taşıyan diğer gemilerin de Girit'e gitmek üzere Sakız'da toplanmaları emredildi.

f. Kandiye Kalesinin Ablukası:

Bu kale, Venedikliler taraftından esaslı surette kuvvetlendirilmiş ve 12.000 muvazzaf, 30.000 yerli asker ve 800 topla savunmaya hazırlanmıştı. Kandiye kalesinin zapt edilmesine karar veren Serdar Hüseyin Paşa, Girit adasının merkezi yerinde olan bu kaleyi ele geçirmek için İstanbul'dan silah, asker ve donanma istedi. Kendisi de karargâh olarak seçtiği Resmo'ya gelerek burada Kandiye'yi kuşatma hazırlıklarına başladı. Kale, bir tarafı denizle çevrili, üç tarafı da derin hendekler halinde idi. Kalenin denizden ve karadan korunması için sağlam iki tabyası, dış tarafında da beş büyük, birkaç tane de küçük tabyaları vardı. Kuşatma için tertiplerini tamamlayan Hüseyin Paşa kuşatma kuvvetleri komutanlığına Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'yı atadı.

Kalenin kuşatılmasında kullanılacak toplar pek büyük olduklarından, ancak halktan da yardım sağlanmak suretiyle yollar açtırılarak karadan zorlukla Kandiye'ye getirildi. Bu toplardan birisi dokuz, ikisi yedişer, üçü beşer okkalık gülle atıyordu. 800 lağımcı ile 300 topçuya ihtiyaç olduğu İstanbul'a bildirildi. Kaleye egemen ormanlı tepelere 10 balyemez topu yerleştirildi.

Türk donanması Venedik donanmasından zayıf olduğu için Kandiye'nin denizden ablukasına girişememişti. Bu yüzden kale devamlı surette denizden yardım görmekte idi. Çanakkale boğazının Venedikliler tarafından kapatılmış bulunması, Girit'teki Türk kuvvetlerini kendilerine yapılacak yardımdan yoksun bırakıyordu. Bey gemileri aracılığı ile Anadolu kıyılarından yapılan ufak yardımlar yeterli olmadığı için asker çok sıkıntılı duruma girmişti.

1647 haziran ayında Venedik kuvvetlerinin kale dışına çıkarak yaptıkları bir taarruz'da kendilerine önemli ölçüde kayıp verdirilerek geri atıldı. Kalenin kuşatılması için daha sıkı önlemler alındı. Venedik gemilerini ateş altına alacak şekilde toplar yerleştirildi. Bunun üzerine Venedikliler gelen yardımları kalenin liman tarafındaki duvarını delmek suretiyle buradan içeri almaya başladılar.

Fazlı Paşa'nın getirdiği takviye kuvvetleri henüz Sakız'a gelmeden Venedikliler bu adada toplanan gemilere birkaç kalyonla taarruz ederek yakmışlardı. Bunun üzerine İstanbul tersanesinde bulunan 30 kadar kadırga onarıldı. Bunlar, 500 yeniçeri ile birlikte Kaptanı Deryalık görevi kendisine verilen Fazlı Paşa'nın emrine verildi. Çeşme'de bekleyen Anadolu askerlerini ve diğer ikmal maddelerini Girit'e taşımak için İstanbul'da bulunan özel kişilere ait ticaret gemilerine el kondu. Fazlı Paşa 1647 yılının temmuz ayında Çanakkale boğazından çıkarak Sakız'a vardı. Burada, ge-

lecek olan ulaştırma gemilerini beklediği sırada Anadolu'yu abluka eden Grimani filosundan ayrılan altı Malta gemisi ile dört kalyonun Sakız'a gelmekte olduklarının görülmesi üzerine Fazlı Paşa, 20 ağustos 1647 sabahı 5000 yeniçeri ve 30 kadırga ile limandan çıkarak bu düşmanı karşıladı. Taraflar arasında karanlık basıncaya kadar süren top ve tüfek muharebesinden sonra Venedikliler çekildi. Bunun üzerine Fazlı Paşa Sakız'a döndü. Bu sırada Anadolu'da (Mora Napolisi) bulunan Türk kadırgaları, kendilerini abluka etmiş bulunan Venedik gemilerinin azlığından yararlanarak oradan sıyrılmayı ve Fazlı Paşa kuvvetlerine katılmayı başardılar.

Çeşme'de bulunan Anadolu askerleri de gemilere bindirilerek doğruca Girit'e hareket ettiler ve 30 eylül 1647 günü Hanya'ya vardılar. Böylece Anadolu askerleri Girit'e gelebilmiş, fakat, Rumeli askerleri Mora kıyılarında kalmışlardı.

Fazlı Paşa bir süre sonra Girit'ten ayrıldı. 10 ekim 1647'de İstanbul'a döndü.

Baş komutan Hüseyin Paşa, Fazlı Paşa'nın getirdiği ikmal maddelerini aldıktan sonra, 1647 yılı ekim ayında karargâhını kurduğu Resmo'dan hareketle Kandiye önlerine geldi. Mevsim, her ne kadar harekâta elverişli değil idiyse de, Venediklerin her fırsat buldukça kaleden çıkıp saldırıya geçmeleri yüzünden çarpışmalar sürdürülüyordu, Komutanlar durumu inceleyerek kuşatma kuvvetinin elindeki 10 topla bir başarı elde edilemeyeceğini, en azından 40 - 50 balyemez topu ile diğer sınıflardan yeni kuvvetlere ihtiyaç olduğunu saptadılar. Durum böylece İstanbul'a bildirildi.

Grimani filosunun Elden Çıkması :

Venedik donanması Başkomutanı Grimani, Türk donanmasının Çanakkale'den çıkmasını kesin olarak önlemek üzere ayırdığı 48 parça gemi ile hareket etti. 17 mart 1648 gecesi Sakız yakınlarında İBSAR'A adasına geldiği vakit çıkan şiddetli bir karayel fırtınası, Venedik Kadırga ve kalyonlarının çoğunun demirlerini tarayarak karaya vurmasına ve kayalara çarpıp parçalanmalarına neden oldu. Batan gemiler arasında Grimaninin komuta gemisi, boğulanlar arasında da kendisi vardı. Kurtulan gemilerin komutasını Corciyo Morazini üzerine aldı. Gemilerden bir kısmı Kastelli'ye, bir kısmı da onarılmak üzere Kandiye'ye hareket ettiler. Yolda Kandiye'ye ikmal maddesi getiren bir Venedik filosuna rastlanması üzerine Morazini, bu gemilerden bir kısmını Çanakkale'ye, geri kalanını da fırtınadan kurtulan gemilerle birlikte Suda'ya gönderdi.

Ummar Zade Mehmet Paşa'nın Kaptanı Deryalığa Getirilmesi :

Grimani filosunun uğradığı felâketin Sakız Muhafızı Süleyman Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, ikmal maddeleri yüklenmiş kadırga filosu, Ummar Mehmet Paşa komutasında yola çıktı. Filo, Çanakkale'ye geldiği zaman, Boğaz'ın kuvvetli bir Venedik filosu tarafından abluka edildiği görüldü. Mehmet Paşa bunlarla muharebe etmeyi göze alamayarak yanındaki taşıt gemilerini Çanakkale'de bırakıp bir gece, kadırga filosu ile denize açıldı. Çanakkale'de bıraktığı askerlerinin bir kısmını karayolu ile Edremit ve İzmir'e getirterek oradan Hanya'ya gitti.

g. Birinci Kandiye Kuşatması (12 Haziran 1648) (Kroki : 5):

Kaleye taarruz harekâtının anlatılmasından önce Kandiye kasabası ve kalesi hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

Kandiye, dört kilometre karelik bir bölgeye kurulmuştur. Kasabanın kuzeyi deniz, batısı nehir, doğusu birkaç tepecik ve bir dere, güneyi ise İDA dağı yamaçları ile çevrilidir. Kandiye kalesi Mimar Saint Michel tarafından yapılmış bir yarım yuvarlak biçimindedir. İki limanından birinden savaş gemileri, ötekinden ticaret gemileri yararlanıyordu.

Kumlu bir arazide yapılmış olan doğudaki Sapinora burcunun ilerisinde hiç bir savunma tesisi yoktu. Burç, etrafındaki tepeler arasında mahkûm kalmış bir durumda idi.

Saint Andrea burcu ise bir kaya üzerinde inşa edilmişti. Etrafındaki araziye egemendi. Kuzey köşesi denize 40 - 50 metre kadar yaklaşmakta olup, bu kısım doldurulmuştu. Önünde küçük bir düzlük vardı. Kalenin denize bakan yüzü yalnız bir duvarla çevrili idi. Türk topçusu limanı ateş altına alabilecek durumda olduğundan bu limana giriş ve çıkışın ancak geceleri yapılması zorunlu idi.

1648 yılının ortalarına gelindiği halde henüz İstanbul'dan bir yardım gelmemişti. Buna çok canı sıkılan Hüseyin Paşa, olanakları ile harekâtı sürdürmek zorunda kaldı. Temmuz ayının bir gününde akşam namazından hemen sonra patlatılan bir lağımın arkasından girişilen taarruza Hüseyin Paşa, eratla bir arada döğüşerek düşmandan her biri 10 - 15'er kilo ağırlığında mermi atan altı topla, 500 tüfek, 100'den fazla bomba, barut kesesi gibi muharebe gereçleri alarak eksikler bir dereceye kadar tamamlandı. Bu arada üç küvvetli tabya da ele geçirildi. Taarruza devam edilerek kalenin hendeklerine yaklaşıldıktan sonra açılan deliklerden hendeklere girilmeye başlandı. Buradan da gizli yeraltı yolları (sıçanyolu) kazılmak suretiyle kale duvarlarına ulaşılmaya çalışıldığı sırada hendeklerde

kalan düşman askerlerinin ateşine rağmen hendekler zaptedildi. Arkasından kale duvarlarına karşı lağım patlamasına başlandı. Kalenin zapt edilmesi için evvelâ delikleri açılarak buralardan dalmak düşünüldü ise de, giren küçük grupların üstün düşman kuvvetleri tarafından parça parça ezileceği düşünülerek uygun görülmedi. Nihayet kale duvarlarına çıkıp oralarda mevzilendikten sonra topların da açılmış olan deliklerden yapacağı ateş desteği ile kaleye girilmesi kararlaştırıldı. Verilen bu karar üzerine sabah erkenden iki koldan girişilen taarruza düşman, bütün gücü ile ve çok ağır toplarla karşı koydu. Gedikler civarında mevzilenen ve moralleri yerinde bulunan askerler buralardan içeri mermi yağdırmakta, koydukları lağımlarla kayıplara neden olmakta idiler. Kaledeki düşman da durmadan açılan gedikleri kapatmaya çalışıyordu. Böylece her iki taraf da çeşitli yerlerde lağımlar patlatmak suretiyle muharebe akşama kadar sürdü. Havanın kararmaya başladığı bir sırada düşmanın "Görüşmek isteğinde bulunduklarını, ateş edilmemesini, kaleyi kendi istekleri ile teslim edeceklerini, aracıların görüşmelerine kadar muharebe yapılmamasını" seslenmeleri üzerine ateş kesildi. Herkes sevinçle sabahı bekledi ise de o gece Venedik'ten 17 çektirme ve sekiz kalyonla yardımcı kuvvet ve yiyecek gelmesi, ayrıca Malta, Duka ve Papalık gemilerinin de katılarak kale limanına demir atmaları üzerine kuvvetlenen düşman, tekrar muharebeye başladı. Buna karşı erlerin morali şimdiye kadar verilen kayıplar ve yardım gelmemesi gibi nedenler yüzünden bozulmuş, muharebe etme hevesleri sarsılmıştı. Böylece devam etmekte olan savaşta düşmanın attığı lağımlar zayiatın artmasına neden oluyorsa da, Türklerin attığı lağımlarla derhal karşılık görüyordu. Ne var ki elverişli kısımları ele geçirmek için taarruz güçleri kâfi gelmiyordu. Bir aralık bazı kışkırtıcılar kale dışındaki halkı ayaklandırmaya kalktılarsa da yakalanıp asıldılar. Hüseyin Paşa sürekli olarak durumu İstanbul'a bildirmekte, yardım istemekte idi.

Donanma Komutanı Ummarzade Mehmet Paşa, donanmanın Çanakkaleden çıkış yapması hakkındaki israrlı emirlere rağmen oyalayıcı cevaplarla işi geciktirdiğinden idam edilerek, yerine, Boğaz muhafızlığı görevini yapmakta olan Voynok Ahmet Paşa donanma komutanlığına atandı.

Bu işler olurken memleket içinde birçok olaylar sürüp gitmekte haklı haksız atanmalar, harcamalar, işten el çektirmeler önemli sayıda artmış bulunmakta idi. Nihayet Sultan İbrahim, bazı akıl dışı davranışlarda bulunması yüzünden tahttan indirilerek öldürüldü. Yerine henüz yedi yaşında bulunan oğlu Mehmet IV. padişahlığa getirildi (7 ağustos 1648). Koca Sofu Mehmet Paşa da Sadrazam oldu.

Devlet hazinesinde hiç para yoktu. Bunun üzerine Sultan İbrahim zamanında çeşitli yollardan pek çok para sahibi olan Cinci Hoca'dan zorla çeşitli altınlar, samur kürkler alındı ve toplamı 50.000'ni bulan yeniçeri ve sipahilere tahta çıkma armağanı olarak dağıtıldı. Ramazan dolayısiyle ileri gelen din bilginlerine de bahşiş verildi. Halbuki Kandiye kalesini zapt etmeye çalışan Hüseyin Paşa'nın içinde bulunduğu durum kimse tarafından bilinmiyordu. Cephane bitmek üzere idi.

Hüseyin Paşa İstanbul'a Kandiye'de girişilen taarruz ve lağım muharebelerinin oluşunu, donanmanın ve ikmal maddelerinin henüz gelmediğini sızlanıcı bir dille açıklayan bir iki mektup gönderdi. Bunun üzerine 10 eylül 1648 cuma günü Okmeydanı'nda dualar edilerek Sadrazam tarafından Girit'e yardım kampanyasına girişildi. Sarayda bazı disiplin tedbirleri alındı. Boşta gezen sipahilerden 1000 kişi kadar kuvvet paraları önceden verilerek Girit'e gönderildi.

ğ. 1649 Olayları ve Kandiye Ablukasının Devamı:

Tarafların durumunda önemli bir değişiklik göze çarpmadığı ocak ayı ortalarında kalenin karşısına bir gemi geldi. Olağanüstü tören ve şenliklerle karşılanan bu gemide, şimdiye kadar Venedik'le araları açık olan Fransa ile İspanya'nın yardıma geleceğini bildiren bir elçinin olduğu bir casus aracılığı ile öğrenildi. Arkasından Rumeli ve Anadolu Beyleri ile ordu ileri gelenleri, Hüseyin Paşa'nın çadırına geldiler ve "Üç yıldır mahpus gibi kaldıklarını, hiç yardım gelmediğini, düşman yardım alacak olursa durumun çok kötüye varacağını, 1300'den fazla yeniçerinin elden çıktığını, kaçanların sonunda gelmediğini, eğer din ve saltanatın korunması ve devlete hizmet isteniyorsa bütün askerlerin getirilerek topluca gayret gösterilmesini, az yardımla Kandiye'nin alınamayacağını, daha fazla durmaya takatlarının kalmadığını" söylediler. Elinde hiç bir olanak kalmayan Hüseyin Paşa, durumu devamlı surette İstanbul'a bildirdiğini söyleyerek kendisine baş vuranları geri gönderdi.

Bu sırada Kandiye'de şiddetli muharebe sürmekte idi. Sekbanbaşı şehit olmuştu. Arkasından bir Venedik elçisi barış önerisi getirdi ise de yalan olduğu anlaşıldı.

Bu işler olurken İstanbul'da kadınların ve yeniçerilerin yaptıkları çeşitli uygunsuzluklar, yer yer meydana gelen eşkiya hareketleri yüzünden devlet ileri gelenleri arasındaki anlaşmazlıklar dikkati çeken bir durum almıştı. 100 geminin hazırlanmasını isteyen Donanma Komutanı, Sadrazamın ancak 80 gemi hazırlanabileceğini ileri sürmesi üzerine "gidemiye-

ceğini, kimi isterse göndermesini" cevaplamıştı [1]. Bu sırada Venedikliler donanmalarından 70 kadar gemiyi Tunus ve Cezayir gemilerine karşı gönderdiklerinden Türklere karşı çıkacak kısım zayıflamıştı. Bu bakımdan yenileri gönderilinceye kadar Türk donanmasının bir ay kadar geciktirilmesinin sağlanması İstanbul'daki Venedik Balyosundan istediler. Rüşvet ve diğer harcamalar için istediği kadar para sarfetmeye yetkili olduğunu bildirdiler. Balyosun Venedik kralı ile yaptığı bu yazışmalar ele geçti ve balyos, Rumelihisarında demirli olarak hapsedildi. Venediklilerin bu davranışlarının meydana çıkması üzerine donanmanın acele hazırlanmasına gayret edildi. Hazırlık bittikten ve eratın paraları verildikten sonra Voynok Ahmet Paşa 1 mayıs 1649 kadırga, 10 mavna (galias), üç porton olarak toplamı 73 parça gemi ile yola çıktı. Paşa, sefere çıkmadan evvel bütün mallarını vakfa bağlamış, kölelerini serbest bırakmıştı. Düşmanla fedakârca çarpışıp din uğruna canını vereceğini söyledikten sonra "ölümden korkan yerine başkasını göndersin" diyerek komutan ve eratını gayrete getirdi. Donanma özel bir törenle Sarayburnu önüne geldi. Yalı köşkünde padişahın veridiği kürkler giyildi, Yedikule önlerinde demir atıldı. Buradan kalktıktan sonra su almak için bir yere yanaşılmayacağı, herkesin yeteri kadar peksimet ve gerekli olan şeyleri alması emredilmişti. İlk olarak Gelibolu'ya gelindi.

Venedik donanması uzun bir süreden beri Çanakkale boğazını kapalı bulunduruyordu. Karadaki Türk kuvvetleri ise düşman hakkında bilgi almak için yeterli ilgiyi göstermemekte ve Eceabat yakınlarında Kirte köyünde vakit geçirmekte idiler. Bosna'dan ayrılıp İstanbul'a gelen Derviş Paşa, Türk donanmasının Boğaz'dan geçmesini desteklemek üzere karadaki kuvvetlerin komutanlığına atandı. İlk olarak kaleden çıkardığı dört topu Kirte bayırına mevzilendirerek düşman kalyonlarına ateş ettirdi. Bu ateşten sıyrılan Venedik gemileri, Anadolu kıyısına yer değiştirerek Kepez limanı ötesinde eski İstanbul önü denilen yere demir attılar. Türk donanmasının İstanbul'dan ayrılışının beşinci günü, Voynok Ahmet Paşa, gemisi ile donanmanın önünde olarak Rumeli kıyılarını izlemek suretiyle Boğaz'dan çıktı. Bu sırada top ateşi açılmaması emredilmişti. Bütün donanma Boğazdan çıktıktan sonra bir top atılarak düşman donanmasına taarruza geçildi. Baskına uğrayan düşman gemileri 30 kadar top mermisi attıktan sonra can kaygısı ve uygun bir poyraz altında sağ tarafta Kızılhisar dolaylarına doğru çekip gittiler.

---

[1] Naima Tarihi, Cilt IV, sahife 382.

Türk donanmasının düşmanı bir süre takip ettikten sonra bu görev 20 kadar bey gemisine verildi. Düşman gemilerinin bazıları yara alarak uzaklaştılar.

Kaptanpaşa, filosu ile Bozcaada ardından dolaşarak yoluna devam etti. Donanmanın bir kısmı komutanları ile birlikte Foça limanında bulunuyorlardı. Bunlarla haberleşerek donanmaya katılmaları sağlandı. Böylece her iki grup Sakız limanında toplandılar. Düşman, şiddetli bir rüzgârın yardımı ile iyice uzaklaşmıştı. Evvelce İzmir'den kiralanmış olan kalyonlar serbest bırakılarak ödenen para geri alındı.

Türk ordusuna yardımcı gemiler göndermek üzere Mağrip beylerine (Trablus, Tunus, Cezayir) daha önceden 120.000 kuruş gönderilmişti. Bunun üzerine hazırlıklarını tamamlayıp yola çıkan Mağripliler Çuka adası dolaylarına geldikleri zaman yollarını kesmek üzere Venediklilerin gönderdikleri kalyonlara üstün bir davranışla saldırarak, bunlardan bir kısmını da batırdılar.

Girit Başkomutanı Hüseyin Paşa'ya sadrazamlıktan gönderilen hil'atlar birlikte yazılan emirde "Donanmanın bu yıl mükemmel olarak hazırlandığı, Garp ocakları gemilerinin de varmak üzere olduğu, Kandiye'nin fethedilmesine özen gösterilmesi, Karaman eyaleti ve dört sancağının askerleri ile müteferrik çavuş ve katiplerinin sefere katılmaları için emir verildiği, casusluk yapan Venedik balyosunun tutuklandığı, öteki bütün balyosların da hapsedildiğinin bildirilmesi üzerine son zamanlarda iyice bozulmuş olan askerin morali arttı.

h. Foça Muharebesi (Mayıs 1649):

Voynok Ahmet Paşa, donanmasıyle Boğaz'dan çıktıktan bir kaç gün sonra, Foça limanına geldi. Burada Venedik filosunun saldırısına uğradı. Yapılan muharebede taraflar oldukça kayıplar verdilerse de tam bir başarı sağlayamadılar (Fazla bilgi için III ncü cilt 3 ncü kısım 1566 - 1683 devresi deniz ekine bak).

ı. Donanmanın Girit'e Gelişi ve Voynok Ahmet Paşa'nın Şehit Olması:

Foça olayından sonra donanma, Kandiye önlerine geldiği zaman düşman gemilerine rastlanması üzerine Voynok Ahmet Paşa bunların üzerine atılıp bir süre topçu muharebesi yaptıktan sonra düşman donanması gerçek bir muharebe kabul etmeyerek uzaklaştı. Hüseyin Paşa ise düşman gemileri ile esaslı bir muharebe yapılmasını şiddetle arzuladığından, gemilerin yanına gelerek komutan gemisine oklar attırdı. Hüseyin Paşa'nın bu hareketini iyi karşılamayan Ahmet Paşa "Hüseyin Paşa'nın

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

1645-1669 GİRİT SEFERİ
Birinci Çanakkale Muharebesi
Haziran 1650

Kroki: 6

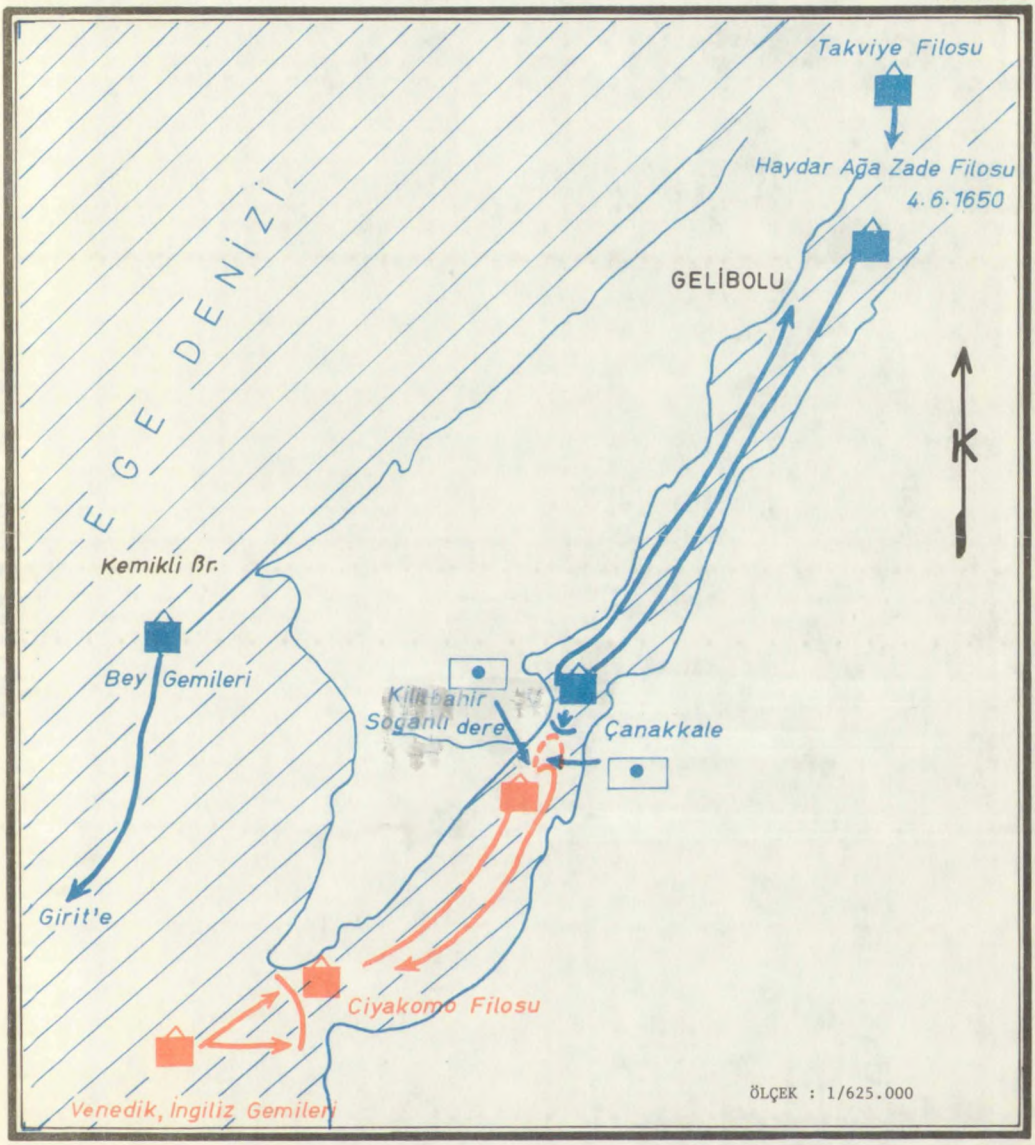

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

1645 - 1669 GİRİT SEFERİ
Girit Harekâtının İzlenmesi

Kroki : 7

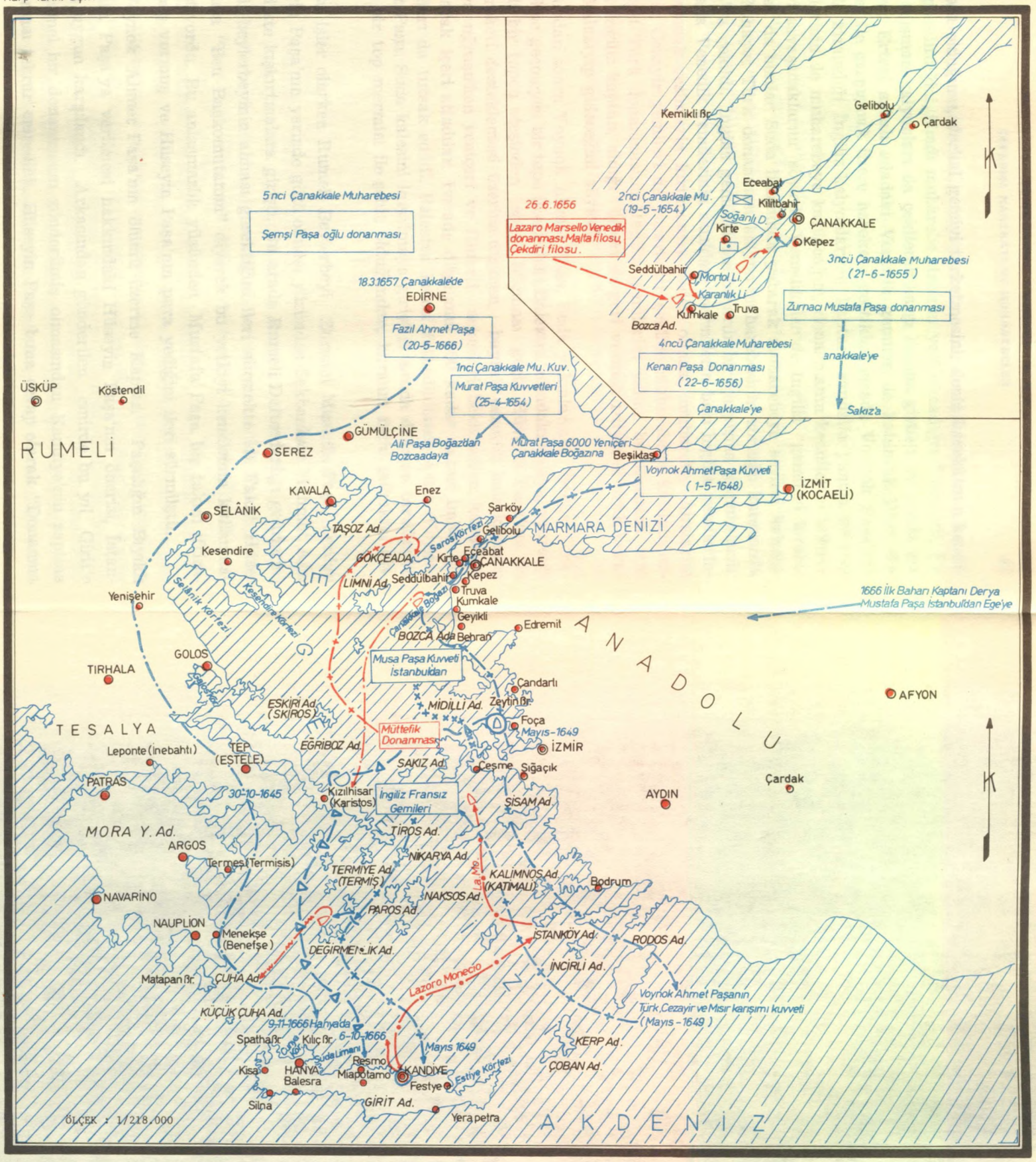

komutanı olduğunu, derhal gemiyi terketmesini, deniz harekâtının kendisini ilgilendirdiğini, şimdi muharebe etmenin yeri olmadığını" söyledi. Bu sırada düşman kalyonları da çekilerek karşı limana gittiler ve orada geceledilerler. Ertesi sabah adadaki Venedik gemileri de katılarak Türk donanması ile çarpışmak üzere harekete geçtikleri sırada Voynok Paşa'nın İzmir'de kiraladığı İngiliz kalyonlarının kaptanı sandalla yanına gelerek 'kendilerinin de muharebeye katılacağını, donanmanın kendilerini izlemesini, iyi savaşacaklarını' söyledi. Venedikliler de İngiliz gemileri kıralamışlarsa da bunlar Suda limanında yatarak muharebeye seyirci kalmışlardı. Nihayet Türk donanması kalyon muharebesinin zorluğu karşısında Hanya'ya çekildi. İngiliz gemileri ise başarılı bir çarpışma yapmışlardı. Bu arada Venedik gemilerinin attıkları mermilerin bazı İngiliz gemilerindeki tapınak resimlerin kırılmasına neden olması, muharebe hırslarını artırmış, Cezayir gemileri de yararlı bir şekilde muharebeye katılmışlardı. Fakat Türk donanmasının İngiliz gemilerini yalnız bırakmasına canı sıkılan İngiliz kaptan, aldığı ücreti de geri vermek istiyerek artık buralarda kalmayıp gideceğini söyledi.

Bundan sonra Voynok Ahmet Paşa, Suda yakınlarında henüz Türklerin eline geçmeyen bir tepe üzerindeki Balestra adındaki kaleye, açtırdığı şiddetli bir topçu ateşinden sonra hücuma geçti. Hüseyin Paşa'nın da bu hareketi desteklemesi üzerine düşman, bayrak çekerek kale kapısını açmaya uğraşırken yeniçeri ve Rumeli askerleri beklemeden kancaları kullanarak içeri atladılar. Burada düşmanın 800 kadar askeri imha, komutanları da tutsak edildi. Balestra kalesi fethedildikten sonra Voynok Ahmet Paşa, Suda kalesini kuşatmaya giriştiği sırada düşman tarafından atılan bir top mermisi ile şehit olduğundan, buranın fethi mümkün olamadı.

Bu işler olurken Rumeli Beylerbeyi Zurnacı Mustafa Paşa, Serdar Hüseyin Paşa'nın yerinde gözü olması yüzünden Sekbanbaşı Mahmut Ağa ile birlikte kışkırtmalara girişti. Bu arada Rumeli Defterdarlığı gelirlerini Rumeli beylerbeyinin alması gerektiğini ileri sürmekte idi. Fakat Hüseyin Paşa "Ben Başkomutanım" diyerek bu yetkiyi kendisinin kullanmasını istiyordu. Bu anlaşmazlık yüzünden Mustafa Paşa bir takım iftiralara baş vurmuş ve Hüseyin Paşa'nın para yediğini ileri sürmüştü.

Voynok Ahmet Paşa'nın ölümü üzerine Kaptan Paşalığın Bıyıklı Mustafa Paşa'ya verilmesi hakkındaki Hüseyin Paşa'nın önerisi, İstanbul'da uygun karşılandı. Arkasından gönderilen emirde bu yıl Girit'e mükemmel bir donanmanın gönderilmiş olmasından Kandiye'nin zaptına çalışılması tekrar emredildi. Hüseyin Paşa buna cevap olarak "Donanma

ile birlikte az sayıda er ve cephane geldiğini, defalarca istendiği halde cephane ve lağımcı gönderilmediğini, bu bakımdan harekâta girişilemeyeceğini, donanmanın asker getirmedikten başka kendi gereksinimi için kara ordusundan asker bile aldığını" bildirdi.

Bunu fırsat sayan Girit'teki Rumeli Kuvvetlerinin komutanı Hasan Paşa, Mahmut Ağa ile birlikte (Başkomutanın düşmanla gizli görüşmeler yaptığını ileri sürerek) yeniçeri ve Rumeli askerlerini kışkırttılar. 1 ağustos 1649 gecesi ayaklanan askerler Hüseyin Paşa'nın evine hucüm ettiler. Hüseyin Paşa "Ne istiyorsanız yarın söylersiniz vakitsiz toplantıdan vazgeçin" diye öğüt verdi ise de saldırganlar dinlemiyerek ateş ettikleri gibi kendisini öldürmek için binadan içeri dalmaları üzerine Hüseyin Paşa, kendi yakınları ile bunlara karşı koydu. İç oğlanları ok ve tüfekle epeyi yeniçeri ve tımar sipahisi öldürdüler, Paşa, kendisine yaklaşanları da kılıcı ile zararsız duruma getirdi. Bu çarpışmayı duyan öteki erat düşman geldi sanarak Paşa'nın etrafında toplandılar. Sonradan durumu öğrenerek onlar da saldırıya geçtiler. Paşa'nın eşyalarını yağma ettiler.

Sekbanbaşı Mahmut Ağa, yaptığı bu işten pişman olarak durumu yatıştırmaya çalıştı. Hasan Paşa da serdarlık hevesinden vazgeçerek beraberine aldığı bir kaç kişi ile Hüseyin Paşa'nın yanına geldi. Öteki komutanlar da gelerek beraberce toplandılar. Hüseyin Paşa bunlara isteklerinin ne olduğunu sordu ve "Devletin şerefini ayaklar altına mı alacaksınız" dedi. Komutanlar buna cevap olarak "Bundan böyle durmaya gücümüz kalmadı. Derhal gitmek istiyoruz" demeleri üzerine Hüseyin Paşa "Şimdiye kadar çekilen zahmetler boşa gidecek ve ele geçen yerler düşmana bırakılacaktır. Eldeki bu kadar top ve cephane ne olacaktır" diye yatıştırıcı bazı sözler söyledi. Bunun üzerine "Cephane ve topların Resmo kalesine taşınarak kasıma kadar bekleyeceklerini, daha fazla beklemeye güçleri olmadığını" cevapladılar. Komutanlar içlerinden seçtikleri birisini bu kararlarını bildirmek üzere donanma ile İstanbul'a gitmesine razı olup olmadığını sordular. Paşa Sekbanbaşının da desteklediği bu kararı, kendileri ile İstanbul'a bildireceğine söz verdi.

Bir taraftan haber İstanbul'a gönderilirken bir taraftan da Paşa'nın yağma edilen eşyaları toplanarak kendisine geri verildi. Arkasından Hüseyin Paşa askerlerini toplayarak ağır ve acı bir dille savunmasını yaptı ve ağladı. Sekbanbaşı "Delikanlıların bilmeyerek işledikleri bu suçlarının af edilmesi dileğinde bulundu ve emriniz dışında hareket etmeyerek hepsi uğrunuzda canlarını feda edeceklerine ben kefil olurum" dedi ve ayağını öptü. Ertesi gün ortalığı karıştırmak isteyen bazı ilgililer Rumeli askerlerini kışkırtarak "yeniçerilerin Hüseyin Paşa ile işbirliği yaptıktan son-

ra kabahati kendilerine attıklarını" söylemeleri üzerine, ayaklanan Rumeli askerleri yeniçerilere hücuma kalktılarsa da birkaç yaşlı yeniçeri araya girerek Rumeli askerlerini katıştırdı. Başkomutan da bunlara söz söylemekte yarar olmayacağını ileri sürerek Resmo kalesine çok sayıda asker koyup cephanenin orada muhafazasının, geri kalan erata da izin verilmesinin akıllıca bir hareket olacağını hükümete bildirdi. Şehit olan Voynok Ahmet Paşa'nın eşyaları da iki çektiri ile İstanbul'a gönderildi.

i. 29-30 Ağustos 1649 İkinci Kandiye Kuşatması:

Askerin Serdara karşı gelmesi ve mallarını yağma etmesi olayından sonra uzlaştırıcıların araya girmesi ve durumun yatışması üzerine Hüseyin Paşa, yine yörevi başında kaldı. Deniz beyleri şimdiye kadarki çabanın boşa gitmemesi için Serdara baş vurmayı kararlaştırarak; karadaki kuvvetler mevzilere girdikleri takdirde onlarda leventler, kürekçiler, Cezayir ve Tunus gemileri ve balyemez topları ile harekâta katılacaklarını bir mektupla bildirdiler. Bunun üzerine Hüseyin Paşa gayrete gelerek kendisine yapılan fenalığı bir daha tekrarlamamaları koşuluyle yapılacak yardımla yeniden işe girişeceğine söz verdi. Böylece Kara Hoca Paşa komutasında 2000 kadar levent ve 4000 kadar kürekçi, 10 top, ayrıca, Zağarcıbaşı komutasında 5100 kişi 29 ağustos 1649 günü kuşatma kuvvetlerine katılarak mevzilere girdiler (Kroki : 5). Bu sırada düşman tarafından yeniçerilerin bulundukları mevzi önüne bir lağım atıldı. Arkasından 3 - 4 bin kişilik bir düşman kuvveti taarruza geçti ise de düşman bozguna uğradı ve 300 kadar kayıp vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Kalenin dış tabyalarına varıldığı zaman düşman, yedi sekiz lağım atmak suretiyle devamlı taarruzlar yaptı ise de, her seferinde başarısızlığa uğradılar ve tabyalar ele geçirildi. Bu defaki muharebede, zayiata bakılmaksızın askerin ileri sürülmesi, düşmanın bomba ve lağımdan başka açtığı kazıklı ve zenberekli tuzaklar büyük ölçüde kayıp vermesine ve bazı komutanların sakat kalmasına neden olmuştu.

Bu sırada Hüseyin Paşa, Rumeli eyaletini vekil olarak Kaptan Bıyıklı Mustafa Paşa'ya vermişti. Yeniçeri Ağası Mahmut Ağa'nın ölmesi üzerine 1 eylül 1649 günü Çatalbaş Bey, Girit'teki durum ve istekler hakkında bilgi vermek üzerine İstanbul'a geldi. Ayın üçünde, 3000 yeniçeri, 1000 sipahi, Girit'e gönderilmek üzere hazırlandı. Fakat 13 eylülde Kör Hüseyin Ağa eliyle Girit'e gelen. Sadrazamlık emrinde "Hanya muhafızı olarak bulunanlara, başka yerlerden sağlanacak 1500 yeniçerinin İstanbul'a gönderilmesi" isteniyordu. Halbuki bunlar mevzilerde idiler. Bey gemileri de yiyecek ikmali için Girit'ten ayrılmışlar düşman gemileri de Suda limanı etrafında toplanmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Girit'te ne kadar asker olduğu saptanarak bir çizelge halinde Hüseyin Ağa'ya verildi. Ayrıca sekbanbaşının şehit olduğu, yeniçerilere komuta etmek üzere kul kethü-

dası ve öteki ocak ağalarının gönderilmesi, eldeki askerin kaleye karşı iş görecek güçte olmadığı da yine Hüseyin Ağa aracılığı ile Sadrazama bildirildi.

İstanbul'da ocak ağalarının taşkınlığı artmış, atansalar bile Girit'e gitmekten kaçınacakları belli olmuştu. Bu durum karşısında Kör Hüseyin Ağa yeniçerileri getirmek üzere tekrar Girit'e gönderildi.

Kandiye'ye karşı mevzilenmiş erler canla başla çalışmakta idi. Fakat bir gece yeniçeri cemaatleri arasında meydana gelen düzen dışı hareketler ve kaçmalar üzerine askere korku gelmiş ve görevlerinden soğutmuştu. Bir taarruz kararlaştırıldığı zaman derhal erat baş kaldırıyordu.

Kör Hüseyin Ağa elindeki sadaret emrine dayanarak 1500 yeniçeriyi derlemeye başladı. Her ne kadar Hüseyin Paşa bunun hata olacağını, bunu gören öteki eratın da parça parça kaçacaklarını söyledi ise de Hüseyin Ağa dinlemedi. Böylece öteki askerler de kaçmaya koyuldular. Düzelen moral yeniden bozulmuş, işlerde tam bir gevşeme kendini göstermeye başlamıştı.

Voynok Ahmet Paşa'nın şehit olması üzerine 10 ekim 1649 günü donanma komutanlığına atanan Haydar Ağazade Mehmet Paşa, Sekbanbaşılıkla görevlendirilen Kör Hüseyin Ağa, beraberce Girit'e hareket ettiler. Evvelce Girit'teki askerler tarafından dileklerini bildirmek üzere doğruca İstanbul'a gönderilen Pirzerin alay beyi de Girit'e döndü. Getirdiği padişahın emri ve Sadrazamın mektubu beraberce okunduğu zaman, evvelce bildirilen konular tekrarlanmakla beraber "Kandiye'nin fethine önem verilmesi, erata yeteri kadar yiyecek ve para verilip mevzilerden ayrılmamalarının sağlanması" Sadrazamın mektubunda da "Çatalbaş Bey ile 4-5 bin kadar yardımcı asker ve yiyecek maddeleri gönderildiği, bunların bey gemileri ve birkaç portonla karşılanmaları, kalenin fethine devam edilmesi, eğer zaptetmek mümkün olmazsa çekilmeyip kesinlikle varılan yerlerde kalınması, yardımın devam edeceği" yazılı idi.

Emirler, ordu ileri gelenlerinin topluca bulunduğu bir mecliste okunduktan sonra mevzilere dönüldü. Bu sırada düşman 50'den fazla büyük lağım attıktan başka hazırladığı diğer 13 lağımdan her gün birini ateşleyerek birçok erin kayba uğramasına neden olmuştu. Bu durum erat arasında korku yarattığından artık mevzilerde kalma güçleri kalmamıştı. Bunun üzerine "kışın yaklaştığı, siperlerin su dolması yüzünden zaten mevzilerden çıkılmak zorunda kalınacağı eratın beşte birinin harçlıklı olarak gönderildiği, geri kalanların da, serbest bırakılması, buna karşılık, yeniden bir kale yapıp cephane ve topların oraya konması, yeni gelen eratla bahara kadar bekleyip diğerlerinin donanma ile gönderilmesi'

önerildi ise de Başkomutan, padişahın emrine aykırı emir vermeye yetkisi olmadığını cevaplayarak bu önerileri kabul etmedi. Askerler, "Kasıma kadar mevzilerde kalırsak geri kalanlarımızın en değerlileri yok olacak ve bir iş görülmeyecek" diye direndilerse de, bundan da bir sonuç alamadılar. Bunun üzerine kendi kararları ile hepsi mevzilerinden çıktılar. Beşte biri harçlıklı tayin edilerek donanma ile gönderildi. Geri kalanlar da geçen sene kışladıkları yere birkaç top koyarak uygun bir kale yapmak üzere taş ve kireç hazırlamaya başladılar.

Hüseyin Paşa, Alacahisar beyi ve Tırhala Yeniçeribaşısı aracılığı ile bir mektup göndererek memleketlerine giden eratın geriye dönmedikten sonra kuşatmaya devam olanağı kalmayacağını hükümete bildirdi. Bu arada, düşmandan geçen sene güçlükle alınan iki tabya, kışın gelmesi dolayısıyle boşaltılmış olduğundan, düşman, bunu fırsat bilerek geri aldı ve bunları daha çok kuvvetlendirdi.

Bu yıl 11 sağlam tabyadan ancak birisi zaptedilmiş ve bundan yararlanarak kalenin hendeklerine varmak mümkün olmuştu. Fakat düşmanın şiddetli lağım ve bomba atışından çok bunalan askerler, çaresiz kalarak burasını boşaltmak önerisinde bulunmuşlardı.

Bu sırada İstanbul'da para sıkıntısı fazlasıyle kendini göstermiş, sipahiler, paralarını alamadıklarından ayaklanmış, İstanbul ve dolaylarından acele sağlanan bir miktar para sipahilere dağıtılmıştı. Ayrıca Sultan Mehmet'in sünnet olması, eşkiyalarla çatışma, bir takım yeni atanmalar ve işten uzaklaştırmalar, Katırcıoğlu ve diğer bazı eşkiyaların teslim olması gibi iç olaylar da olmuştu.

Girit Başkomutanı Hüseyin Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği yazı üzerine durum orada görüşülerek, Kandiye yakınlarında bir kale yapılması uygun görüldü. Kasım sonlarında Girit seferinde görev alan Kenan Paşa, Sekbanbaşı Kör Hüseyin Ağa ve ancak 300 kadar yeniçeri, 70-80 kadar sipahi, Girit'e gelerek orduya katıldılar. Böylece 4-5 bin yeni askerin geleceği haberi boşa çıktı.

Venedikliler Girit'e ne kadar yardım geleceğini Sakız'daki elemanları aracılığı ile öğrenerek ferahlamışlardı. Bu arada yardım alan Venedikliler, 26 aralık 1649 günü Türk ikmal merkezini basmaya kalktılarsa da buraya yetişen Başkomutan, yaptırdığı bir karşı taarruzla bunları geri attırdı.

Bütün beklemelere rağmen yeteri kadar ikmal maddesi sağlanamamakta idi. Dört yıldır zahmetli günler geçiren erata izin verilmesi emri de gelince, Hüseyin Paşa, kuşatmayı kaldırarak kalenin uzağında bir kışlağa çekilmek zorunda kaldı (1649).

Esasen Çanakkale boğazı da Venedikliler tarafından kapalı tutulmakta idi. Uzun süre yardım gelmeyeceğini dikkate alan Hüsey'n Paşa, Kandiye'ye karşı yeni bir harekete girişmek yerine büsbütün boş durmayı da uygun bulmayarak, adanın doğu bitimindeki Estiye kasabasına karşı taarruza geçti. Yapılan muharebede Venedikliler biri general olmak üzere 20 subay, 500 er kaybederek Estiye kalesine çekilmek zorunda kaldılar.

2. 1650 Olayları (Kroki : 6 ve 7) :

a. Birinci Çanakkale Muharebesi (Haydar Ağazade Filosu)·

Haydarağazade Mehmet Paşa, 4 haziran 1650 günü Girit'e yardımcı kuvvet götürmek üzere 40 çektiri ile İstanbul'dan yola çıktı. Çanakkale boğazına geldiği vakit bir Venedik filosunun Boğaz içinde demirleyerek donanmanın yolunu kestiğini gördü. Yeniçerilerin çıkardığı aksaklıklar yüzünden Boğaz'dan çıkmaya muvaffak olamayınca gemileri Gelibolu'ya gönderdi. Kendisi de Girit'e gidecek olan para ve cephaneyi karadan Kemikli burnunda bekleyen bey gemilerine yükleyerek Girit'e hareket etti. (Fazla bilgi için III. cilt 3 ncü Kısım 1566-1683 devresi deniz ekine bak).

b. Ali Paşa'nın Kaptanlığa Getirilmesi:

İstanbul'da bazı yeni icraata girişildiği bu günlerde Haydarağazade'ye işten el çektirilerek yerine Hüsamettin Bey oğlu Ali Paşa'ya kaptanlık verildi.

Kilitbahir - Çanakkale hattından daha aşağı kısımları korumak üzere iki kale yapılmasına karar verildi. Donanmanın, çektiri yerine Venediklilerde olduğu gibi kalyonlarla güçlendirilmesi öngörüldü. Fakat bu kararlar uygulanmadığı gibi, yaş ağaçlarla yapılan yeni gemilerin kısa bir süre sonra kalafatlanması zorunluğu belirdi. Ali Paşa Venedik donanmasının kış dolayısıyle Boğaz'dan uzaklaşmasından yararlanarak 4000 er ve yeteri kadar cephane ve diğer ikmal maddelerini 18 kadırgaya yükleyerek 12 kasım 1650 tarihinde İstanbul'dan hareket etti. 18 günlük bir yolculuktan sonra asker ve ikmal maddelerini karaya çıkarıp İstanbul'a döndü. Bu sırada sefer hazırlığı hızla sürdürülüyordu. Veziriâzam Melek Ahmet Paşa'nın yaptırdığı 60 zıra (yaklaşık 45 metre) uzunluğunda bir kalyon törenle denize indirildi ise de gemi çok yüksek olduğundan alabora oldu. İçindeki 200 kişiden 50'si boğuldu. Gemi sonradan tersanede onarıldı.

3. 1651 Olayları :

a. 10 Temmuz 1651 Nakşe Muharebesi:

1651 yılı ilkbaharında kuvvetli bir filo hazırlanmıştı. Bu filo, 24 orta yeniçeri ile Anadolu Beylerbeyi Ahmet Paşa'nın eyalet askerlerini alarak 18 haziran 1651 pazar günü İstanbul'dan yola çıktı. Donanmanın hazırlanmakta olduğunu haber alan Venedikliler Boğazı'ın ablukasını kaldırarak İstanbul adasına çekilmişlerdi. Donanma, Sakız'a uğrayıp buradaki bey gemilerini aldıktan sonra Girit'e hareket etti. Nakşe (Nakos = Naxos) adası yakınlarına geldiği zaman bir Venedik donanmasına rastladı. Bu donanma ile aksama kadar muharebe edildi. Ali Paşa gecelerin yolunu devam etmek istedi ise de, disiplinsiz yeniçeriler bunu engellediler. Ertesi sabah Venedikliler tam harekete başladığı sırada Türk donanmasına taarruza geçtiler. Yapılan şiddetli çarpışmadan sonra Ali Paşa'nın gemisi düşman gemilerinden sıyrıldı. Veziri âzamın yaptırdığı büyük kalyon ile cephane yüklü diğer bir kalyon yandı. Top ve diğer ikmal maddeleri düşmanın eline geçti. (Fazla bilgi için III ncü cilt 3. kısım 1566-1663 devresi deniz ekine bak).

4. 1652 Olayları :

Ali Paşa'nın ikinci seferi ve Tarhuncu Ahmet Paşa'nın sadrazamlığa gelmesi :

1652 yılı kış aylarında İstanbul'da 40 kadırga hazırlandı. Donanma 1652 yılı mayıs ayında İstanbul'dan hareket etti. Çanakkale'ye gelindiği zaman Boğaz'ın yine Venedikliler tarafından abluka edildiği görüldü.

Düşmanın üstün nitelikli gemilere sahip olduğunu öğrenen Ali Paşa, Boğaz'dan zorla çıkmanın olanaksızlığını görerek, hava karardıktan sonra bir kaç gemiyi Boğaz'dan çıkarmaya karar verdi. Gece karanlığında Boğaz'dan çıktı ve kendi gemilerine yüklediği cephane ile diğer gerekli eşyayı Girit'e ulaştırdı.

5. 1653 Olayları :

Mora Sancak Beyliğine atanan Ali Paşa'nın yerine, Derviş Mehmet Paşa geçti. Tarhuncu Ahmet Paşa tarafından donanmaya gerekli yardımın yapılmadığını ileri süren ve bu tezini padişahın önünde de ısrarla ve cesaretle savunan Derviş Mehmet Paşa nihayet, haklı olduğunu ispatlamış ve olay Tarhuncu Ahmet Paşa'nın öldürülmesi, kendisinin de Veziri âzamlığa gelmesi ile sonuçlanmıştı. Kaptan paşalığa da Sivas valisi iken görevinden alınmış olan Çavuşzade Mehmet Paşa getirildi.

Çavuşzade 1653 yılı ilkbaharında 69 parça gemi ile İstanbul'dan hareket etti. Çanakkale boğazında düşman yoktu. Böylece hiç bir zorluğa uğramadan Hanya'ya gelindi. Burada dört gün kaldıktan sonra Girit adasının güney kıyısında Silnoş ismindeki küçük kaleyi zaptetti ve 1500 kişi tutsak edildi. Hanya'ya döndükten sonra buradan ayrılacak olan eratı 100 kadar gemi ile Rodos'a getirdi. Birkaç gün sonra 60 kalyondan oluşan bir düşman filosu Rodos'u abluka etti. Kaptan Paşa bir miktar kadırga ile 40 gün süren ablukadan sıyrıldı. Venedikliler de ablukayı kaldırıp çekildiler. Limanda kalan öteki gemiler serbest kaldı. Onlar da İstanbul'a geldiler. (Fazla bilgi için III ncü cilt 3. kısma 1566-1683 devresi deniz ekine bak).

6. İkinci Çanakkale Muharebesinden Önceki Olaylar (Kroki : 7) :

Çavuşzade Mehmet Paşa gemileri ile Rodos'ta abluka altında bulunduğu sırada, Budin Beylerbeyi Kara Murat Paşa İstanbul'a çağırılarak Mehmet Paşa'nın yerine kaptanlığa getirildi. Budin Beylerbeyi o devrin en önemli kişilerinden birisi idi. Derviş Paşa, Murat Paşa'yı kendisine büyük bir rakip görerek onu yok etmenin yollarını araştırmaya başladı. Murat Paşa ise şimdiye kadarki üstün başarılarını bu kez de göstermeye girişti. Kendi ihtisası dışında olan deniz ve tersane işlerinden anlar kimseleri yanına toplayıp onların düşüncelerinden yararlandı. Garp ocaklarına haber göndererek onları sefere çağırdı. Bu çabası sonucu olarak Trablus'tan yedi büyük kalyon mürettebatı ve kaptanları ile birlikte Trablus Ağası Mehmet Ağa komutasında İstanbul'a geldi. Mehmet IV. denetlemesi sırasında bunların memleket hayrına iş göreceklerine kanaat getirerek her türlü yardımın yapılmasını emretti. Fakat tersane ileri gelenleri, yapılan yardımı kısarak engellemeye kalkıştılarsa da Trablusluların şiddetli itirazları, Murat Paşa'nın da karışması sonucu işler düzene girdi.

Murat Paşa, Trablusgarp gemileri komutanı Küçük Mehmet kaptanın düşman filosuna taarruz tertibi hakkındaki fikrini aldı. Buna göre her bir bölüme ayrı birisi komuta etmek üzere donanma, öncü, sağ ve sol yancı ve artçı kısımlara ayrılacak, Murat Paşa bundan evvelki kaptan paşalar gibi ileri atılıp kendini tehlikeye sokmayacak idi. Bundan başka kalyonların yapacağı muharebede asıl görevin topçuya düşeceği dikkate alınarak Trablus kalyonlarının toplarından ikişer tanesi tersane kalyonlarındakilerle değiştirilecek, böylece erat her iki cins topların kullanılmasını öğrenecek idi. Başka bir fikir olarak da asıl olan Boğaz'dan çıkmak değil, ilk iş olarak düşman donanmasının imhası fikri ileri sürülmüştü.

Murat Paşa bu tertiplerin hepsini kabul etti ve hazırlanan donanma Beşiktaş önlerinde demirledi. Sivas valisi Tavukçu Mustafa Paşa, Çatalbaş İbrahim Paşa, Karahisarı sahip (Afyonkarahisar) Beyi Cesur Can Mirza kendi eyalet askerleri ve yeniçeri Kethüdası Mustafa Ağa, Turnacıbaşı Mehmet Ağa komutasında 6000 yeniçeri gemilere girdi. Murat Paşa kölelerini serbest bıraktı.

Murat Paşa'nın bu hazırlıkları için Veziri âzamdan para istemesi yüzünden aralarında ufak bazı tartışmalar geçmiş bu yüzden sefere biraz üzgün çıkmıştı.

7. İkinci Çanakkale Muharebesi (1654) :

29 nisan 1654 pazar günü donanma, Sarayburnu'nda yapılan törenle Çanakkale'ye hareket etti. Boğaz'dan geçtiği sırada önüne çıkan bir Venedik kalyonuna birkaç yaylım ateşi açıp yaktıktan sonra Bozcaada'ya geldi. Buraya gelen bey gemileri ve 15 Mısır gemisi ile birleşti. Beraberindeki 500 cebeci askerini adada bırakıp Venedik donanmasını gerektiğinde arkadan vuracak şekilde tertibat aldı.

13 mayıs sabahı donanma, Kilitbahir - Çanakkale hattını geçerek Boğaz'ı abluka eden Venedik filosuna taarruz etti. Bu muharebede Venedik donanması çok gemi kaybetti. 300 ölü ve yaralı, 800 tutsak verdi. Türklerin gemi kaybı yalnız İskenderiyeli Mehmet Kaptanın yanan kalyonundan ibaretti. 500 şehit ve bir miktar yaralı verilmişti. (Fazla bilgi için III ncü cilt, 3. kısım 1566-1683 deniz ekine bak).

8. Murat Paşa Filosunun Harekâta Devamı ve Filonun İstanbul'a Dönüşü :

Bundan sonra Murat Paşa Sakız'a, oradan da Foça'ya gitti. Kalyon ve mavnaları orada bıraktı. 50 çektiri ile Rumeli kıyılarını tarayarak Eğriboz'a geçti. Orada Melek Ahmet Paşa'nın kalyonu ile birleşerek İstendil adasını zaptettikten sonra Sakız'a döndü. Foça'daki gemilerin bakımı ile uğraştı. Arkasından Midilli, İmroz ve Selânik'e uğrayarak Ege denizinde bir süre dolaştıktan sonra 28 ağustos 1654'te Sakız'a döndü. Burada Garp Ocakları gemilerine izin verdi. Kendisi de çektirilerle Girit'e giderek orada Hüseyin Paşa ile görüştü. Gemilerindeki ikmal maddelerini orada boşalttıktan sonra geri döndü. Yolda, içinde Kahire beyinin de bulunduğu bir Hollanda kalyonunun taarruza uğradığını görerek üzerine atıldı. Yara alan gemiyi gemi personelinden sağ kalanlarla birlikte Rodos'a getirdi. Abdi Paşa'yı 10 kadırga ile adalar arasında dolaşmaya memur ederek kendisi de 3 ekim 1654'te Rodos, Sisam, Sakız, İmroz limanlarına uğrayıp 1 kasım 1654'te İstanbul'a döndü. Getirdiği tutsakları pa-

dışaha gösterdi. İltifat gördü. Bu sırada Trablus, Cezayir, Tunus filoları personeli ile yeniçeriler arasında geçimsizlik ve kavga çıktığından bunlar İstanbul'a getirilmeyerek yerlerine gitmelerine izin verildi. Şimdiye kadar âdet olduğu üzere, donanma seferde iken rüşvet karşılığı donanmaya yeni atanmalar yapılırken bu defa Murat Paşa'nın aracılığı ile görevliler yerlerinde bırakıldı.

Murat Paşa, verimli hizmetlerine devam edeceği sırada İbşir Paşa'nın öldürülmesi üzerine vezirliğe atandı. Yerine Bozcaada Muhafızı Zurnacı Mustafa Paşa getirildi.

9. Zurnacı Mustafa Paşa'nın Kaptanlığı ve Üçüncü Çanakkale Muharebesi :

Murat Paşa, madde ve moral bakımından yeterli ve eğitimli bir donanma bırakarak yeni görevine ayrılmıştı. Mustafa Paşa, 25 mayıs 1655'te hazırlıklarını tamamlamış olan 100'e yakın gemiden kurulu bir donanma ile İstanbul'dan hareket etti. Çanakkale'ye geldiği zaman bir Venedik filosunun Boğaz'ı kapamış olduğunu gördü. Gerekli tertibatı alarak 21 haziran 1655 günü öğle vakti Kilitbahir hizalarından geçti. Kepez ile Soğanlı dere arasında Venedik donanması ile muharebeye tutuştu. Bu muharebede her iki taraf önemli kayıplar verdi. Kimin galip geldiği belli olmamış, sekiz gemi elden çıkmıştı. Gece karanlık basınca taraflar muharebeyi keserek birbirinden ayrıldılar. Düşman donanması da iki kalyon kayıp verdi. Mustafa Paşa donanmanın geri kalanlarıyle Sakız'a hareket ettikten sonra, muharebeden kaçan kalyon kaptanlarını cezalandırdı. Gereği olmadığı düşüncesiyle kalyonları İstanbul'a, mavnaları Foça'ya yolladı. Bu sırada düşmanın, Girit adasına yapılan sevkiyatın merkezi olan Benefşe kalesini abluka edeceği haber alındığından Derya beyleri ile görüşen Mustafa Paşa, çektiri filosu ile buraya yardıma karar verdi. Gemilerin hazırlanmasını tersane kethüdasına emretti. İki gün yaptığı denetlemede gemilerin iyi hazırlanmadığını gördü ve tersane kethüdasını idam ettirdi. Yerine Ammarzade Ali Paşa atandı. Donanma Termiş (Termiye) limanına geldiği vakit Mustafa Paşa, donanmasının ileri gelenlerini toplayarak görüştü. Bu sırada düşman donanması Benefşe kalesini her taraftan kuşatmıştı .Kuşatmanın nasıl kaldırılacağı incelenirken, Derya Beylerinden Ali Paşa, "Kalenin çok kuvvetli kayalıklar üzerinde inşa edilmiş olmasından, top atılmak suretiyle ele geçirilmesine olanak bulunmadığı, dolayısıyle, içinde kalan halka yiyecek yetiştirildiği takdirde kalenin dayanmasının mümkün olduğunu" söyledi. Bunun üzerine diğer gemilerin top ve tüfek ateşi himayesinde Benefşe'ye yaklaşıldı ise de, Malta ve Papa filoları ile takviye edilmiş olan Venedik donanması kale önünden uzaklaştırılamadığından geminin kaleye varması

mümkün olmadı. Gemi tekrar Termiş'e döndü. Benefşe kalesinin düşman tarafından kuşatılması, padişahı kızdırmış ve Mustafa Paşa'yı şiddetle eleştiren ve tehdit eden bir mektup göndermişti. Bunun üzerine Mustafa Paşa, Anapo'ya giderek Benefşe kalesine karadan ve denizden yardım etmeye çalıştı. Memi Paşaoğlu'nun emrine 30 çektiri vererek Benefşe kalesine yolladı. Gemilerden çıkarttığı üç topu da karadan gönderdi. Toplar oldukça zorlukla ve 15 günde yerlerine ulaşmıştı. Toplar düşmana ateş açtıkları sırada karadaki erler de kaleyi kuşatanlara taarruz ederek gemilerine kaçmalarını sağladılar. Geceleyin düşman donanması ablukayı kaldırdı ve çekilip gitti. Ertesi gün de Memi Paşaoğlu yiyecek getiren gemiyi limana yolladı. Bir süre sonra 30 çektiri kuvvetindeki filo gelerek kaleyi selâmladı. Benefşe'nin kuşatılması 70 gün sürmüştü. Mustafa Paşa Girit'e gitmeyerek Anapoli ve Sakız'a uğradıktan sonra İstanbul'a döndü ve görevinden alındı.

Mustafa Paşa'nın bu seferinde, elindeki 32 kalyon önemli bir kuvvet idi. Fakat, bundan esaslı bir filo teşkil ederek yararlanması mümkün olmadı.

10. Kenan Paşa'nın Kaptanlığı ve Dördüncü Çanakkale Muharebesi (1656) :

İstanbul'da sürüp giden kötü idare nedeniyle deniz üstünlüğünün bir türlü sağlanamaması, Girit'le bağlantıyı büyük ölçüde aksatıyordu. Bu yüzden kanlı çarpışmalar halinde devam eden Kandiye savaşlarından da bir sonuç alınamıyordu. Hüseyin Paşa'nın şiddetli taarruzlarına başarı ile karşı koyan umumi kaptan 70 yaşındaki Loiçi - Leonardo - Moçenigo hastalanarak ölmüş, yerine donanma provaditörü Françesko Morozini atanmıştı. Venedikliler Kandiye kalesine yeni kuvvetler getirerek zaman zaman kaleden çıkış hareketlerine başladılar. Girit Kuvvetleri Başkomutanı Hüseyin Paşa, vaziyetin gittikçe kötüleştiğini görünce durumu İstanbul'a bildirerek "Kandiye kalesinin zaptı değil, belki şimdiye kadar ele geçirilen kalelerin de tehlikeye düşmek üzere olduğunu' anlattı. Bunun üzerine sarayda büyük bir toplantı yapılarak eski Veziri âzamlardan Siyavuş Paşa'nın komutan olarak Girit'e gönderilmesi, Hüseyin Paşa'nın da İstanbul'a getirilerek Kaptanı Deryalığa atanması kararlaştırıldı. Fakat sonradan o tarihlerde Silistre valisi bulunan ve deniz işlerine yabancı olan Damat Kenan Paşa çağrılarak Kaptanı Deryalığa atandı (10 mayıs 1656). Kenan Paşa İstanbul'a geldikten 15 gün sonra 27 kalyon, 7 mavna, 45 kadırgadan kurulu bir donanma ile Çanakkale'ye hareket etti. Bu kez donanma, gemi sayısı bakımından önemli bir kuvvet olmasına karşılık eratın eğitiminin yok denecek kadar az oluşu ve eğitimli olanların ise ihtiyacın ancak 1/4'ünü karşılamakta bulunması, başarı umudunu azaltıyordu.

26 haziran 1656 günü Loranzo Marsello komutasında 28 kalyon, altı mavna, 24 çektiriden kurulu bir Venedik filosu, Çanakkale boğazından içeriye girerek ucları Morto ve Karanlık limana dayanan ay şeklinde bir savaş hattı kurdu.

Kenan Paşa, filosunun ileri gelenlerini gemisine çağırarak onlarla bir toplantı yaptı ve İstanbul'dan kuvvet getirilmesi için hazırladığı tutanağı onlara imzalatmak istedi ise de komutanlar "Bizler doğruca size bağlıyız. Bunun dışındaki sakıncalar bizi ilgilendirmez" diyerek tutanağı imza etmediler. Bunun üzerine Kenan Paşa da İstanbul'a baş vurmaya cesaret edemedi. Para karşılığı bir miktar asker tutulmak istendi ise de paraları muharebeden sonra verileceği için kimse müracaat etmedi. Bunun üzerine daha önceki düzenle Boğaz'dan aşağıya doğru hareket edildi. Akıntının yardımı ile Türk gemileri Boğaz'dan inmeye başladıkları sırada Venedik kalyonları Türk gemilerini karşıladılar.

Yapılan şiddetli muharebede İnebahtı muharebesi ile kıyaslanacak kadar çok kayıp verildi. Venediklilerin ise yalnız bir kaç gemileri batmış genel kaptan Loranzo Marsello ölmüştü. Amiral Lazzaro Monecigo da bir gözünü kaybetmişti.

11. Bozcaada ve Limni'nin Venediklilerin Eline Geçmesi :

Mehmet II. zamanında yapılmış olan Bozcaada kalesi, son zamanlarda savunma gücünü azaltacak kadar ilgisizliğe uğramıştı. Burasının Boğaz ilerisinde önemli bir hareket üssü olduğunu gören Lazzaro Monecigo adayı zapta karar verdi ve karadan, denizden dokuz günlük bir sıkıştırmadan sonra 14 haziran 1656 günü ele geçirdi. Kale komutanı Abaza Ahmet Paşa'nın kaledeki erlerin bir kısmına izin vermiş olması, kalenin kaybında önemli rol oynamıştı. Monecigo buradan Limni'ye giderek karaya çıkardığı askerle kaleyi kuşattı. Karadan ve denizden bombardıman ederek kalenin varoşlarını ele geçirdi. İç kale de kuşatmanın 19'ncu günü teslim oldu.

12. Köprülü Mehmet Paşa'nın Veziri âzamlığa Getirilmesi (15 Eylül 1656) ve Topal Mehmet Paşa'nın Harekâtı :

Bu sırada Boynu Yaralı Mehmet Paşa, Veziri âzam idi. İstanbul surlarını badana ettirmek. Çanakkale'deki kalelere bir miktar asker göndermek gibi verimsiz bazı çabalar gösteriyordu. Nihayet işine son verilerek yerine Köprülü Mehmet Paşa getirildi. Kenan Paşa'dan sonra Kaptanı deryalığa atanan Seydi Ahmet Paşa, donanmanın hazırlanmasından çok, Veziri âzam olmak hevesine kapıldığı için o da görevinden alındı. Yerine Topal Mehmet Paşa getirildi.

Köprülü Mehmet Paşa bir taraftan ortalığı karıştırmaya çalışan rakipler'ni aradan kaldırmaya çalışırken, bir yandan da büyük ölçüde savaş hazırlıklarına girişti. 8 mart 1657 günü genel seferberlik ilân etti. Daha önceden yapımına başlanmış olan 60 çektirinin tamamlanması için bütün gücü ile çalıştı. Köprülü, Lozzaro Monecigo'nun ilkbaharda Çanakkale boğazını zorlayıp İstanbul'a gelmeyi tasarladığını haber alması üzerine 36 kadırga ve dört mavnaya yeteri kadar kuvvet bindirerek Kaptan Topal Mehmet Paşa komutasında Ege denizine göndermeye karar verdi.

26 mart 1657'de İstanbul'dan hareket eden bu filo Çanakkale'de hiç bir düşman gemisine rastlamadan Sakız'a kadar gitti. Orada bir kaç gün kaldıktan sonra Rodos'a doğru yoluna devam etti. İstanköy civarında İncir limanı mevkiinde iken Mısır'dan gelecek yiyecek maddesi taşıyan gemileri yakalamak için pusu kurmuş olan iki büyük Malta kalyonunun üç ticaret gemisini zaptetmiş olduğunu haber alarak bunları aramaya koyuldu. Bu sırada başka bir düşman kalyonuna rastlayarak gemiyi top ateşi ile yaktı. Sonra İncir limanına gitti ve oradaki iki kalyonu abluka etti. Bu sırada limanın öteki ağzından bazı kalyonların kaçtığı görüldü. Limana bırakılan ticaret gemilerini geri aldı. Kalyonları takip ederek muharebeye zorlamak istedi ise de, bundan evvel bir kalyonla yapılan muharebede esirleri kaybolan derya beylerine yeni esirlerden vermediği için bundan alınan beyler, gerçek bir takip yapmadılar. Böylece her iki kalyon da kaçmayı başardı. Venedikli komutan Lazzaro Monecigo kış mevsimini Kandiye'de geçirmişti. Bundan yararlanarak donanmadaki erlerden 30.000 kadar piyadeyi karaya çıkardı ve Kandiye kalesindeki muhafızlarla birlikte Deli Hüseyin Paşa kuvvetlerine taarruz etti. Üç saat süren bu muharebe sonunda birçok kayıp vererek çekildi. Bundan sonra bir süre daha Girit sularında kaldı ve kaptan paşanın İstanköy dolaylarında dolaştığını haber alarak o tarafa doğru yollandı. Bunu öğrenen Topal Mehmet Paşa düşmanla çatışmaya güvenemeyerek Rodos adasına sığındı.

Monecigo, Mehmet Paşa'yı muharebe etmeye zorlayamayacağını anlayarak Cezayir, Mısır ve öteki Afrika gemilerinin buluşma yeri olarak önceden kararlaştırdıkları Sakız limanı önüne geldi ve limanın dışında demirledi. Hareket halinde olan ve içinde 760 küsur ton buğday bulunan bir Cezayir kalyonunu zaptetti. Gemideki erattan, sekiz kalyonluk bir Sezayir filosunun Sakız'a gelmek üzere olduğunu öğrendi ve onları beklemeye başladı. Bu filo, Türk donanmasına katılmak için çağrılan Garp Ocaklar gemilerinden daha evvel yola çıkmıştı. Cezayir gemilerinin komutanı, Sakız limanındaki Venedik gemilerini Türk gemileri sanarak gemilerini serbestçe bunlara yanaştırdı. Çok yakına geldikleri zaman tuzağa düştüklerini anladılarsa da hava rüzgârsız olduğu için kaçmayı başaramadılar. Bu suretle ister istemez muharebeye tutuşan Cezayir gemileri, kendilerin-

den çok üstün bir düşman ile yaptıkları muharebe sonunda üç gemi kendi erleri tarafından yakıldı. Birisi battı. Üç gemi ve Venediklilerin eline geçti. Cezayir gemilerinden yalnız bir tanesi kaçmayı başarmış ve civarda Sığacak'a sığınmıştı. Düşman gemileri bunu takip etti. Limana geldikleri vakit Mısır'dan gelen, yiyecek yüklü 15 Mısır gemisine rastladılar. İki gün süren bir muharebeden sonra Cezayir kalyonu ile birlikte bunları da zaptettiler. Karaya asker çıkarıp Sığacık kalesini de ele geçirdiler. Bir süre sonra İzmir'den gönderilen yardım kuvveti yetişerek Venediklilere 200 ölü, 60 kadar da yaralı verdirdikten sonra onları geri attı. Cezayirlilerin kaybı 500 şehit idi. Venedikliler Mısır gemileri ile Cezayir kalyonunu yaktıktan sonra limandan ayrıldılar.

13. Beşinci Çanakkale Muharebesi (Kroki : 7 ve 8) :

Köprülü Mehmet Paşa, 200'ü aşkın çeşitli gemilerden kurulan filoya asker ve çeşitli ikmal maddesi yükledi ve bunları Şemsi Paşaoğlu'nun komutasına verdi. Konvoy 22 şubat 1657'de İstanbul'dan ayrıldı. Köprülü Mehmet Paşa da bir hafta sonra karadan hareket etti ve martın 18'ine doğru Gelibolu'ya, oradan da Çanakkale'ye vardı.

Venedikliler, Malta, Fransa ve Papa donanmalarının desteği ile bu kez her zamankinden fazla hazırlanmışlardı. Bu ortak filo, 26 haziranda Çanakkale boğazı giriş yerine demirledi. Gemilerin en önemli gereksinimi olan suyu almak için kadırgalar kıyıya yanaştırıldı. İlk kademe olarak 2-3 bin kadar tüfekli askerin himayesinde bir kısım erat, büyük gruplar halinde karaya çıkarıldı. Erler bir taraftan su almaya çalışırken bir taraftan da bağ ve bahçelere saldırmaya başladılar. Bu sırada Boğaz'ın Rumeli tarafı muhfızı olan Çavuşzade Mehmet Paşa bunlara taarruz ederek gemilerine kaçmaya mecbur etti. Bu taarruz sonunda düşman 1800 ölü, 300 de esir vermişti (27 haziran 1657). Bundan bir hafta sonra Türk donanmasının Boğaz kaleleri civarına gelerek demirlediğini gören Venedik amirali, komutanlarını topladı ve muharebe sırasında herkesin bulunacağı yeri saptadı. Gemilerin yeniden beliren su ihtiyacı için bu kez Boğaz'ın her iki taraf kıyılarının Türk donanması tarafından tutulmuş olmasından Boğaz'ın başlangıcında yalnız mavna ve kalyonlar bırakıldı. Öteki bütün çektiriler 7 temmuz da İmroz'a gittiler. Ertesi gün dönülmesi kararlaştırıldığı halde çıkan sert rüzgar gemilerin hareketine engel oldu. Temmuzun 16'sına kadar orada kaldılar.

Köprülü Mehmet Paşa, Sakız'da bulunan Kaptan Topal Mehmet Paşa ile haberleşerek düşman filosuna taarruz etmek ve düşmanın çekilme yollarını kesmek istiyordu. Soğanlıdere ile Kepez kıyılarına toplar yerleştirerek son hazırlıkları yaptı. Hazırlıklar bittikten sonra 17 temmuz

1657 günü Kepez'deki uzun menzilli topların açtığı ateşin desteği altında bütün gemiler demir alarak Boğaz'dan aşağı inmeye başladılar. Türk kalyonları yelkenlerini açıp ilerlerken rastladıkları düşman gemilerine taarruz etttiler.

Bu muharebe neticesinde Türk gemileri büyük kayba uğradı. Gemilerden bazıları kendi erleri tarafından yakılmış birçok erler karaya çıkarak muharebeden kaçmışlardı.

Ertesi sabah Venedik filosu komutanı gemilerinin demirli bulundukları yerde kalıp Türk kadırgalarının kendilerine yaklaşmasını bekledi. Fakat onların muharebeye cesaret edemeyerek Kepez kıyılarına sığındıklarını görünce gemilerin üzerine doğru ilerleyip Kepez önüne geldiler. Düşmanın gelmekte olduğunu gören Köprülü, Büyük Kepez önüne gelmiş olan gemilerin başlarını düşmana çevirtip kıç taraflarını karaya bağlattı. Küçük topları mevzilere soktu. Kumburnu'na yaklaşmış olan kadırgaların korunması için Çanakkale'den çıkan irili ufaklı birkaç topu getirtti. Yeniçerileri mevzilere sokarak kıyıya yaklaşmak isteyen düşman çektirilerinin üzerine top ve tüfek ateşi açtırdı. Düşman, açılan bu ateş karşısında çekilmek zorunda kalarak, topların menzili dışında bir yere demirledi. Yapılan başka bir yaklaşma girişimi de yine topçu ateşinin etkisi ile başarılamadı. Bir süre sonra akşam olmuş karanlık her tarafı kaplamıştı.

1657 temmuz ayının 17, 18, 19, 20 ve 21'nci günleri taraflar arasında ufak ölçüde bazı deniz çatışmaları oldu. Zaman zaman taraflardan biri diğerinden üstün savaşmış ve başarı sağlamıştı. Bu arada düşman amiral gemisi top ateşi ile batırıldı. Ölenler arasında Venedik Filosu Komutanı Lazzaro Monecigo'da vardı.

Bu başarı üzerine Köprülü Mehmet Paşa, muharebede yararlık gösterenleri ödüllendirdi. Bunlar arasında topçu Kara Mehmet Ağa'ya (Amiral gemisini batıran) 100 altın 75 akçe ulufe ve sipahilik verdi. Kaptan paşa vekili olan Çerkez Osman Paşa'yı da kalyonları ile Bozcaada'ya gitmeyerek Kumkale önlerinde kaldığı için astırdı. Ferhat Paşa, Yeniçeri Kâhyası Yusuf, Sekbanbaşı Küçük Kasım, daha birkaç çorbacı da asılanlar arasında idi. Mavna ve çektiri kaptanlarından bir kaçı daha asılmıştı.

Venedik donanması Bozcaada'ya çekilirken, altı kalyonu, Boğaz dışında demirleyerek çıkmak isteyen Türk gemilerini göz altına almakla görevlendirdi. Köprülü, düşman gemilerinin tekrar Boğaz'a girmemeleri için birkaç büyük topu gemilere koyarak Şarköy ve Damlacı burnu bölgesine naklettirdi.

14. Bozcaada'nın Geri Alınması :

Köprülü, Kilitbahir'den aşağıya doğru uzanan kıyı bölgesine toplar yerleştirmek, muharebede oldukça zarar gören gemi ve personelini düzene sokmak gibi bazı hazırlıklara girişti. Öte yandan gemileriyle Sakız'da bulunan Topal Mehmet Paşa'ya haber yollayarak Midilli adasına gelmesini ve haberleşme sağlamasını emretti. Topal Mehmet Paşa'nın yanında 17 temmuzda Boğaz'dan çıkıp Sakız'a gelmiş bulunan 13 kalyondan başka Derya beylerinin çektirileri, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp ocaklarının toplam olarak 86 parça gemileri vardı.

Köprülü Mehmet Paşa 22 ağustos 1657 günü Bozcaada'nın karşısına Geyikli iskelesi yakınlarına karargâhını kurdu. Burada para vaadi ile 3000 sipahi ve çalık denilen evvelce kayıtları silinmiş yeniçeri, cebeci ve topçulardan 2000'er kişiyi yeniden silah altına aldı. Bunları serdengeçti yerinde kullanmak üzere cesur ve başarılı bir komutan olan Kurt Paşa'nın komutasına verdi.

Bu işler olurken 17 temmuz savaşlarında suçlu olanlara uygulanan şiddetli ceza Kaptan Topal Mehmet Paşa ve yanındakileri epeyi korkutmuş ve bunlar bir aralık Kuzey Afrika kıyılarına sığınmak üzere şimdilik Midilli'den ileri geçmek istememişlerdi. Bunu duyan Köprülü, Edremit körfezinde Behram denilen yere kadar gidip Topal Mehmet Paşa'ya bir mektup göndererek "Muharebe bölgesi dışında bulundukları için kendilerini suçlu görmediğini, kendisine güveni olduğunu, bundan sonra da başarılı hizmetlerini beklediğini" bildirdi. Gerek Topal Mehmet Paşa'ya gerekse Cezayir, Tunus ve Trablus gemilerinin kaptanlarına hil'atlar ve para gönderdi ve Bozcaada'nın zaptı için hep beraber gelmelerini emretti.

Bunun üzerine Kaptan Paşa, 26 ağustos 1657 gecesi Bozcaada'nın karşısındaki Çakmak mevkiine yaklaşarak, beraberindeki 33 kadırgaya, Kurt Paşa emrindeki 5000 serdengeçtiyi yeteri kadar cephane ile birlikte yükleyip Bozcaada'nın batısındaki Kemerdere (Değirmentepe ardında) ağzına çıkardı ve geri çekildi. Kurt Paşa ile serdengeçtiler ertesi sabah (27 ağustos) Bozcaada kalesini kuşatarak kale önündeki mevzilere girip düşmanla muharebeye başladılar. Venedikliler karaya çıkan bu kuvveti imha etmek amacıyle 28 ağustosta adanın batı tarafına asker çıkararak kaledeki erlerle birlikte iki taraftan hücuma geçtiler. Kurt Paşa, Venediklilerin bu taarruz hazırlığını yerli bir Rumdan daha önce öğrenmiş olduğu için atik davrandı ve düşmanın bu girişimini büyük kayıplar verdirerek geri attı. Venedikliler bu muharebede 4000 ölü, 200 tutsak vermişlerdi.

1645-1669 GİRİT SEFERİ

Beşinci Çanakkale Muharebesi

17 Temmuz 1657

GnKur.
Harp Tarihi Bşk.

Kroki : 8

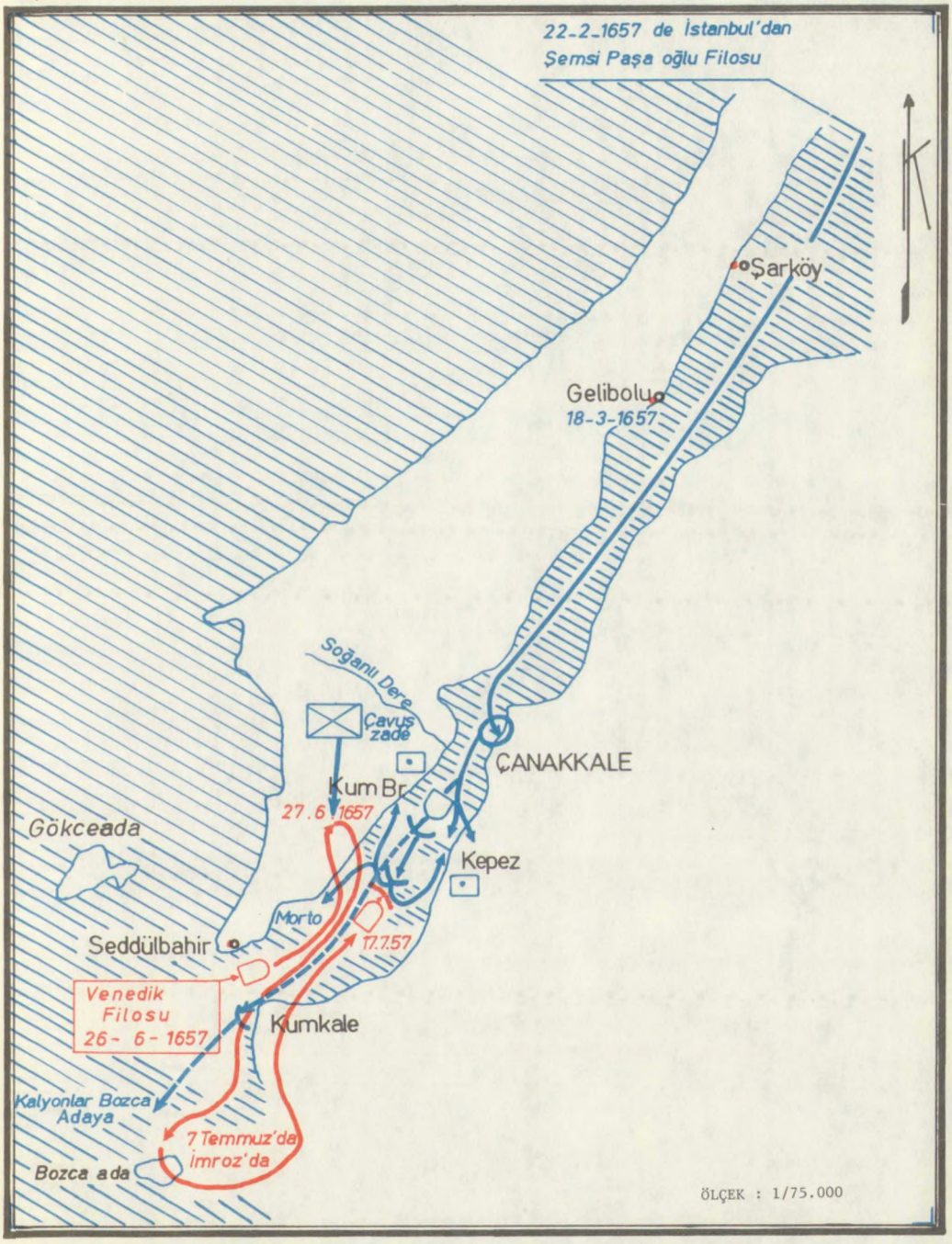

Köprülü Mehmet Paşa bunu haber alınca 18 kadırga, iki kuşatma topu ve 2000 kişilik bir takviye kuvveti daha gönderdi. Topal Mehmet Paşa bu kuvveti karaya çıkarıp adadan ayrıldığı bu sırada sabah olmaya başlamıştı. Bundan yararlanan Venedik gemileri ateş açarak boş gemilere saldırdılar. Fakat açılan topçu ateşi karşısında bir zararları olmadı. Böylece kadırgalar tekrar Anadolu kıyılarına gelmeyi başardılar.

Öte yandan Anadolu Beylerbeyi Hasan Paşa Baştarda'ya (amiral gemisi) binerek Çanakkale'deki altı mavna ve öteki çektirileri askerle doldurduktan sonra, Boğaz önünde demirli bulunan altı Venedik kalyonuna taarruz etti. Taraflar arasında güneş batıncaya kadar topçu muharebesi sürdü. Ertesi gün yeniden taarruz etmek üzere gemiler biraz uzaklaşarak demir attılar. Venedik kalyonları ise o gece yerlerinden ayrılarak Bozcaada'ya gitmişlerdi. Böylece Boğaz'ın Venedikliler tarafından ablukası kalkmış oluyordu. Bu durum karşısında Türklerin, kuzeyden ve güneyden Bozcaada'daki kuvvetlerini sıkıştıracaklarını anlayan Venedikliler, kalenin elde bulundurulmasından vazgeçerek, kaledekiler dahil adadaki bütün kuvvetlerini ve yerli halkı gemilere bindirdikten sonra kalenin çeşitli yerlerine yerleştirdikleri lağımları ateşleyerek Limni'ye gittiler (2 eylül 1657).

Bozcaada kalesinin surları, kuleleri, camileri ve öteki binaları bütünü ile tahrip edilmiş olduğundan Veziri âzam Köprülü Mehmet Paşa adaya giderek İstanbul'dan getirttiği işçi ve ustalarla kaleyi onarttı. Düşmanın çekilirken götüremediği 47 büyük topunu tamir ettirerek uygun mevzilere yerleştirdi. Sehrap Mehmet Paşa'yı yeteri kadar askerle kale koruyuculuğuna bıraktı. Öte yandan Topal Mehmet Paşa'yı Limni adasının geri alınması ile görevlendirdi. Serdar Ali Paşa'yı, 57 nci Cemaat Çorbacısı Hasan Ağa'yı, Şemsi Paşaoğlunu, Can Mirza Mehmet Paşa'yı, emirlerindeki kuvvetlerle adanın zaptına memur etti. Ayrıca Hacı Paşazade Küçük Mehmet Bey'in komutasında yeniçeri, sipahi ve eyalet askerlerinden 5000 kişiyi çektirilere koyup Limni'ye gönderdi.

15. Limni'nin Zaptı :

Kaptanı derya Topal Mehmet Paşa 9 ekim 1657 günü Limni adasına yaklaşarak erleri karaya çıkardıktan sonra tekrar Anadolu kıyısına döndü. Bu kezde kuşatma topu, barut gibi ihtiyaçları götürdü. Kalenin kuşatılmasında önemli işler gören Somuncubaşı Süleyman Ağa da bir miktar kuvvet alarak kaleye geldi.

Ölü Amiral Lazzaro'nun kardeşi Françesco - Monnecigo Limni'nin savunması ile görevlendirilmişti. Türk donanmasının açtığı ateş karşısında Venedik donanması muharebe etmeye güvenemeyerek, yalnız fırsat bulduk-ça yiyecek ve diğer ikmal maddeleri göndermekle yetiniyordu. Adanın her tarafı Türk donanması tarafından abluka edilmişti. Adadaki çarpışmalarda, Kaptan Paşa, somuncubaşı Süleyman Ağa ile erlerden bir çoğu yaralanmış, Venedikliler de büyük ölçüde kayıp vermişlerdi. 16 kasım 1657 günü Venedikliler bir aracı gönderek, kalede bulunan askerlerle halkın top, tüfek ve diğer ikmal maddelerinin beraber götürülmesine izin verilmesi koşuluyla kaleyi teslim edeceklerini bildirdiler. Fakat Kaptan Paşa buna razı olmadı. Yalnız Venedikli kale muhafızlarının canlarına dokunmamak üzere kaleyi teslim etmeye mecbur oldular.

Bu işler olurken Veziri âzam da Bozcaada'daki onarım çalışmalarını tamamlayarak Gelibolu'ya geçmişti. Buradan Edirne'ye hareket edeceği sırada Limni adasının zaptını öğrenince bu sevindirici haberi Edirne'de bulunan Mehmet IV.'e bildirdi. Üç gün üç gece zafer şenlikleri yapıldı.

Çanakkale boğazının giriş yerinde yapımına başlanmış olan kaleler, bir sene içinde tamamlanarak Rumeli yakasındakine Seddülbahir, Anadolu yakasındakine de Kumkale adı verildi. Padişah Mehmet IV. bu kaleleri gördükten üç ay sonra Köprülü Mehmet Paşa öldü (3 ekim 1661). Onun yerine oğlu Fazıl Ahmet Paşa 1662 yılının ocak ayında Veziri âzamlığa atandı. O da eniştesi Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı Kaptanı deryalığa getirdi. Bundan böyle kalyon ve mavna yapılmayarak Türk donanmasının 80 çektiriden meydana getirilmesi için padişah emri çıktı.

Mustafa Paşa, 1662 yılı ilkbaharında Çanakkale'den çıkarak Ege denizinde dolaştı ve kasım ayında İstanbul'a döndü. Bu sırada Girit'e erzak götürmek üzere Suda yakınlarına gelen 35 adet yelkenli ticaret gemisi ve 19 Mısır kalyonu, düşman tarafından karşılanarak aralarında geçen muharebede üç büyük kalyon fedakârca çarpıştıktan sonra İskenderiye'ye çekildi. Düşman eline düşmek üzere olan iki kalyonun erleri kendi gemilerine ateş vererek Venediklilerin iki kalyonu ile birlikte yandılar.

16. Fazıl Ahmet Paşa'nın Girit Seferine Görevlendirilmesi :

Fazıl Ahmet Paşa, Girit seferini kesin olarak sonuçlandırmak istediği bir sırada Avusturya'lılarla savaş başladı. Bunun üzerine ordunun başına geçerek Mehmet IV.'le birlikte Edirne'ye kadar geldi. Burada padişahtan ayrılarak harekâtına devam eden Fazıl Ahmet Paşa, Macaristan'da birkaç kaleyi zaptederek Avusturya ve Fransız orduları ile muharebeye tutuştu. Avusturya'lılar, savaşa bir an önce son vermek istediklerinden, birçok kayıp verilmesine rağmen Türkler muzaffer olmuşcasına

bir sulh yapıldı. Bunun arkasından sıra, Girit muharebesinin kesin olarak sonuçlandırılmasına gelmişti. Bu amaçla devlet ileri gelenleri sarayda bir toplantı yaptılar. Yapılan görüşmeler sonunda Fazıl Ahmet Paşa'nın, ordunun başında olarak Girit'e gitmesi kararlaştırıldı. Bu karara göre kendisine eniştesi Kaptanı derya Merzifonlu Kara Mustafa Paşa vekâlet edecek, Kaptanı deryalık görevini de Suriye Valisi Kaptan Mustafa Paşa yapacak idi.

23 mart 1666 günü sarayda yapılan bir törenden sonra sefer hazırlıklarına başlandı. Ordunun İstanbul'da gemilere bindirilip Girit'e sevki zor olacağı dikkate alınarak Mora kıyılarına özellikle Benefşe'ye getirilerek, oradan Girit'e taşınması kararlaştırıldı. Ordu ile İstanbul'dan hareket eden Fazıl Ahmet Paşa'ya Mehmet IV. bu kez de Edirne'ye kadar yoldaşlık etti.

Sefer hazırlıklarının sürdürüldüğü sırada 12 yıldan beri tutuklu bulunan Venedik elçisi, Fazıl Ahmet Paşa ile görüşerek barış dileğinde bulundu. Kendisine "Suda kalesinin yıkılması, Kandiye kalesinin Venediklilerde kalmasına karşılık her yıl 12000 altın verilmesi, ayrıca 100.000 altın ödenmesi, Venediklilerin Bosna'da zaptetmiş oldukları küçük kaleleri geri vermeleri, Türk tutsaklarının geri verilmesi koşuluyle sulh yapılabileceği cevabı verildi. Bu arada Türklerin Kandiye karşısında yapmış oldukları iki kalenin yıkılması da kabul ediliyordu. Venedik elçisi bütün bu koşullara razı olmuş fakat Suda kalesinin yıkılmasına kesinlikle karşı çıktığından, sefer hazırlığına girişildi.

Fazıl Ahmet Paşa 20 mayıs 1666 günü ordusu ile Edirne'den Eğriboz'a doğru yola çıktı. Mehmet IV. Girit işlerinde kullanılmak üzere 1500 kese para vermişti. Ordu, Gümülcine, Serez, Selânik, Yenişehir yolunu izleyerek İstefe (Eski Tep) kasabasına geldi.

Fazıl Ahmet Paşa sefere çıkarken Venedik elçisini de beraber almıştı. Sefir yolda öldü. Fazıl Ahmet Paşa sefirle beraber bulunan ve barış görüşmeleri için kendisinin de yetkili olduğunu söyleyen bir memura hemen hemen evvelki önerilerinin benzerini tekrarladı. Taraflar arasında Suda kalesi ve Türklerin Kandiye karşısında yaptıkları kalelerin yıkılması konusunda yine anlaşmaya varılmadığından, muharebeye devamdan başka çıkar bir yol kalmamıştı.

17. Türk Ordusunun Girit'e Ulaştırılması :

1666 yılının ilkbaharında Kaptanı Derya Mustafa Paşa çektirilerden kurulu bir filo ile İstanbul'dan Ege denizine açıldı. Selânik, Golos, Eğribaz, Benefşe, iskeleleri Girit adasına taşınacak asker ve çeşitli ikmal mad-

deleri için birer üs olarak tespit edilmişlerdi. Mustafa Paşa bu iskelelerde bulunan eratı ve çeşitli maddeleri dört seferde Hanya'ya götürdü. Eğriboz ve dolaylarındaki yeniçerileri de Girit'e götüren Kaptan Mustafa Paşa, Fazıl Ahmet Paşa'nın beraberindeki kuvvetin taşınması için önceden deniz beyleri ile görüştü ve Termiş iskelesini uygun görerek kendisine bildirdi.

Fazıl Ahmet Paşa 30 ekim 1666 günü İstefe'den hareket ederek Termiş iskelesine geçti. Gemilere bindirme işleri önceden iyi planlanmış olduğundan vakit kaybedilmeden yükleme tamamlandı. 6 kasım günü Fazıl Ahmet Paşa, Kaptan Paşa'nın baştardasına bindi. Ertesi gün (7 kasım) 42 bey gemisi beş tersane gemisinden kurulu filo, Kaplan Mustafa Paşa komutasında yola çıktı. Bir gün sonra Benefşe iskelesine uğrayıp su ikmali yapıldıktan sonra o gün İkindi vakti Girit'e hareket edildi.

Türk filosunun Girit'le olan ulaşımını aralıksız izleyen Venedik donanmasından yedi kalyon, geceleyin Serigo açıklarında görüldü. Bunun üzerine Mustafa Paşa, derya beyleri ile görüşerek bir çok ikmal maddesi ile dolu olan çektirilerini düşmanla çatışmaya meydan vermeden rotasını değiştirerek Venedik filosunun açığından geçirdi. Filo, 9 kasım 1666 günü Hanya limanına ulaşarak asker ve yüklerini boşaltmaya başladı.

Veziri âzam, Sancağı baştardadan çıkarıp Honya kalesine dikti. Erat evlere yerleştirildi. Yalnız 12 bey gemisini alıkoyarak donanmasının geri kalanını Kaptan Paşa'nın İstanbul'a götürmesine izin verdi. 14 kasım günü asker ve çeşitli ikmal maddeleri yüklü bir ulaştırma filosu Hanya limanına gelerek yüklerini boşaltmaya başladı.

18. Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiye'ye Taarruz Hazırlıkları :

Paşa, ilk iş olarak Yeniçeri Ağa'sı ile Kul Kethüdası ve Bölük Ağalarını yanına alarak 500 piyade eri ile Kandiye kalesinin önüne geldi. Kendisini Girit Komutanı Vezir Ankebut Ahmet Paşa, Rumeli Beylerbeyi Pehlivan Mehmet Paşa, Anadolu Beylerbeyi Kara Mustafa ve Mısır erat ve subayları karşılamaya çıktılar. Oradan kandiye kalesi önündeki Türklerin İnadiye kalesinde Deli Hüseyin Paşa'nın Girit Komutanı iken yaptırmış olduğu sarayına gittiler. Bir süre sonra birlikleri denetleyen Fazıl Ahmet Paşa verdiği söylevde, "Şimdiye kadar çekilen zahmetlerin Allah yanında kaybolmayacağını" belirterek "Tanrı'nın Kandiye'nin fethini nasip etmesini" diledi. Ertesi gün mevcut sıçan yollarından kaleye yaklaşarak incelemelerde bulunan Fazıl Ahmet Paşa, asıl taarruza ilkbaharda başlamak üzere şimdilik Hanya'daki cephane ve levazım malzemesinin İnadiye kalesine taşınması için gerekli önlemleri aldı.

Bu sırada Hanya limanındaki bey gemileri Hanya ile Mora arasında gidip geliyorlardı. Venedik filosu da zaman zaman Suda ve Kandiye limanları ve Kandiye önündeki Standiye adasında bulunuyordu. Bu koşullar altında deniz ulaşımı çok tehlikeli olduğundan; kara ulaşımı ise engebeli yollardan ve uzun olacağından; ancak küçük çektirilerle ve gizli olarak Kandiye ile ulaşım sağlanabiliyordu. Bu arada taraflar arasında bazı deniz çarpışmaları da oluyordu. 1666 kışı, hazırlıklarla geçti. 17 şubat 1667 günü 21 kalyon, yedi çektiri ile bir Mısır filosu İskenderiye'den yola çıktı. Mısır Mirlivası Ramazan Bey'in komuta ettiği bu filoda 2000 er ve çeşitli ikmal maddeleri bulunuyordu. Yolda fırtınaya tutulan gemiler, etrafa dağıldı. Ancak kalyonlardan bir tanesi 4 martta, bir başkası da 5 martta Hanya'ya gelebildi. Öteki gemilerin de yolda oldukları öğrenildi. Casuslar aracılığı ile bunu öğrenen Venedikliler Suda'da bulunan ve her birinin 40-50 topu olan 13 kalyonluk bir filo ile, Ayatodori ile Hanya arasındaki bölgeyi ablukaya aldılar. Ramazan Bey beraberindeki üç kalyon ve bir çektiri (şehtiriye) ile 7 mart 1667 pazar günü güneş battıktan sonra Todori kalesi önüne geldi ve burada Venedik filosu ile karşılaştı. Venediklilerle Ramazan Bey filosu arasında geçen ve tarafların şiddetli topçu ateşi ile yapılan deniz muharebesinde, ancak, iki gemi Hanya limanına sıvışmayı başarabilmişti. Ramazan Bey'in içi askerle dolu olan kalyonu, Venedik geliyeni tarafından iyice sarıldı. Başlangıçta kalyona rampa etmeye cesaret edemeyen Venediklilerin top ateşi ile geminin ana direği kırıldı. Top seslerinin Hanya'dan işitilmesi üzerine Başkomutan Abdulkadir Paşa komutasında 13 derya beyi gemisini bunların üzerine gönderdi. Bu gemilerin gücü kalyonlarla çarpışmaya elverişli olmadığından, yapılmak istenen yardım başarılı olamadı. Kalyona yaklaşarak gemiyi halatla çekmek istedilerse de, Venedikliler buna da olanak vermedi. Böylece yardıma gelen çektiriler uzaklaşmak zorunda kalınca, gemisine baş ve kıçtan açılan şiddetli topçu ateşi karşısında kurtarılmasına olanak kalmayan Ramazan Bey, gemisini yaktıktan sonra sağ kalan erlerle birlikte denize atladı. Denizdeki erleri toplayan Venedikliler aralarında bulunan Ramazan Bey'i de birlikte tutsak ettiler. Kalyonun yanında bulunan çektirideki erat da tamamen şehit edilmiş olduklarından, gemi, Venedikliler tarafından ele geçirildi.

Bir başarı elde edememesine canı sıkılan Fazıl Ahmet Paşa, Abdülkadir Paşa'yı hapsettirdi. Diğer derya beylerinden Mança Çarıkoğlu ile Keskin Ali Paşaoğlu'nu da kendi forsalarına öldürtmüş ve cesetlerini üç gün sokakta bırakarak, öteki komutanlara örnek vermek istemişti. Halbuki Abdülkadir Paşa aslında değerli bir komutandı. Yardımına giden 13 çektirinin Venediklilerin 13 kalyonu ile çatışacak güçte olmadığını Başkomutanın bilmesi gerekirdi.

Dağılan Mısır filosundan üç gemi Hanya limanına, iki gemi İsfakya'ya, sekiz tanesi Yerapetra'ya, dokuz tanesi de Anobolu'ya gitmişti. Yalnız bir gemi batmış, bir tanesi de Venedikliler tarafından tutsak edilmişti. Mısır gemilerinde bulunan erler ve ikmal maddeleri sonradan Hanya limanına getirildi.

Bu sırada Trablus Beylerbeyi Osman Paşa'nın gönderdiği bir kalyon, Hanya limanına geldi. Emre hazır olduklarını bildiren Cezayir, Tunus ve Trablusgarp kalyonlarına Girit'e gelmeleri emredildi. Fazıl Ahmet Paşa verdiği emirde bu gemilerin, Girit dolaylarında deniz muharebesi yapmaktan çok ana vatan ile Girit arasında ulaşımın sağlanmasında kullanacağını belirtmişti.

Bu işler olurken Suda limanından gelen bir Venedikli elçi, orada tutsak bulunan Ramazan Bey'den bir mektup getirdi. Bunun üzerine Ramazan Bey'le birlikte tutsak düşen altı arkadasının para karşılığı geri verilmeleri Venediklilere önerildi. Fakat Venedikliler, Ramazan Bey'in ancak Resmo muharebesinde tutsak düşen ve Yedikule'de tutuklu bulunan Kıralzade ile değiştirilebileceğini ileri sürmeleri üzerine, Fazıl Ahmet Paşa, bu önerinin daha önce yapılması gerektiğini, Girit'e bu kadar asker ve cephane yığdıktan sonra böyle br uzlaşmanın kabul edilemiyeceğini cevapladı.

İstanbul'da kalmış bulunan Türk donanması 6 mayıs 1667 salı günü Kaptan Mustafa Paşa komutasında Hanya'ya geldi. Çektirilerden ibaret olan bu gemilerin 40'ı Derya beylerinin, 30'u da tersane gemisi idi. Limana giren gemiler, içindeki asker ve ikmal maddelerini karaya çıkardılar. Ayrıca altı kalyon ve 10 şeykanın İstanbul'dan getirdiği 6000 yeniçeri ve istihkâm eri, top mermisi, cephane ve diğer levazım eşyasından ibaret olan yüklerini, Girit'in güneyinde Petro iskelesine çıkardılar.

Mayısın 8'inde altı galeas ve 25 çektiriden kurulu bir düşman filosunun, Hanya uzağından geçerek Kandiye'ye doğru gittiği görüldü. Şimdilik düşman donanması ile bir deniz muharebesine girmeyi sakıncalı gören Fazıl Ahmet Paşa, Kaptan Mustafa Paşa'ya emir vererek muharebeyi önledi. Halep ve Sıvas beylerbeylerini gönderip Çeşme'de toplanmış olan kuvvetleri getirmek üzere donanmayı 30 mayısta Çeşme'ye gönderdi.

19. Kandiye Kuşatması (Kroki : 5 ve 9) :

Kasaba, aralıksız bir şekilde etrafını sarmış olan kale duvarları ile çevrili idi. Ayrıca şehir etrafında kuru fakat derin 6-10 metre genişliğinde hendekler vardı. Kalenin dışarı doğru çıkıntı yapmış olan köşelerine (burç) yerleştirilmiş olan toplar, ileri araziyi ateş altına alabilecek durumda idiler. Kale duvarlarında ayrıca araziyi yan ateşine alacak şekilde tesisler yapılmıştı.

Kalenin düşürülebilmesi için Sapınora (Sabyoner) ve Saint Andrea (Vire tabyası) yarım burçlarının zaptı gerekmekte idi. Fakat bunlar denizden hiç ateş altına alınamadıkları gibi, yandan da çok az ateşe alınabiliyorlardı. Bu bakımdan, taarruz edecek taraf, bunların ateşinden fazla zarar görmeye mahkûmdu. Bu burçlar her iki limana da egemendi. Düşürüldükleri takdirde kaledeki savunma kuvvetlerinin dışarı ile bağlantıları kesilebilirdi. Bunlar, ileri araziye de iyice egemen olduklarından kalenin en kuvvetli kısımları idi.

Kuşatma hazırlıklarına girişmek üzere 16 mayıs 1667 perşembe günü Hanya'dan hareket eden Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, ordusunun üstün gücünü düşmana göstermek için ilk olarak Kandiye karşısında, bir ucu Kandiye'nin yakınlarına gelinceye kadar uzanan bir kol halinde sancaklar, bayraklar ve mehterlerle bir gösteri yaptırdı. Venedikliler bu gösterilere top ateşi açarak karşılık verdiler. Paşa, Kandiye harekâtının duraklaması sırasında Kandiye yakınlarında yaptırılmış olan İnadiye kalesinde Girit kuvvetleri komutanı Ankebut Paşa ve diğer ordu ileri gelenleri tarafından karşılandı. Birkaç gün sonra da vezirler, beylerbeyleri, üst komutanlar ve ocaklıların yaşlılarından kurulu bir savaş meclisi toplandı. Bu toplantı sırasında Kandiye kalesinin nasıl kuşatılacağı, hangi istikametten kaleye girilmesinin uygun olacağı görüşüldü. Komutanların bir kısmı S. Andrea (Vire tabyası) bir kısmı da Aktabya kuzeyinde Sapinora burcu istikametinde taarruz edilmesini önerdiler. Aktabya bölgesinden taarruz edilirse asıl kaleyi çevreleyen hendeğe varmanın zor olacağını ileri süren Fazıl Ahmet Paşa, ilk olarak kalenin batı yönündeki Vire tabyası bölgesinden taarruz edilmesini uygun buldu.

Ertesi gün Vire tabyası istikametine rastlayan orta koldan Yeniçeri Ağa'sı İbrahim Paşa, Kol Kethüdası Abdi Ağa ve Rumeli Beylerbeyi Pehlivan Mehmet Paşa, 1000 Mısır askeri 500 Şam askeri hücum mevziine girdiler. Bunların sağında Vezir Ankebut Paşa, solunda da Anadolu Beylerbeyi Kara Mustafa Paşa komutasındaki kuvvetler mevzie girmişlerdi. Her iki kolda üçer balyemez topu vardı.

25 mayıs günü taraflar arasında top ve tüfek muharebesi başladı. Kaledeki topçu, Türk topçusuna oranla zayıftı.

Taraflar yaz mevsimi süresince olağanüstü bir çaba harcamışlar. Venedik askerlerinden başka Alman, Fransız, İtalyan ve Yunan askerleri de muharebeye katılmışlardı. Kuşatma yalnız top ve tüfek muharebesi şeklinde olmayıp daha ziyade 300-400 metreye kadar uzanan bir arazi kazılarak 3-4 kat lağım yolları hazırlanmak suretiyle ileriye doğru yanaş-

ma istikametleri hazırlanmıştı. Çok tedbirli davranmak gerekçesi ile 10-15 metreye, hatta, su çıkıncaya kadar derinlikte yollar yapılıp sonradan hücum mevzileri işgal edilmeye çalışılıyordu.

Türkler, sonbahara kadar kale duvarlarına yanaşabilmişler fakat hiç bir yerde kalenin herhangi bir yerine egemen duruma gelememişlerdi.

Bu işler olurken Kaptan Paşa, Çeşme'de bulunan askerleri gemilere bindirerek Girit adasının Estiye taraflarına çıkardı. Sivas Beylerbeyi Halil Paşa da Kandiye'ye gelerek orduya katıldı. Ordunun ikmal maddelerini sağlamak için Vezir Mahmut Paşa, Anadolu'ya gönderilerek oradan er ve ikmal maddeleri yollamakla görevlendirildi. Dalmaçya sınırından Venediklilere baskı yapmak üzere Bosna Valisi Sehrap Mehmet Paşa da oralarda faaliyete geçti.

Düşman, 9 eylül 1667 günü, Kandiye kalesinden bir karşı taarruz yaptı. Bu taarruza her biri 500 kişi kuvvetinde dört kol katılmıştı. Bu karşı taarruz sonunda, şimdiye kadar ele geçirilen yerler tekrar Venedikliler tarafından geri alındı. İleri sürülmüş olan birçok top Venedikliler tarafından imha edildi. Fakat sonunda Türkler yaptıkları bir taarruzla Venediklileri tekrar geri atmayı başardılar [1].

Tarafların verdikleri büyük kayıplar pahasına bütün yaz sürdürülen kuşatma sonunda Türkler, kale hendeklerine kadar yaklaşmışlarsa da, ancak lağım patlatmak suretiyle Panigrat tabyası Türkler tarafından işgal edilebilmişti.

Toplanan bilgilere göre bu kuşatma sırasında Türkler 20.000 kantar barut harcamışlar, 800 lağım atmışlardı. Şehit olanlar arasında Rumeli Beylerbeyi Pehlivan Mehmet Paşa ve sonradan Mehmet Paşa'nın yerine geçen Kapıcı Hasan Ağa da bulunuyordu. Bunların yerine Kara Mustafa Paşa Rumeli beylerbeyliğine, Katırcıoğlu Mehmet Paşa da Anadolu Beylerbeyliğine atandılar. Türk ordusunun kaybı 8000 kişiyi bulmuştu. Venediklilerin kaybı ise kendi kaynaklarına göre 400 subay 3200 er idi [2].

Kasım ayına kadarki süre içinde Türkler 33 kez hücum hareketi göstermişler, Venedikliler de 17 çıkış yapmışlar, 618 lağım patlatmışlardı.

Fazıl Ahmet Paşa, 1668 yılı ilkbaharında tekrar başlamak üzere harekâtı durdurdu. Yeniçeri askerlerinin bir kısmı hendeklere yerleşti. Bir kısmı da çadırlarda veya çitten yapılmış barınaklarda kışladı. Fazıl Ah-

---

[1] Kur. Yüzbaşı Ziya Rahmi, Girit Seferi, İstanbul, Askerî Basımevi, 1933, S. 12.

[2] Fevzi Kurtoğlu Türklerin Deniz Muharebeleri, Cilt 2, Kısım 5, S. 134.

1645-1669 GİRİT SEFERİ

Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiye Harekâtı

16 Mayıs 1667

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

Kroki : 9

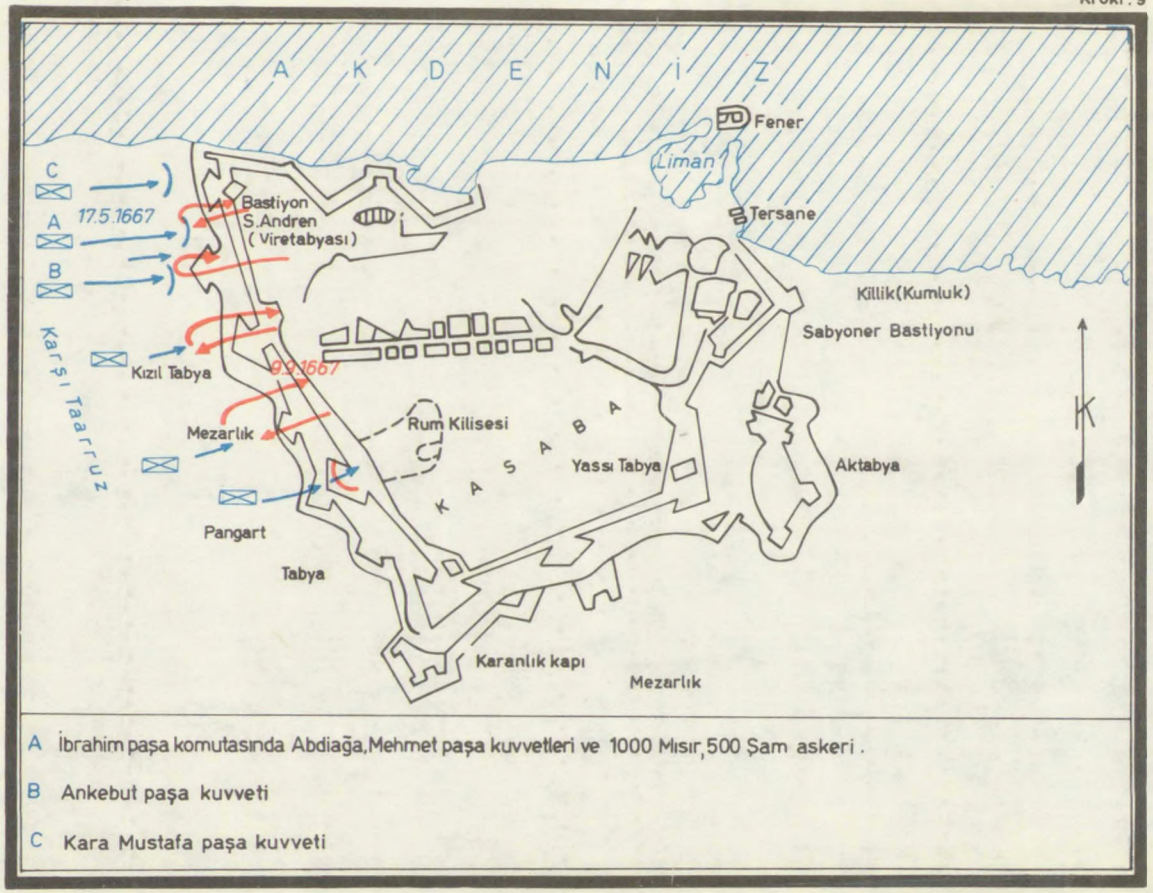

A İbrahim paşa komutasında Abdiağa, Mehmet paşa kuvvetleri ve 1000 Mısır, 500 Şam askeri.

B Ankebut paşa kuvveti

C Kara Mustafa paşa kuvveti

GnKur.
Harp Tarihi Bşk.

1645-1669 GİRİT SEFERİ
Çanak Limanı Muharebesi

Kroki : 10

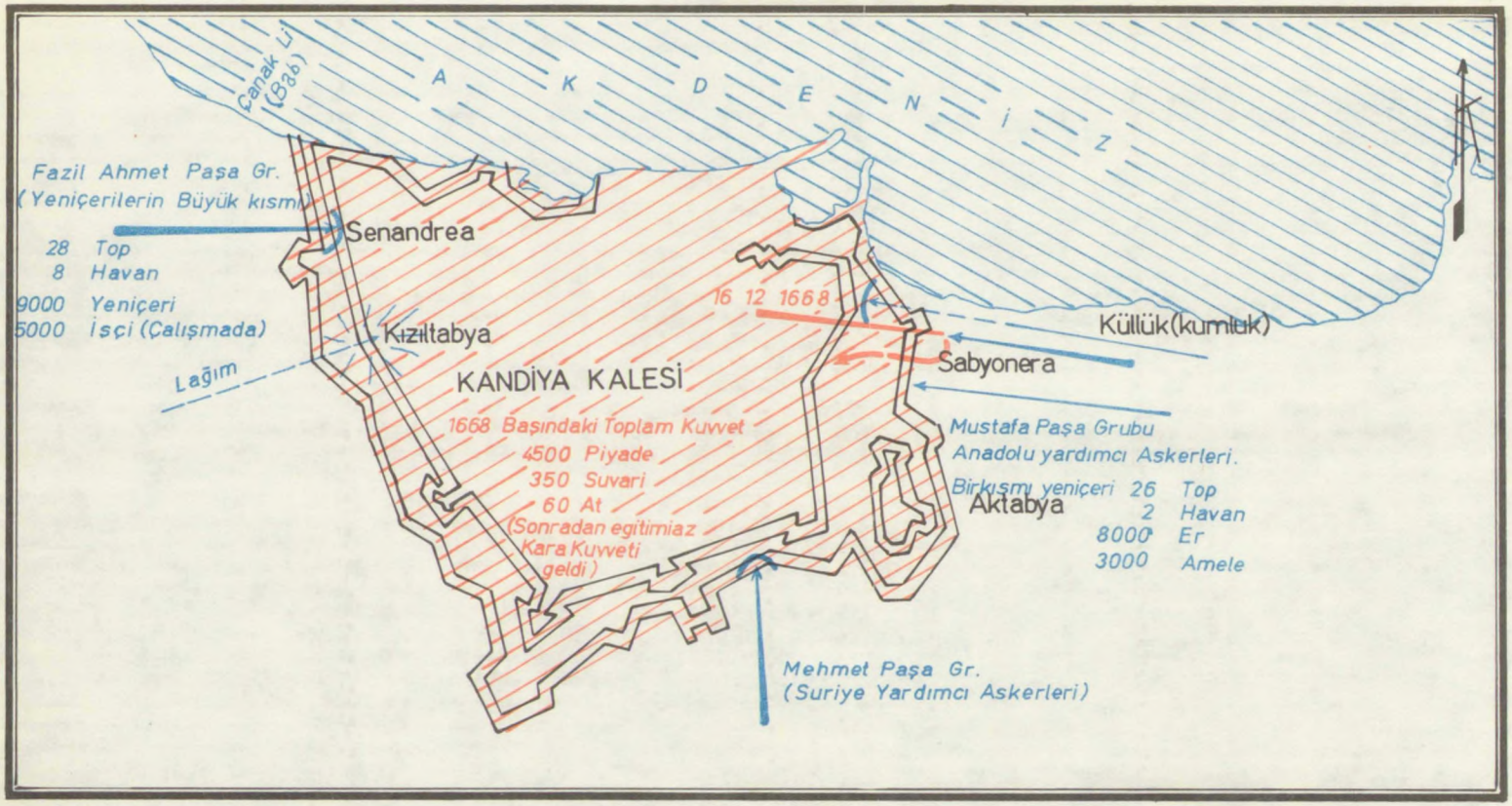

GnKur.
Harp Tarihi Bsk.

1645-1669 GİRİT SEFERİ

Kandiye Harekâtı 1669

Kroki : 11

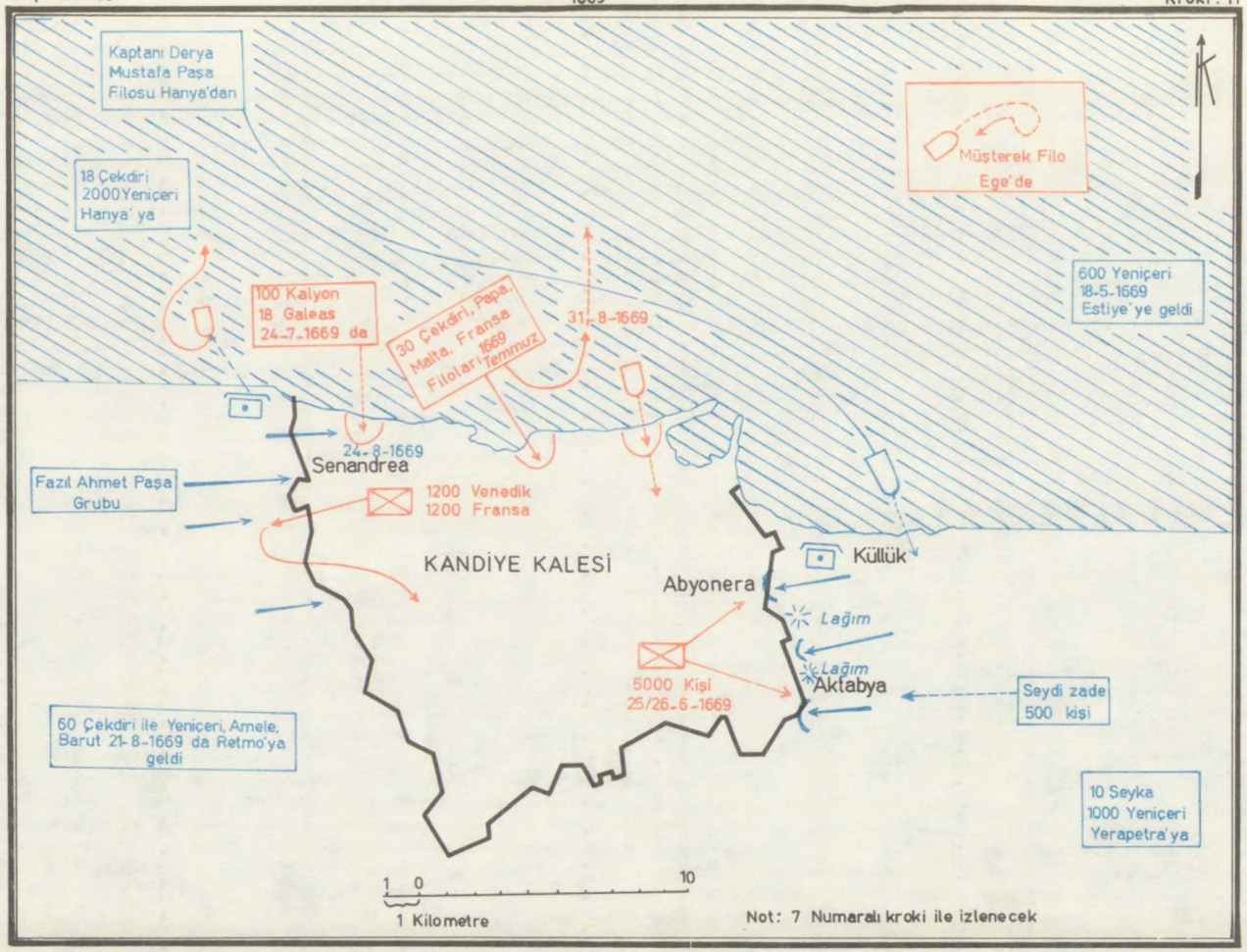

Not: 7 Numaralı kroki ile izlenecek

met Paşa, Hanya'da bulunan Kaptanpaşa'ya önümüzdeki baharda 20 balyemez topu, 10 bomba havanı, 10.000 büyük bomba, 40.000 gülle, 20.000 el bombası ve 20.000 er getirmek üzere donanması ile birlikte hareket etmesine izin verdi. Bey gemilerinden 12'si Hanya'da alıkonmuştu. Muharebede sakat kalan yeniçeriler donanma ile İstanbul'a gönderildi.

20. 1668 Harekâtı :

Çanak Limanı Muharebesi (Kroki : 5 ve 10) :

Venediklilerin Girit yakınlarındaki deniz faaliyeti, gerek İstanbul'dan gerekse Girit'in diğer limanlarından Kandiye'ye yapılmakta olan ikmal işlerini büyük ölçüde aksatıyordu. Bunu gören Fazıl Ahmet Paşa, Kandiye kalesinin batısında bulunan Çanak limanına (Bir ismi de Bab'dır) birkaç top yerleştirerek; Hanya ve Resmo'da bulunan büyük topları ve karadan ulaştırılmasında zorluk çekilen diğer gereçleri bu limana göndermeye başladı. Fakat Venedikliler bunu sezdiklerinden, Çanak limanını çektirilerle abluka ettiler. Bu ablukanın kaldırılması hakkında Fazıl Ahmet Paşa'nın verdiği emre karşılık Derya Beyleri Komutanı Memizade Mehmet Paşa, gemilerindeki levent askerlerinin az olduğunu bildirerek en azından gemi başına 100'er kişi verilmesini istedi. Bunun üzerine Rumeli sancaklarından 200 tımarlı ile, 400 yeniçeri,, 200 cebeci ve az sayıda sekban Anadolu Beylerbeyi Halil Paşa komutasında Rumeli sancaklarından toplandı. Hareket yerleri gizli tutulmak için bunların Resmo kalesinin muhafazası ile görevlendirilecekleri haberi yayıldı. Bu şekilde hareket eden kafilenin komutanı Fazıl Ahmet Paşa; özellikle "düşman çektirilerine sabah erkenden saldırılması, düşman yedi gemiden fazla ise saldırmaktan çekinilmesi, gece karanlığında kesinlikle rampa edilmemesi, bozuk hava veya üstün düşman karşısında Resmo'ya dönülmesi" gibi hususları emretti ve "emirlerin yapılmasında beylerin bir itaatsızlıkları olursa haklarından geleceğini" kesinlikle bildirdi.

7 mart 1668 günü akşamı denize açılan donanma, Çanak limanına bir saat uzaklıktaki Fodula limanına giderek sabahı bekledi. Fazıl Ahmet Paşa da harekâtı izlemek üzere Çanak limanına gitmeye hazırlandı. Fakat hareketin bu kadar gizli tutulmasına rağmen Venedikliler, erlerin arasına giren bir casus aracılığı ile durumu öğrenmişlerdi. Bunun üzerine Genel Kaptan Francisko Morozini, 13 çektiriye 1500 Hırvat askeri de bindirerek Kandiye limanından çıktı. Çanak limanını abluka eden Loranzo Kornaro'nun komuta ettiği altı kadırga ile birleşerek, Türk filosunu kuşatacak şekilde tertipledi. Venedikliler, güneş battıktan dört saat sonra Çanak limanı önünden geçerek Fodula limanına doğru hareket ettiler.

Bunu gören Halil Paşa, düşmanın ileride bulundurduğu yedi çektiriyi fark edince derhal bunlara taarruza karar vererek kararını Memipaşaoğlu Mehmet Paşa'ya bildirdi. Mehmet Paşa, geceleyin taarruz edilmesinin uygun olmayacağını, esasen Veziri âzamın buna izin vermediğini söyledi ise de dinletemediği için o da istemiyerek bu taarruza katıldı. Çektiriler düşman çektirilerine rampa ederek döğüşmeye başladılar. Fakat tam bu sırada arkadan gelen 13 düşman çektirisi yetişti. Gece karanlığında 4,5 saat süren muharebede iki kalita, üç çektiri düşmanın eline geçti. Ötekiler de Resmo limanına kaçabildiler. Bu arada Halil Paşa, baştardası ile düşman baştardasına rampa etti. Gemiyi zaptetmek üzere iken bir düşman gemisinin yardıma gelmesi yüzünden durum değişti. Geminin Komutanı Durak Bey, Halil Paşa'ya bir zarar gelmemesi için onu bir kaç kişi ile bir filikaya koyup kıyıya yolladı. Kendisi de gemisini düşmana vermemek için tam yakacağı sırada aldığı bir kurşun yarası ile şehit oldu. Memipaşazade de üç düşman gemisi ile çarpıştıktan sonra ikisini batırdı. Kendi gemisi üçüncü Venedik gemisine fazla girmiş olduğundan ancak yardıma gelen bir yedek geminin çekmesi suretiyle kurtuldu ve Resmo'ya geldi.

Venedikliler deniz tarihlerinde bu muharebede aralarında Kıbrıs beyinin gemisi de olmak üzere beş gemi zaptettiklerini, 411 kişi esir aldıklarını, 1100 Hıristiyan kürekçi esiri de kurtardıklarını yazmakta, kendi kayıplarının yaralı olarak 500 er, 320 kürekçi olduğunu bildirmekte, ölü sayısı hakkında bir bilgileri olmayıp ileri mevkide olan bazı şahısların tüfek kurşunu ile öldüklerini yazmaktadır.

Venedikliler zaptettikleri beş Türk çektirisini Kandiya kalesi önünden geçirip İstendiya limanına götürdüler. Büyük bir sanatkarlıkla yapılmış olan Durak Bey'in gemisi halk tarafından görülmek üzere gezdirildi. Bu sırada cephanelikte saklanmış olan Kara Mehmet adındaki bir Türk askeri, kendini feda ederek Durak Bey gemisinin cephaneliğini ateşledi. Gemi havaya uçtuğu gibi yanında bulunan bir kaç gemi de ateş aldı. Bu olay da Venedikliler 500 ölü, 400 yaralı vermişlerdi.

Halil Paşa karaya çıkarak Fazıl Ahmet Paşa'nın yanına gitti. Kusurunu itiraf ederek durumu anlattı. Af dilemesi üzerine kendisine her hangi bir ceza verilmeden sorun kapandı.

Bu sıralarda Yera Petra'da bazı deniz muharebeleri cereyan etmişti. Akşama kadar süren muharebe sonunda düşman gemilerinden ikisi zaptedildi, ikisi de batırıldı. Filo komutanının kalyonu akşam karanlığından yararlanarak kaçtı.

Aynı ay içinde başka bir deniz muharebesi de Malta Amirali Corciyo komutasındaki Malta ve Venedik gemilerinden oluşan bir filo ile yapılmıştı. Bir seferinde Midilli karşısındaki Çandarlı yakınlarına gelerek karaya asker çıkarıp kaleyi kuşattılarsa da başarı elde edemiyerek çekilmek zorunda kalmışlardı. Bunları yakalamak üzere Fazıl Ahmet Paşa'nın gönderdiği Trablusgarp kalyon filosu Eğriboz, Kesendire, Selânik taraflarına kadar taraya taraya gitti. Buradan Midilli adasında Zeytinburnu denilen yere kadar geldiler. Üç kalyon, 17 fırkateynden kurulu düşman filosu da Cunda adalarından gelerek Trablus kalyonları ile karşılaştı.

Yapılan muharebe sonunda bir Malta gemisi zaptedildi. Amiral Corciyo çarpışma sırasında öldü. Trabluslular da aynı muharebede Venedik kalyonlarını zaptetmişlerdi. Bu muharebede 118 Maltalı er tutsak edildi. Gemide bulunan 130 Müslüman serbest bırakıldı. Corciyo'nun kalyonu yedekte çekilerek tersaneye gönderildi. Fazla zarar gören bir Venedik kalyonunun içindeki top ve gereç boşaltıldı, erleri de esir edildi.

Kandiye Kuşatmasının Devamı (1668) :

Selânik'ten gelecek ikmal maddeleri geciktiğinden Fazıl Ahmet Paşa, haziranın 30'ncu günü birlikleri mevzilere soktu ve top ve tüfek ateşi açtırarak baskın şeklinde taarruza geçti. Taarruz mevzilerinin kıyıya rastlayan kısımlarına ve deniz kenarına toplar dizerek düşmanın denizden yapması muhtemel bir hareketine karşı tedbir aldı. Kaptanı Derya Kaptan Mustafa Paşa bundan sonra Selânik'te bulunan çeşitli ikmal maddelerini alıp, 13 temmuz 1668 cuma günü 50 çektiri ile Estiya iskelesine yanaştı. 2000 kantar barut, 2000 top mermisi (gülle) ve 600.000 kum torbası, 2000 serdengeçti ve lağımcıyı karaya çıkardı. Kaptan Paşa'nın getirdiği bu ihtiyaç maddelerinin Estiya limanına geldiğini haber alan Başkomutan, buranın çok uzakta olmasından ikmal zorluğunu düşünerek canı sıkıldı. Fakat bir ay sonra Kaptan Paşa'nın Mutalla denilen yere yanaşarak Şam Beylerbeyi Şeytan İbrahim Paşa komutasında 200 er, Turhala Mutasarrıfı Pîrî Paşa komutasında 1500 yeniçeri ve 1000 sipahi ile 1000 er, Hırvat gönüllülerinden bir grupla 6000 kantar barut ve diğer gereçler getirmesine memnun oldu. Tunus'tan gelmiş olan altı kalyon da para ile sağlanan 3000 kantar barutu, ağustosun 8'nci günü Mutalla iskelesine çıkardı. Böylece eldeki barut oldukça çoğalmıştı.

Kandiye kuşatması bütün hızı ile devam ediyordu. Kuşatmada o zamanın en modern silah, bomba, aydınlatma fişekleri, alev tulumbaları, el tulumbaları, çeşitli tuzaklar kullanılıyordu. En çok yer altında kazılmış lağımlardan yararlanılmakta idi. Bu lağımlarda boğaz boğaza mu-

harebe ediliyordu. Nihayet büyük kayıplar verilerek kale hendeklerine sokulmak ve kale duvarlarının doğu ve batı taraflarında hendekler açmak mümkün olmuştu. Bu işler olurken barut stoku çok azalmıştı. Kaptan Paşa'nın getirdiği yeni ikmal maddeleri çok işe yaradı. Aralıksız olarak Selânik'ten malzeme getirmeye devam ediyordu. Kaptan Paşa bu taşıma işleri sırasında rastladığı Venedik kalyonlarından bir ikisini zaptetmişti. Bu hizmetleri yaptıktan sonra Kandiye'ye gelerek Başkomutanı ziyaret etti. İki gün sonra da donanmayı alarak kışı geçirmek üzere Eğriboz'a gitti.

1668 başlangıcında Kandiye kalesinde savunmada bulunan kuvvet toplamı 4500 piyade, 350 süvari idi. Bunların 60 kadar atı vardı. Kısa bir süre sonra yeni kuvvetler gelmeye başladı ise de bunların eğitimi çok zayıftı. Yeni gelen erler genellikle para karşılığı orduya katılmakta idiler. Girit'e gidenlerin sağ olarak geri dönmeyecekleri hakkındaki propagandalar, buraya gelmek isteyenlerin morallerini bozuyordu. Bu arada tutukluların cezaları af edilerek Girit'e sevkleri için askere alınmaları çarelerine baş vurulmuştu.

Türkler, Kandiye kuşatmasında görev alan birlikleri takviye etmek için uzaklık ve deniz ulaşımındaki yetersizlik gibi nedenlerle çok zorluk çekiyorlardı. Bu arada padişahın Tesalya'ya gelmesi, Mısır'dan yardım istenmesi gibi girişimlerde bulunuldu. Bunun üzerine Mehmet IV. Girit'e yakın bulunmak üzere İstanbul'dan hareket ederek Selânik, Yenişehir üzerinden Katerin kıyılarına geldi. Takviye kuvveti olarak 3500 yeniçeri, 1000 sipahi, 4000 Mısır askerî, 1000 lağımcı da Kandiye'ye vardılar. Haziran ayı başlarında yeni kuşatma hendekleri hazırlanmıştı.

Bu kez taarruz hedefi olarak Kandiye limanının giriş yerine egemen durumda bulunan Sen Andrea ve Sapionera (Sabyoner) burçları kararlaştırıldı. Topçu mevzileri bu amaca göre seçilmişti.

Sadrâzam Hanya'da tesisler yaptırmış ve buralarda toplar döktürmüştü. Venediklilerin attıkları gülleleri tekrar onlara karşı kullanabilmek için top çapları buna uygun olarak yapıldı. Böylece atılmış olan 50 bine yakın mermiden yararlanmak olanağı bulunmuştu.

Arazi elverişsiz olduğundan taarruz için yararlanılacak gizli yolların yapılmasında çok zorluğa uğranılıyordu. Özellikle Sen Andrea bölgesi bataklık olduğundan, kaleye yaklaşmak için uzaklardan toprak getirmek gerekiyordu. Oldukça zorluklara uğranılmasına rağmen taarruz hendekleri, Sen Andrea yakınlarına kadar uzatıldı. Geniş bir hendek açıldı. Ayrıca bir ucu denize varan bir set yapılarak, üzerine altı toplu bir ağır batarya yerleştirilmek suretiyle topçu üstünlüğü sağlandı. Buradan ka-

lenin içindeki tesisleri dövmek mümkün oluyordu. Ayrıca bu bölgede, 28 top, sekiz havan mevzie sokulmuş, 9000 yeniçeri hendeklerde harekete hazır bir halde bulunmakta idi. 5000 işçi devamlı olarak çalışıyordu.

Sapionera önünde de 26 top, sekiz havan, 8000 er hendeklerde savunma durumunda idiler. 3000 işçi kazı işleri ile uğraşıyordu.

Venedikliler, Türklerin taarruzu karşısında oynak bir savunma yapabilmek için kalenin dış bölgesindeki tepelere bir kaç hat halinde mevziler hazırlamışlardı.

Türklerin Taarruz Tertibi Şöyle İdi :

Sen Andrea karşısında, Fazıl Ahmet Paşa'nın komutasındaki yeniçerilerin büyük bir kısmı.

Ortada, Ahmet Paşa komutasında Suriye yardımcı askerleri.

Sapionera karşısında, Kara Mustafa Paşa komutasında Anadolu yardımcı askerleri ve bir miktar yeniçeri.

Baskın tarzında başlayan taarruz topçu tarafından destekleniyordu. Muhtemel karşı taarruzlar için gerilerde direnme (istinat) noktaları hazırlanmıştı. Topların hemen hepsi Girit'te yapılan tophanede dökülmüştü. Yalnız 10 top İstanbul'dan gelmişti. Muharebe, ara verilmeden gece gündüz devam etti. Küllük (killik, kumluk) kesiminden ilerleyen askerler, kale hendeğinin başına kadar vardılar. Buraların kumluk olmasına rağmen düşman hazırladığı iki lağımı bir gün sabah namazı sıralarında ateşledi. Erler namazda olduklarından bir zarar vermedi. Buna karşılık, Türkler tarafından hendek başındaki parmaklıkların altından iki lağım atılarak 50 düşman eri öldürüldü. Buradaki parmaklıkların kırılmasından yararlanan erler, kale duvarının dibine kadar yaklaştılar.

Kızıltabya kesiminde kayalar üzerinde Türk mevzilerini şiddetli ateş altında bulunduran çok kuvvetli bir tabya vardı. Burada aynı zamanda lağım hazırlanıyordu. Birkaç kez baskın yapılarak ele geçirilmesine çalışıldı ise de başarılamadı. Nihayet tabyanın 10 kulaç kadar altından büyük bir lağım yapıldı. İki hazneli olan bu lağımın her birine 70'er kantar barut yerleştirilerek, düşman erlerinin toplu bulunduğu bir sırada ateşlendi. Büyük bir patlama sonucu toplar ve erler havaya uçtu. Böylece bu tabyanın zararlı durumu giderildi. Bunun üzerine padişahtan bir takdir yazısı geldi.

Fransızların Huruç (Çıkış) Girişimi :

Türkleri yalnız başlarına mağlup edemeyeceklerini anlayan Venedikliler, Avrupa devletlerinin kendilerine yardım etmesini istiyorlardı. Fransızlar görünüşte Türklerle dost geçinmek istemelerine karşılık Venediklilere para ve gönüllü gönderiyorlardı. Ayni yıl içerisinde (1668) papa ve Maltalılar 12 kadırga vermek suretiyle Venediklilere yardım etmişlerdi. Savua Prensi de evvelce gönderdiği general "Yovani Françesko" nun başarısızlığı üzerine kendisini, Mari Aleksandır adında başka bir generalle değiştirdi. Generalin yanında 1500 kişilik bir yardım kuvveti, Mont Berun gibi isim yapmış subaylar da vardı. Dük de la Feuillada (föyyada)'da beraberinde 600 Fransız asılzadesi olduğu halde kasım ayı sonlarında Kandiye'ye gelmişti. Bunun arkasından Alman ve Malta takviye kuvvetleri de geldi. Yağmur mevsimine kadar bazı ufak tefek çıkış ve karşı koyma hareketlerinden başka önemli bir şey olmadı. Kasım ayında şiddetli yağmurlar başladı. Bu yüzden hendekler su ile dolmuş, lağım ağızları kapanmıştı. Fazıl Ahmet Paşa bu durum karşısında harekâta ara vermek isteyenlere kesinlikle razı olmadığı gibi, tahkimatın daha da ilerletilmesini, topçu mevzilerinin çoğaltılmasını emretti. Padişahın da bu husustaki onamasını sağladı. Kaledeki kuvvetler kış boyunca kalenin tahrip edilmiş olan kısımlarını tamir etmekle uğraştılar. Böylece bir kesin sonuç alınamadan kış geçti. Bu arada bütün kış açıkta konaklamak zorunda kalan Fransız süvarileri epeyi kayba uğradı. Fransızlar ilk geldikleri zaman, Venediklilerin Türklerin muharebe yöntemlerini bilmediklerini, bu bakımdan başarı elde edemediklerini, kendilerinin Türkleri Ada'da imha edeceklerini ileri sürmüşlerdi. Fakat olaylar bunu doğrulamadı. Kaledeki erler arasında hoşnutsuzluk başladı. Bunu gören Prens Feuillada da genel bir huruç (kaleden çıkış taarruzu) yapılmasını ve Fransızların en ilerde bulunmasını önerdi. Morozini böyle bir taarruzun özellikle bütün garnizon birlikleri ile yapılmasını sakıncalı bulunuyordu. Başarı sağlanamazsa kaleye dönememek ve yenilmiş bir durumda kaleyi elden çıkarmak ihtimallerini kuvvetli görüyordu. Prens Feuillada ise bu çıkış hareketinin yalnız süvarilerle yapabileceğini ileri sürmekte ve Türkleri kale duvarlarından kovmak için tek şart, "Kesin bir karar ve cesarettir" demekte idi. Morozini'nin bunları kabul etmemesi üzerine Fransızlar kendi birlikleri ile 16 aralık 1668 günü Türklerin en zayıf tahkimatı olarak kabul ettikleri Sapionera kesiminden taarruza karar verdiler. Morozini, Fransızların işlerini kolaylaştırmak için gerekli yardımı yapmış ve taarruzun desteklenmesi için büyük çaplı topları bu bölgede toplamıştı. Hücum edecek kuvvet, yaklaşık olarak 1000 kişi kadardı.

Bu hazırlığı sezen Türkler, düşmanın hücum mevzilerini ateş altına almaya başladılar. Bu durum, Fransızları vaktinden evvel harekete geçmeye zorladı. Sabah namaz saatlerinde küllük (killik, kumluk) bölgesinden Türk mevzilerine taarruza başlandı. Birinci, ikinci hat mevzilerini ele geçiren Fransızlar, üçüncü hat karşısında durmaya mecbur kaldılar. Öğle vaktine kadar karşılıklı boğuşma devam etti. Her iki taraf erleri birbirlerine öyle karışmışlardı ki, kaleden kendi askerlerine zarar vermemek için top ateşi bile kesilmişti. Nihayet yapılan karşı taarruzla düşman geri çekilmeye başladı. Kaledekiler bunları içeri almak için kale kapılarını açamıyorlardı. Çünkü Türklerin de çekilenlerle birlikte kaleye girmeleri olasılığı vardı. Türkler, Fransızları aralıksız takip etmiş fakat, Kale topçusunun şiddetli ateşi Türklerin çekilenlerle birlikte kaleye girmelerine engel olmuşdu. Nihayet Fransız generali kale kapılarını açarak Fransız asılzadelerinden sağ kalabilenleri içeri aldı. Bunlardan ancak 100 kişi kurtulmuştu. Bu başarısızlık Fransızların morallerini çok bozdu. Kaledeki mevzilerini bırakarak etrafta dolaşmaya başladılar ve nihayet memleketlerine döndüler.

Bu muharebede Anadolu Beylerbeyi Katırcıoğlu Mehmet Paşa ile, Deli Mahmut Paşa ve iki yeniçeri odabaşısı ve bir miktar er şehit oldu. Karşı taraftan da, 70 Fransız asılzadesi ve bir miktar Savualı (270 kişi kadar) asker öldü. Ölenler arasında dük de Feuillada da vardı.

Bu başarı haberi ve tutsak alınan birkaç asılzade, Muhasip Yusuf Ağa beraberindeki üç çektiri ile İstanbul'a gönderildi. İstanbul'da büyük şenlikler yapıldı.

Venedikliler bu kadar başarısızlıklarına rağmen kaleyi teslim etmemekte inat ederek muharebeye devam etmekte idiler. Türkler ise kuşatmayı gittikçe şiddetlendirmekte olup, kale dışındaki duvarları ele geçirmiş, üçüncü duvara sıçanyolları yaparak yeni taarruzlar için tertipler almaya girişmişlerdi.

Böylece 1668 yılı harekâtı kesin bir sonuç alınamadan kapanmış oluyordu.

21. 1669 Olayları (Kroki 11) :

1669 yılı ocak ayında 18 çektiri Hanya'ya gelerek 2000 yeniçeri getirdi. Trablus kalyonlarının himayesinde 10 şayka da Yerapetra limanına gelerek, 1000 yeniçeri ve çeşitli yiyecek maddelerini karaya çıkardı. Gemiciler kış başlaması nedeniyle izin alarak memleketlerine gittiler. Kandiye kuşatması kış olmasına bakılmadan sürdürüldü. Bir aralık sipahiler

ve serdengeçtiler ayaklanmaya kalktılarsa da yeniçeri ve Rumeli askerleri tarafından bastırılarak elebaşıları yakalandı. Bu taşkınlığı yapanlar yaptıklarına pişman oldukları gerekçesiyle affedildiler.

Mayısın 18'nci günü Estiya limanına 600 yeniçeri getirildi. Bunlar yolda rastladıkları bir düşman kalyonunu da zaptederek beraberlerinde getirmişlerdi. Üç gün sonra da Kaptan Paşa 60 çektiri ile Hanya limanına, yeniçeri, işçi ve barut getirdi. Fazıl Ahmet Paşa bunların Fodula limanına çıkarılması için emir gönderdi ise de, havanın elverişsiz olmasından Resmo limanına çıkarıldılar.

Bu işler olurken Fazıl Ahmet Paşa, Kandiye kalesinin zaptı için çalışmalarını aralıksız olarak sürdürüyordu. Bu arada kalenin kara cephesini zorluyor, düşmanın deniz üstünlüğünü dikkate alarak deniz ulaşımını kesmeye girişemiyordu. Bununla beraber tarafların deniz kuvvetleri, denizlerde dolaşmaktan ve zayıf durumlarını kollayarak birbirlerine taarruz etmekten geri kalmıyorlardı. Bu arada İtalyan ve Fransız korsanları, Malta bayrağı altında Ege denizinde dolaşarak Türk gemilerine saldırıyorlardı. Nitekim Malta korsanları arasında bulunan Fransız asıllı Meterikor kardeşler, nisan ayında, Mataban burnu açıklarında, içinde 300 yeniçeri bulunan bir Türk gemisini zaptetmişler, haziran ayında da Rodos adası yakınlarında her biri 60 toplu yedi Türk kalyonu ile muharebeye girişmişler, bir Malta fırkatası batmış, bir Türk kalyonu tutsak edilmiş, diğerleri kaçmışlardı.

Sonradan bu kardeşlerden birisi İskenderiye'ye giden iki Türk gemisi ile yaptığı muharebede ölmüş, ötekisi ekim ayında beş Trablus gemisine rastlayarak giriştiği muharebe sonunda gemisi batmış, kendisi de İstanbul'a getirilerek idam edilmişti.

Fransız Deniz ve Kara Birliklerinin Yardıma Gelişi :

1668 yılının mayıs ayında Fransızlar İspanyalılarla barış antlaşması yaptıklarından (Eix la Chapelle) Fransa Kralı XIV'ncü Lui, Kandiye kalesine yardıma olanak bulmuştu. Bunun üzerine Duc de Navailles komutasında 10.000 kişilik bir kuvvet 12 haziran 1669'da gemilere bindirildi. Fransa'nın deniz kuvvetleri mareşalı ve kralın amcasının oğlu Duc de Beafort gibi önemli birkaç kişi de bunlara katılmıştı.

Konvoy, 19 haziran günü Standiya adasına geldi, içindekiler kayıklarla Kandiye'ye geçtiler.

Bunu haber alan Fazıl Ahmet Paşa, ilk iş olarak Hanya limanında bulunan Kaptanı Derya Kaplan Mustafa Paşa'yı Kandiye önlerinde Küllük tabyası tarafında görevlendirdi. Mustafa Paşa, halktan ve leventlerden topladığı çektirilerden çıkardığı hücum birlikleri ile buraya geldi.

Karaya çıktıktan bir süre sonra Kandiye kalesindeki bunaltıcı duruma dayanamayan Fransızlar, bir an önce çıkış taarruzuna girişerek başarı sağlamak hevesine düştüler. 25 haziran günü komutanlar toplanarak çeşitli fikirler tartışıldı. Sonunda Türklerin yeni takviye kuvvetleri almadan onlara karşı taarruza geçilmesi kararlaştırıldı. Buna yalnız Venedikli komutan Morozini istekli değildi. Taarruz Sapionera kesiminden yapılacaktı. Bu taarruza 5000 kişilik bir kuvvet ayrılmıştı. İki gruba ayrılan bu kuvvette grupların her birine, bir Fransız dükü komuta edecekti (Duc de Beafort ve Duc de Novailles).

25-26 haziran gecesi sabaha karşı Aktabya bölgesinden taarruz başladı. Hava henüz karanlıktı. Dost, düşman belli olmadığından bazı yanlışlıklar oluyordu. İyi hazırlanmış bir baskın şeklinde girişilen bu taarruzdan Türklerin hiç haberleri olmamış ve tam bir baskına uğramışlardı. Böylece ileri hatlar tamamen Fransızların eline geçti. Türklerin karşı taarruz yapmak için bir hazırlıkları yoktu. Yalnız böyle bir taarruz ihtimali düşünülerek önceden lağımlar hazırlanmıştı, derhal bunlar ateşlendi. Bu hareket Fransızların büyük kayıplar vermesine ve morallerinin tamamen bozulmasına neden oldu. Kaleye doğru dağınık bir halde çekilmeye başladılar. Gerçekten Türklerin lağım muharebeleri Fransızları büyük ölçüde etkilemişti. Komutanların, kaçanları durdurma çabaları fayda vermedi. Türk askerleri yakından takip ederek ve kayıp verdirerek Fransızları kale hendeğine kadar takip ettiler. Bu sırada Venedik Komutanı Morozini gemilerini limandan çıkararak kaleye yaklaşan Türk birliklerini top ateşine tuttu. Böylece Fransızlar daha kolay kaleye sığınmak fırsatını buldular. Bu muharebede Fransızlar 535 ölü ve sekiz esir vermişlerdi. Kayıplar arasında birçok asılzadeler ve özellikle Duc de Beafort da vardı.

Harekâtın Devamı ve Kandiye Kalesinin Teslim Alınması :

1669 yılı temmuz ayının birinci günü düşmana yeniden takviye kuvvetleri gelmeye başladı. İlk olarak 30 çektiriden kurulu Papa, Fransa ve Malta filoları Kandiye'ye geldiler. Burada komutanlar arasında yapılan toplantı sonunda bundan sonraki harekâtın nasıl yapılması gerektiği hakkında iki fikir ortaya atıldı. Bunlardan birisi, gemidekiler de dahil olmak üzere bütün kuvvetleri karaya çıkararak hep birlikte bir çıkış yapmak, ikinci düşünce de Türklerin elinde bulunan kıyı kısımlarını bütün donanma ile ateş altına alarak Türkleri sindirmek. Durum tartışılarak ikinci fikir kabul edildi.

Temmuzun 6'ncı günü kaçıp yüzerek gelmeyi başaran tutsak bir Türk eri Türk mevzilerinin bombardıman edileceğini, ayrıca kaleden de huruç hareketi yapacaklarını haber verdi. Bunun üzerine Fazıl Ahmet Paşa, Seydizade Mehmet Paşa komutasında 500 kişilik bir kuvveti karakol görevlisi olarak Aktabya civarına gönderdi. Kıyıda mevzilendirilmiş olan 25 balyemez topunun cephane ve eratını ikmal etti. Düşman gemilerinin iyice yaklaşmadan ateş edilmemesini de emretti.

24 temmuz salı sabahı düşman donanması, başta papanın bayrağını taşıyan amiral gemisi olduğu halde harekete geçti. Her biri 60-80'er top taşıyan yaklaşık olarak 100 kalyon, 18 galeas ağır ağır Sen Andrea ile batısı arasındaki karşı kısmına doğru yaklaşmaya başladı.

Tek sıralı saf halinde ilerleyen gemilerin tertibatı şöyle idi:

En sağda (batıda) Malta ve Papalık gemileri, doğuya doğru sırası ile Fransız gemilerinin bir kısmı, onların solunda Venedik, daha doğuda içlerinde Fransız amiral gemisi Therase'in de bulunduğu Fransız gemilerinin geri kalanları bulunuyordu.

80 top taşıyan Patrona adındaki Başkomutan kalyonu, bir süre daha yaklaştıktan sonra ateşe başladı. Bunun arkasından öteki kalyonlarla Kandiye kalesinden de ateşettiler. Bu şiddetli ateş karşısında mevzilerin birinden ötekine gitmeye olanak kalmamış, etraf güllelerle dolmuştu.

Düşman gemileri daha seyir esnasında iken üzerlerine açılan ateşlerle oldukça hasara uğratılmıştı. Saat 0700'den itibaren ateşe başlayan düşman gemileri bu ateşe yaklaşık olarak 1100 topla katılmışlardı. Türk topçusu düşman gemilerinin ateşine bütün gücü ile karşılık veriyor ve düşman kalyonlarında büyük ölçüde tahribata sebep oluyordu.

Düşmanın muhtemel çıkarmasına karşı kıyıdaki topları geri çekmek, yerlerine süvarileri göndermek gibi önlemler de alınmıştı.

Saat 1000'da atılan ve Hamza adında bir topçu ustasının yaptığı mermi, Fransız Komutanı Duc de Noaille'nin filosunu taşıyan La There se adındaki 50 toplu bir kalyonun cephaneliğine rastlayarak kalyonun batmasına neden oldu. Öteki gemiler de birbiri ardından hasara uğradıklarından bir buçuk saatlik bir direnişten sonra düşman filoları çekildi. Fazla zarar gören iki galeası da yedekte Standiye adasına götürdüler.

Bu sırada karadan 1200 Venedikli, 1200 Fransız askerinin katıldığı bir taarruz başladı. Fazıl Ahmet Paşa'nın yönettiği kuvvetlerle bu taarruz karşılandı ve düşman büyük kayıp vererek tekrar kaleye döndü.

Her seferinde başarısızlıkla sonuçlanan bu girişimler takviye kuvvetleri alınmasına rağmen bir başarı elde edilemeyeceğini gösteriyordu. Bu durum, kaledeki komutanla, Fransız birlikleri komutanının arasındaki anlaşmazlığı büsbütün artırdı. Fransızlar, Morozini'nin kalenin dayanma gücü hakkındaki Avrupalıları aldattığını ileri sürüyorlardı.

Nihayet Fransız Komutanı Duc de Navailles Fransa'ya dönmeye karar verdi. Morozini, kendisini bu kararından vazgeçirmek için epeyi uğraştı fakat başarılı olamadı. Bunun üzerine Kandiye dukası ve müstemleke valisi bulunan Gaciomo Kontarini son bir girişim daha yaparak, papazları, halkı, kadın ve çocukları Fransız komutanına yalvarmaları ve geri dönmek düşüncesinden vazgeçirmeye uğraşmaları için teşvik etti ise de Duc kararından dönmedi. Papa'nın komutanı da kalenin savunulmasından ümidini kestiğini Morozini'ye bildirmişti. Venedikli komutan buna verdiği cevapta "Bu kaleyi bütün bir Hıristiyanlık âleminin savunmadığını tarih yazarken bize çok acı kara sayfalar ayıracaktır. Ben, bir adi komutan olarak yaşamaktansa şehrin duvarları önünde ölmeyi tercih ederim" dedi ise de, bütün bu uyarıların müttefikler üzerinde bir etkisi olmadı.

Yardımcı filolar (Papa, Fransa, Malta) 31 ağustosta Kandiye'yi terk ettiler. Kaledeki Venedikli asker sayısı 3000'e kadar düşmüştü. Nihayet gemilerdeki askerler alınmak suretiyle bu kuvvet 10.000'e çıkarıldı.

Türklere gelince; yıllardan beri sürüp giden muharebelerin kesin bir sonuç vermemesi, özellikle yeniçerilerin sabırlarını tüketiyordu. İstanbul ve sarayın düşünceleri de kötümser idi. Başarı umudu kesilmeyen tek kişi Fazıl Ahmet Paşa idi. Nitekim Fransız ve Venedikli komutanlar arasındaki anlaşmazlıkları casuslar aracılığı ile öğrenen Fazıl Ahmet Paşa, 24 ağustosta bir taarruza girişti ise de sonuç alamadı. Bununla beraber bu taarruz, Fransız komutanının kötümserliğini artırmış ve bütün kuvvetlerini çekmek hususundaki direnişinin devamına neden olmuştu.

Neticede Morozini bir savaş meclisi toplayarak kalenin artık Türk taarruzlarına karşı dayanamayacağını ileri sürdü. Venedik cumhuriyetinin selâmeti için sonucu şanlı bir şekle bağlamak gerektiğini söyledi. Savaş meclisi üyeleri de bu düşünceye katılarak kaleye beyaz bayrak çekildi ve 6 eylül 1669'da (Kandiye'nin teslimi şartıyle) barış görüşmelerine girişildi.

22. Barışın İmzalanması :

Henüz yardımcı gemiler memleketlerine dönmeden evvel Venedikli Komutan Morozini kalenin muharebe gücü üstün toplarını ve havanlarını Venediğe gönderdikten sonra, Fazıl Ahmet Paşa'ya bir mektup yaza-

rak barış önerisinde bulundu. Aslında barış yapmaya yetkili olmayan Morozini bunu, vakit kazanmak için yapıyordu. Çünkü başarısızlığa uğrayan Fransız komutanı "Bu kadar kuvvetle taarruz ettiğimiz halde bir başarı elde edemedik, siz de bu kaleyi koruyamazsınız. Esasen Türkler Kızıltabya tarafından gedik açtılar. Buradan girerlerse çoluk çocuk hepimizi kılıçtan geçirirler. Bunun için şimdiden bir öneri yaparak Suda, İsperlonga, Granbusa kalelerini alıkoyarak gerisini Türklere bırakın" demişti.

Bunun üzerine komutanlarla bir toplantı yapan Kandiye Komutanı, durumu Venedik Cumhurbaşkanına bildirdikten sonra kaleyi teslime yanaştı.

29 ağustos 1669 günü bayrağını direğe çekmiş olarak yaklaşan bir kayık, Karakulak Ahmet Ağa tarafından karşılandı. Ahmet Ağa kayıktakilere "Ancak kaleyi teslim etmek için geldinizse ona göre kabul edeceğim" dedi. Ve "Evet" cevabı aldı. Bunun üzerine taraflar, bu görüşmeyi kendi komutanlarına bildirmek üzere ayrıldılar. Ertesi gün (30 ağustos) bozuk bir havada kayık yine geldi ve Ahmet Ağa ile tercüman Panayot ve birkaç görevli tarafından karşılandı. Kayıkta bulunanlar "bir iki yıl daha muharebe etmeye güçleri olduğu halde sırf Türklerle iyi geçinmek için kaleyi teslim edeceklerini bildirdiler. Buna karşılık Türk heyeti "Esasen kaleye girmiş olduklarını ve hiç kimsenin Türkleri buradan çıkaramayacağını" söylemeleri üzerine Türklerin muharebe yeteneklerinin üstünlüğünü itiraf ettiler. Çadırlar kuruldu, anlaşma koşulları görüşülmeye başlandı. Bu görüşmede, Türk tarafında Sadrâzam Kethüda İbrahim Paşa, Kul Kethüdası ve Küçük Teskereci Karakulak Ahmet Ağa ve tercüman Panayot vardı. Altı gün altı gece süren görüşmeden sonra 18 maddelik bir barış antlaşması hazırlandı. Görüşmeler sırasında Venedikliler, Girit adasında yeni bir liman yapacak kadar yer istemeleri üzerine Türk delegeleri bir karış bile yer veremeyeceklerini kesinlikle cevapladılar ve çadırları sökmeye kalktılar. Bunun üzerine Venedikliler bu kadar anlaşmadan sonra bir tek madde için anlaşmanın bozulmasını ileri sürerek bir kere de kendi komutanlarına sormak üzere ayrıldılar. Dönüşlerinde "Türkler nasıl isterse öyle olsun" cevabını getirdiler, böylece anlaşma kesinleşti (5 eylül 1669).

Barış Koşulları Şunlardı [1] :

1. Kandiye kalesi bütün topları ve cephaneleri ile birlikte teslim olunacaktır.

2. Kandiye'de bulunan gemi toplarının götürülmesine müsaade edilecektir.

3. İki tarafın tutsakları serbest bırakılacak, casuslar af edilecek.

4. Akdeniz'deki Türk adalarına Venedikliler tecavüz etmeyecek.

5. Akdeniz'de zarara uğratılacak Türk gemilerini Venedikliler tazmin edecek,

6. Venedik Elçisi Galata'da belli bir yerde ikamet edecek, öteki iskelelerde birer balyos bulunacak.

7. Bu koşullar tamamen uygulanıncaya kadar taraflar üçer kişi rehin bırakacak.

8. Kaledeki bütün birlikler bayrak ve ağırlıkları ile kaleyi boşaltacaklar. Halk, kasabayı terk etmekte, kiliselerdeki kutsal eşyaları alıp götürmekte serbest olacaklardır.

9. Halkın ve askerin gemilere bindirilmeleri için 12 gün süre verilecek.

10. Daha evvel Türklerden hiç kimse şehre girmeyecek. Verilen süre yetmezse uzatılabilecek.

11. Venedikliler isterlerse ulaşım için Başkomutan kuvvetlerine yardım edecek.

12. Ulaşımın bitimine ateşkes anlaşması devam edecek. Her şey olduğu gibi bırakılacak. Yer üstü ve yer altı muharebelerine son verilecek. Disipline son derece önem verilecek, ters davrananlara düşman gözü ile bakılacak.

13. Kale teslim edildikten sonra Venedik donanması, Standiya'da dilediği kadar kalabilecek.

14. Kandiye kalesi ve bütün Girit adası Türklere ait olacak. Yalnız Kırabosa (Granbosa), Suda, Spinalanga kaleleri Venediklilerin elinde kalacak.

---

[1] Mühürdar Hüseyin Ağa, Tarihi Fazıl Ahmet Paşa Fethi Kandiye, el yazısı 1077, Sayfa 41.

15. Daha evvel Venediklilerin Dalmaçya ve Arnavutluk kıyılarında zaptettikleri yerler Venediklilerde kalacak.

16. Taraflar ellerinde bulunan yerleri muhafaza edecek ve geri vermiyecek.

17. Barış yapıldıktan sonra zaptedilmiş yerler geri verilecek.

18. Barış koşullarının bir kopyası Türkçe, öteki kopyası İtalyanca yazılmış olup, İtalyancası Morozini, Türkçesi de Fazıl Ahmet Paşa tarafından mühürlenerek birbirlerine verilecek.

Kandiye kalesinin boşaltılması üç hafta sürdü. 27 eylül günü sabahın çok erken saatlerinde Kandiye'den kayık, fırkata, çektiri ve daha birçok gemilerin limandan çıkıp Tavşan adasına doğru gittikleri görüldü. Asker ve halk bütün mal ve eşyaları ile gemilere binmişlerdi. Hatta kiliselerdeki çanlar bile sökülerek götürülmüştü. Françisko Morozini ise 26 eylülde Kandiye'den ayrılmıştı. Böylece bütün kale boşaldı.

En son kafilenin ayrılmasından birkaç saat sonra Ahmet Ağa birkaç Venedikli ile kaleden çıkarak 83 parçadan ibaret olan şehrin anahtarlarını gümüş tepsiler üzerinde getirdiler ve Fazıl Ahmet Paşa'ya sundular. Başkomutan kendilerine armağan kürkler ve çok sayıda altın hediye ederek törenle uğurladı.

Bunun arkasından dualar edildi. Namaz kılındı ve Tanrı'ya şükran duyguları iletildi. Arkasından kale anahtarları gümüş bir sandığa konarak bir mektupla padişaha gönderildi. Mektupta, barış imzalanıncaya kadarki evreler uzun uzadıya anlatılmakta idi. Tam bu sırada Kaptan Paşa da Türk filosu ile kale önüne geldi.

Padişah, Fazıl Ahmet Paşa'nın mektubuna cevap yazdı. Bu yazısında Girit harekâtı övücü bir dille anlatılmakta üç gün, üç gece şenlikler yapılması emredilmekte idi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LOJİSTİK VE İDARÎ FAALİYETLER

A. TEŞKİLÂT :

1. Depolama ve İkmal Hizmetleri :

İkmal maddeleri, harekâtın cereyan edeceği yollar üzerinde ve Menzil Eminlerinin sorumluluğu altında kurulan depolarda toplanırdı. 1 nci sınıf ikmal maddeleri tesbit edilen rayiç üzerinden üreticiden alınmakta idi. Bunlar, daha çok kapukulu askerleri için olup gerektiğinde eyalet askerlerinin de para karşılığı bu menzillerden yararlanması mümkündü. Eyalet askerlerinin iaşesi bağlı oldukları sancak ve beylerbeyleri tarafından sağlanırdı.

Menziller aynı zamanda posta işleri, konak, barınma ve istirahat gibi hizmetleri de yaparlardı.

2. Yiyecek, Yem, İçecek (1 nci Sınıf İkmal Maddeleri) :

Bir sefere çıkılmadan önce harekâtın yapılacağı bölgeye yakın olan yerlerdeki kadılara gönderilen fetvalarla birlikte ikmal maddelerinin nerelerde toplanacağı, miktarı ve toplamı süresi sancak ve beylerbeyine emredildi.

Ordunun et ihtiyacı, beraber bulundurulan davar sürülerinden temin olunurdu.

Su, sakalar vasıtası ile sağlanırdı. Özellikle hayvanların su ihtiyaçları konaklamaların su kenarında yapılması ile sağlanırdı. (Girit seferine çıkan gemiler bu ihtiyaçlarını Çanakkale'den sağlıyorlardı).

3. Silah ve Teçhizat (2-4 ncü Sınıf İkmal Maddeleri) :

Yeniçerilerin silah, elbise ve donatımı genel olarak devlet tarafından verilirdi. Dışardan da satın alınmaları mümkündü. Eyalet askerlerinin ikmali sancak ve beylerbeylerine aitti.

4. Cephane ve Patlayıcı Maddeler (5 nci Sınıf İkmal Maddeleri) :

Kapukulu birlikleri için cebeci ocakları tarafından imal edilirdi.

5. Bakım ve Onarım :

Her savaşta 1 nci kademe bakımını birliğin kendisi yapardı. Diğer kademenin bakımları cebeci ocaklarına aittir.

Ayrıca orducu adında silahçı, saraç, eskici, nalbant, kılıç tamircisi, okçu, semerci gibi sanat kollarından kurulu bir teşkil mevcut olup bunlar sefere çıkışta ve sefer süresince ordunun gerisinde bulunurlardı.

6. Sağlık, Veteriner İşleri :

Kapukulu teşkilâtında doktor ve cerrahlar vardı. Eyalet askerlerinin sağlık hizmetleri sancak beyleri tarafından kendi bölgesinden sağlanırdı. Hasta ve yaralıların nakli menzil komutanlığındaki yaybaşılara aitti. Emrinde deve kolları vardı.

7. Ulaştırma :

Yol bakımı ve onarımı (Derbentçiler) denilen bir teşkil tarafından yapılırdı. Yolların açılması ve köprüler, kapukulu süvarilerinden silahtarlar tarafından yapılıyordu.

Kol ve katarlar, deve, at, katır ve arabalardan kurulu idi. Bütün kol ve katarlar Zağarcıbaşının komutasında idi.

Deniz Ulaşımı :

Taşıma ileri daha çok donanma eşliğinde Karamürsel tipi gemilerle yapılırdı. Halka ait ticaret gemilerinden de denizyoluyle yapılan ikmal işlerinde yararlanılıyordu. Hayvan taşıma işleri için özel gemiler vardı.

B. İKMAL İŞLERİ :

Ana vatandan uzak, deniz aşırı harekât olması bakımından Girit seferi özellikle Lojistik konusunda bir özellik taşımaktadır. Asker taşımacılığı için genellikle Rumeli'de Selânik, Anadolu'da Çeşme üs olarak kullanılmıştı. Yiyecek ve yem gibi ana ihtiyaç maddelerinin depolama ve sevki için Adalar denizi kıyılarına yakın zenginliklere sahip Rumeli Tisalya, Mora yarımadası kaynaklarından yararlanılmıştır. Taşıma işlerinde İzmir, Foça, Eğriboz, Benefşe, Golos, Selânik, Termiş iskelelerine kurulan üslerden yararlanılıyordu. Değirmenlik adası transit merkezi durumunda idi.

Sefer süresince İstanbul'dan devamlı taşıma işleri yapılmış, kuzey Afrika kıyılarından Suriye ve Mısır'dan da yararlanılmıştı.

Zaman zaman kaptanı deryalar bütün donanma ile İstanbul'a giderek takviye kuvvetleri ile birlikte çeşitli ikmal maddeleri getirmişlerdi. Bunlar arasında ekmek ihtiyacını karşılamak üzere peksimet bulunuyordu.

Olağan bir davranış olarak baskın ve çarpışmalarda elde edilen ganimetler ordu ihtiyacına sarf ediliyordu.

Kadırgalar İstanbul tershanelerinde haftada bir tane imal edilmekte idi. Bunların yapımı için gerekli kereste Karadeniz ve Marmara denizi kıyı kasabalarından sağlanıyordu.

Kalelerin onarımı, özel işçilere yaptırılmakta idi.

Hanya'da tesisler yapılmış, top dökülmüş Venediklilerin gülleleri, tekrar kendilerine karşı kullanılmak üzere top çapları değiştirilmişti.

Girit seferinin devamı süresince Ada'ya yapılan ikmal tarih sırası ile aşağıda özetlenmiştir [1] :

1. 1646 Yılında :

a. Personel:

Turnacıbaşı komutasındaki zeamet ve timar erlerinden Halep, Kilis, Nablıs, Ruha, Birecik, Divriği, Sivas, Kütahya, Afyonkarahisar (Karahisarı sahip), Ankara, Çankırı, Sultanönü liralarından 5.000 er, Girit'e sevk edilmek üzere hazırlandı.

Rumeli livalarından toplam 5909 kişi için toplanma yeri olarak Eğriboz emredildi.

Anadolu livalarından 4846 kürekçi için toplanma yeri olarak Çeşme verildi.

Kürekçi ve Donanma Eri :

Kürekçi olarak Rumeli, Anadolu ve Roos'tan ele geçirilen 12116-13960 tutsaktan sağlandı. Ayrıca Sakız'da onarılmakta olan gemiler için 5464 ere ihtiyaç vardı. Bunun 4872'si sağlanmış 602 kişi noksan kalmıştı.

---

[1] Kamil Kepeci Tasnifi-Başvekâlet arşivi Defter : 404, 2641 - 2648 - 3605, 5642.

b. *Yiyecek:*

Girit seferi için Kapıcı Başı Murat Ağa aracılığı ile şu maddeler satın alınmıştı.

Buğday	200.000	İstanbul kilesi (bir kile 20 okka)	
Arpa	50.000		
Tuz	40.000		
Peksimet	Selânik'ten	20.000	kantar
	Eğriboz'dan	20.000	"
	Golos'tan	10.000	"
	Ezdin'den	10.000	"
	Ayrıca	20.000	" Mübaşir Mustafa tarafından olmak üzere 80.000 kantar peksimet.
Karasığır	750	baş	
Camız (Manda)	250	"	
At	1000	" satın alındı.	

2. **1647 (1057) Yılına Ait Bilgiler :**

a. *Personel:*

Girit'e takviye kuvvetiolarak sevk edilenler :

Muhtelif livalardan :

Yeniçeri	5000
Mısır'dan	500
Tımar ve zeamet.	9500
Toplam	15000

Kürekçiler :

Rumeli'de 28 livadan tolam	5899
Anadolu'da 11 "	4860
Genel toplam	10759

Ayrıca Kaptan Paşa'yakapı halkından 80 er gönderildi.

b. Yiyecek:

Girit'teki kuvvetler için satın alınanlar :

Buğday : 200.000 kile (her kile 20 okka = 25.600 Kg) Bu buğdaylar Rumeli eyaletlerinden, kilesi 20 akçeden satın alınmıştı.

Peksimet : 30.000 kantar (her kantar 44 okka = 56.320 Kg) Peksimetler Eğrıboz ve Golosta hazırlanmış ve kantarı yaklaşık olarak 113 akçeden satın alınmıştı.

Tuz : 40.000, okkası, bir akçeden

Mısır askeri için 2700 kile buğday, 1825 kle arpa, 3250 kile bakla satın alınmış, 48.900 akçe sarf edilmiştir.

İkinci bir defterle sağlanması emredilen peksimet (30.000 kantar).

Selânik bölgesinde Mübaşir Ali Çavuş aracılığı ile 10.000 kantar, Mübaşir Mustafa Ağa'dan alınan para ile Eğriboz'da Mübaşir İbrahim Efendi aracılığı ile 10.000 kantar, Golos'ta zahire Memuru Kapıcıbaşı Mustafa Ağa eliyle 30.000 kantar, Valide Sultan Ketlüdası Arslan Ağa tarafından 10.000 kantar peksimet satın alınmıştı.

Ayrıca İstanbul Gümrük Emini Hasan Çlebi aracılığı ile Gelibolu'dan 35.113 kantar, Mısır'dan 5000 kantar satın alınmıştı.

Peksimetler, bostancılara 300, yeniçerilere 1000, cebecilere 500, topçulara, 47, seferdeki kalyon çavuşuna 50, Mısır askerine, 10.000, kadırgalara 20.000, İstanbul'daki kadırga ve mavnalaa 3216 kantar olarak dağıtılmıştı.

Et ihtiyacını karşılamak üzere beheri 100 akçeden 20.000 koyun, 250 manda, tanesi 400 akçeden 750 sığır satın alındı.

Tanesi 1000 akçeden 1000 at Yenişehir ve Selânik dolaylarından satın alınmıştı.

Donanma Gemileri :

Tersane Kethüdasının defterine göre Eğrioz'da 30 kadırga, Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'nın defterine göre Sakız'dayedi mavna, 20 kadırga olmak üzere toplam 57 parça muharebe gemisi her gemide 50 kişi olmak uzere 2850 er toplanmıştı.

Bey gemileri (Sefaini Ümerâyi Bahrısefid) 12 baştarda, 13 kalite her gemide 40 kişi olmak üzere 1000 er.

Para ile tutulan 40 gemi; bunlardaki er mevcudu 62000 kişidir.

Ayrıca İstanbul'dan yiyecek maddeleri yüklemek için 20 gemi tutulmuştu.

c. *Cephane ve Mühimmat:*

Eğriboz ve Sakız'da bulunan donanma için alınanlar :

Çeşitli ip, urgan, yağ, temizlik gereçleri, zift, katran, üstüpü, lenger, kepçe, kazan, kevgir, burgu, tutkal, kösele, kayış, peştemal, sünger, kürek gibi şeyler de vardı.

Satın alınan ağaçtan eşya 10 kalem olup, bunların içinde seren direği, kürek gibi şeylerde vardı.

Yine Girit seferi için barut, tüfek, kazma, kürek, künk, ok, destere, burgu, köştere, rende, çelik el demiri, kösele, küskü, eye, mışmar frengi, sandık bağ kurşun, gereçler satın alınmıştı.

Tophanei âmire'ye ayrıca 13 kalem eşya alınmıştı. Bunların içinde demirli kundak, demir tekerler, tahta tekerlek, demirli toparlak, boyunduruk, manivelâ, tahta kundak, kayaklık, sırık, tomar, yuvarlak, beş adet Badoloşka topu vardı.

ç. *Para:*

Girit seferinde bulunan yeniçerilere 1646 ve 1647 yıllarına ait diğer üçer aylık maaşları karşılığı 19.593.390 akçe ayrılmıştı.

Ayrıca Girit'e yardım için aşağıda yazılı paralar toplanmış ve Eğriboz'da Mustafa Ağa eliyle gönderilmişti.

Serez ve Demirhisar elirinden	10.000 kuruş
Eğriboz, Salna, Akhiar gelirinden	10.000 "
Estefe gelirinden	5.000 "
Yenişehir gelirinden	30.000 "
Livadye gelirinden	4.000 "
Tırnova ve Yenişehir gelirinden	3.000 "
Toplam	62.000 "

(Bir kuruş 80 akçe kadılığıdır.)

d. 1647-1650 Yılları Arasında Verilen Ödüller [1]:

Girit'in Pedya nahiyesinde İslam olmayı kabul eden ve Süleyman adını alan kişiye 30.000 akçe zeamet olarak verilmişti (9 eylül 1649).

Darendeli İbrahim adındaki kişinin Pedya nahiyesi Eleni köyüne yaklaşık olarak 1000 akçe verilmesi hakkındaki ricası kabul edilmiş ve 20 kişiye orduya hizmet etmek üzere tımar beratı verilmişti (18 ekim 1649).

Hanya halkından Aleksi oğlu Nikolai Kandiye'ye nakli gereken topların taşınması sırasında halkın yardımını sağlaması, cephane taşıma işlerinde hizmette bulunması karşılığı (yaptığı baş vurma üzerine) kendisi savaş vergisinden bağışık tutulmuştu (3 nisan 1650).

Hanya halkından Yani oğlu Pavli adında bir doktor, Suda ve Kandiye kalesi muharebelerinde yaralananlara ve hasalananlara ilgi ile baktığını ileri sürerek, Kısamo'nun Bolumzen köyünün kendisine verilmesini istediğinden vergilerden bağışık tutuldu ve bu köy kendisine verildi (18 nisan 1650).

Hanya sakinlerinden Yani oğlu Nikola da Kandiye kalesine top naklinde ve yeni kalenin inşasında hizmette bulunduğundan vergiden bağışık tutularak kendisine nişan verilmişti (2 haziran 1650).

12 mart 1668 günü 10 kalyonla Mısır'dan gönderilen çeşitli yiyecek maddeleri ile 2000 kantar barut ve bir miktar Mısır askeri gelerek Yerapatra'ya çıkarıldı. Ertesi gün İzmir'den 10 fırkata geldi ve 1000 yeniçeri ile bir miktar cepahane getirdi. İki gün sonrala iki kalyon, dört şayka ile 1000 yeniçeri ve top gereci, Hanya limanında 1500 cebeci, içinde toplar bulunan iki kalyon, iki şayka geldi.

3. İkmalle İlgili Ayrıntılı Bilgiler:

İnadiye kalesinde bir dökümhane yapılara top ve mermi dökülmeye başlandı. Nisanın 12 nci günü 11 fırkata, dört şayka, Benefşe'den yüklediği 10 katarlık deveyi Hanya limanına çıkarı. Bir kaç gün sonra dört kalyonla Şam eyaletinden bir miktar asker, ayrıca dört kalyonla da İstanbul'dan yiyecek maddeleri geldi.

Bu sırada daha önceden Kuzey Afrika ocaklarından yapılan isteklerin cevabı geldi. Buna göre:

Cezayirliler, Fransa ile savaş halinde olduklarından biraz geç geleceklerdi.

---

[1] Kâmil Kepeci tasnifi Başbakanlık Arşivi Defteri : 404

Tunus Beylerbeyi Mehmet Paşa komutasındaki beş muharebe kalyonu, Girit adasının Yerapetra limanı yakınlarına geldikleri vakit üç Malta gemisinin bir ticaret gemisine rastladıklarını görerek bunlara taarruz etmişler ve düşman gemilerinden birisini zapt ederek kendi eksiklerini bundan tamamlamışlardı. Bu arada sakatlanan bir gemilerini de onarmak üzere Tunus'a dönmüşler ve kısa zamanda 10 kalyon göndereceklerini bildirmişlerdi.

Trablusgarp Beylerbeyi Osman Paşa ise, yedi kalyonla yola çıkmak üzere olduğunu bildirdi. Bular birkaç gün sonra altı gemiden kurulu bir filo halinde Girit'e geldiler ve Başkomutan tarafından üç kalyon, iki fırkateynlik bir grupla Eğriboz ve Benefşe dolaylarında dolaşarak Türk ulaştırma gemilerine taarruz etmekte bulunan Corciyo adındaki Malta korsanının yakalanması ile görevlendirildiler.

Mayısın 12 nci günü Kaptanı Derya Kaplan Mustafa Paşa, donanma ile gelerek getirdiği asker ve ikmal maddelerini Fodula limanında karaya çıkardıktan sonra aynı gün dönerek; Selânik'te bulunan 20.000 gülle, 10.000 bombayı getirmek üzere yola çıktı.

Düşman gemilerinin sebestçe Kandiye kalesine yardım kuvveti ve ikmal maddeleri getirdiğini gören Fazıl Ahmet Paşa, Kandiye limanının ağzını ateş altına almak üzere denizin Kızıl tabya karşısına rastlayan 25-30 metrelik bir kısmını oprakla doldurup buraya üç top yerleştirdi. Bu suretle düşman gemilerinin geceleri bile Kandiye kalesine yaklaşması zorlaştı. Kalenin batı tarafındaki kıyıları dövmek üzere toplar yerleştirdi. Geceleri zift, kükürt, üherçile gibi maddelerle hazırlanan bombalar atılmak suretiyle denizin aydınlık bulunmasına çalışıldı.

4. 1669 Yılına Ait Bilgiler:

1669 yılı yiyecek ve yakacak ikmali şöyle olmuştur [1]:

Satın alınıp Edirne'den Yenişehir'e gönderilenler:

282.577 kilo arpa
22.788 kile un
15.575 okka sadeyağ
8.805 okka bal
78.925 kantar saman
7.024 araba et
7.976 araba odun

(Bunlar; saray vezirleri, ilim adamları, yeniçeri ocağı, sipahi ve silahtar ocağı ve benzerleri gibi şahıs ve tesisler için satın alınmıştır).

---

[1] Kâmil Kepeci tasnifi, Bakanlık Arşivi, 2648 defter 1 - 8 nci sahifeler.

Halkın getirdikleri (Sursat):

213.153 kile arpa
207.882 kile un
15.572 okka sadeyağ
8.795 okka bal
27.656 kantar saman
4.338 araba ot
6.678 araba odun

Bu maddeler Yanbolu, Akçakızanlık, Eski Zara, Dimetoka, Cesri Mustafa Papa, Cesri Ergene, Vize, Saray, Çuhacı Mehmet Paşa, Pınarhisar, Burgaz, Edirne, Ahiçelebi, Yeni Zara, Çırpan, Yenice, Kızılağaç, Kırklareli, Ferecik, Ezine, Çanakkale, Bayramiç, Şarköy, Kavak, Meğri, Biga, Çorlu, Eğridere, Dupniçe, Radovişta, Ustrumca, Köprülü, Pirlepe, Üsküp, Serez Pirzen, Berkofça, Karotova, Raomir, Demirhisar, İştip, Doyran, Tikveş, Vardar, Yenice, Florina, Avathisarı, Manastır, Aynaroz, Selânik, Vodina, Gevgili, Pirlepe, Nasliç, Kılkandelen, Eğribuçak, Cumapazarı, İsruva, Sarıgöl, Serfice, Karaferye Golos, Alasonya, Yenişehir, Tırhala, Velestin, Ermene, Dömeke kazalarından sağlanmıştır.

Ayrıca menziller için Pravişta, Drama Serez, Demirhisar, Selânik ve Karafeye, Yenice, Vardar, Eğribucak, Gümülcine, kazalarından:

65.112 kile arpa
1.200 kile un
50.700 kantar saman
4.002 araba ot
1.338 araba odun satın alınmıştır.

Bütü bu maddeler çeşitli birlik, şah ve komutanlıklara dağıtılmıştır.

Bunlardan başka padişahın Edirne'den Yenişehir'e hareketi sırasında berabinde bulunanlar için Menzil Emi Mehmet Efendi tarafından satın alınlar:

283.57 kile arpa
22.72 kile un
15.55 okka sadeyağ
8.75 okka bal
78.66 kantar saman
8.30 araba ot
8.66 araba odun

Bunlar için 2.416.623 akçe sarfedilmiştir.

Halk tarafından getirilenler:

213.153 kile arpa
20.808 kile un
15.575 okka sadeyağ
8.795 okka bal
27.656 kantar saman
4.438 araba ot
6.638 araba odun

Yukarıda belirtilen halkın getirdikleri ile satın alınanlar padişah, şeyhülislam, vezirler, defterdarlar, yeniçeri ocağı, sipahiler, silahtarlar, cebeciler, topçu ocakları, deveiler ve bazı menzillere taksim edilmiştir.

Karabarut Yapılmak Üzere Küherçile Sağlanması:

1669 yılında çeşitli yerlerden aşağıda belirtilen miktarlarda küherçile satın alınmıştı.

Eğriboz yapım yerlerinde işlenmek üzere Eğriboz kazalarından 13150 okka

İnebahtı kazalarından 4.30 okka

İstanbul yapım yerlerinde işlenmek üzere Bursa dolaylarından 10700 Okka
Kastamonu ve kazalarından 2850 ,,
Bolu kazalarından 3250 ,,
Sultanönü livasından 1400 ,,
Galata kazasından 1200 ,,
Gelibolu livasından 3000 ,,
Karasi livasından 7100 ,,
Midilli livasından 3000 ,,
Biga livasından 4000 ,,
Rumeli'de Cermain livasıran 1700 ,,
Selânik livasından 3000 ,,
Rumeli'de Paşa livasında (Drama, Yenice, Karasu, Görice, vesaire) 3300 ,,
İzmir dolaylarından 10000 ,,
Muğla livasından 5600 ,,
Saruhan livasından 5100 ,,
Menteşe livasından 1450 ,,
Aydın livasından 2750 ,,

Maden ve benzeri ihtiyaçaddeleri memleket içinden sağlanmaya çalışıyordu.

Dış memleketlerden alınanlar ise havanın elverişli olmadığı zamanlarda İzmir, Payas, Sayda ve İskenderiye'ye boşaltılmakta idi.

Yeniçerilerin kullandıkları kaputbezinden yapılmış giyecekler Selânik köylerine ısmarlanıyordu. Lehistan, Rusya ve daha sonraları İngiltere'ye hassa tacirleri denen heyetler gönderilerek ihtiyaçlar satın alınırdı.

5. **Lojistikle İlgili Diğer Bilgiler:**

Donanma Akdeniz'e çıkmadan hemen önce 1663 (mayıs başlarında) padişahın verdiği bir emirle, donanma Boğaz'dan çıkıncaya kadar, hiç bir deniz aracının Boğaz'dan geçmemesi bildirildi.

Bu sırada eksik bulunan kadırga küreklerinin İzmit'te yapılmasına devam ediliyordu. Bunların yapımı geçikince 9 mayısta İzmit'te kereste emini Hacı Mehmet'e (bir daha gecikme olursa hakkından gelinecektir.) tarzında uyarıda bulunuldu.

Yine bu yıl ortalarında tersane için çok sayıda marangoz ve burgucuya ihtiyaç olduğu belirtilerek Sakız ve diğer adalarda bulunan bu gibi sanatkârların toplanıp tersaneye gönderilmesi emredildi.

Anadolu ve Rumeli eyaletlerinden bazı tımar sahiplerinin katılmadıkları veya izinle gelip geri dönmemeleri üzerine, 4 eylül 1663 tarihinde bunlara ayrılan tımarlar başkalarına verildi.

Ohri livasından 641840 akçe tutarında ..... 2496 kile arpa

Ohri livasından 285120 akçe tutarında ..... 390 kile un

Arnavut Belgrat'tan ..... 3012 „ arpa

Pirzerin livasından ..... 11726 „ arpa

Pirzerin livasından ..... 4208 „ un

İskenderiye livasından ..... 14468 „ arpa

İskenderiye livasından ..... 638 „ un

Mühimmat satın almak üzere Girit adasına gönderilen paralar:

Mısır ve Rumi Kesesi olmak üzere toplam 45.600.000 akçe

(Mısır kesesi 50.000 akçe, Rumi kesesi 45.000 akçe, bir kuruş kırk para, bir para iki akçe)

Bu Paraların Kullanma Yerleri Şöyle İdi:

Okkası üç akçeden, 339.400 okka küherçile, satın alındı.

Lağımcı ve kazıcılara gündeliği 90 akçeden 58.000 akçe verildi.

Lağımlarda kullanılacak karabarut için 900.000 akçe sarfedildi.

İstanbul'da yeniden yaptırılıp getirilen mühimmatın çektiri ücreti olarak 2.592.000 akçe, Kapıcıbaşılara yolluk olarak da 48.000 akçe harcandı.

Bunlardan başka Girit adasına Kapıcıbaşılardan Mübaşir Mehmet Ağa eliyle 180 sandık içinde 592 kese 200 kuruş gönderilmiştir.

6. Zayiat Hakkında Toplanabilen Bilgiler:

Bazı kaynak eserlerin bütün Girit seferinde Türklerin genel kaybının 130.000 olduğunu [1] yazmalarına karşılık, aşağıda detayları ile belirtilen şehit sayısı; yalnız Kandiye seferinde 156.517 [2], diğer bir eserde de yine yalnız Kandiye'de 181.000 [3], başka bir eserde ise Girit seferinin başından sonuna kadar 130.000 şehit verildiği yazılıdır [4]. 25 sene devam eden ve Türk tarihinin en uzun seferi olan Girit seferinin başından sonuna kadar olan kaybın bu sayıların çok üstünde bir toplama varması mümkün görülmektedir.

Vezir	15
Çarhacı	84
Alaybeyi	195
Ocak Çavuşu	164
Yeniçeri	25.636
Zuama ve timar	37.645
Serdengeçti	4963
Cebeciler	6985
Topçular	32.965
Sağmacılar	7900
Toplam	156.517

7. Sarf Edilen Mühimmat:

Atılan top gülleleri	185.852
Barut (Kantar)	111.313
Kazan Humbarası	75.322
Şişe humbarı	126.885
Tun humbarı	185.853
Havan taşı	132.822
Atılan lağım	3960

[1] Zuhuri Danişment, Osmanlı İmparatorluğu tarihi, cilt X, S. 21.

[2] Tarihi Fazıl Ahmet Paşa, Kandiye, S. 57.

[3] Mufassal Osmanlı Tarihi Cilt IV, Sayfa 2111.

[4] İsmail Hami Danişment, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt III, Sayfa 439.

Diğer Bilgiler:

Düşmandan alınan gülle	22.925
Alınan tutsak	1929
Kaleden kaçan Venedikli	1925
Kurtarılan Müslümanlar	187
Atılmayan lağım	3929
Kandiye'den alınan havan topu	237
Kandiye içinde harap olan ev	8200
Kandiye içinde harap olan kilise	300

Bu arada 48892 kese bahşiş verilmiştir.

Giritte muharebeler sürdürülürken Osmanlı devleti Rusya, Lehistan, Avusturya muharebeleri ve iç ayaklanmaların bastırılması ile uşraşmış, komşu devletlerle durumu düzeltmeye çalışmış, Girit'le hiç ilgilenmeyerek burasını başıboş bırakmıştı.

Rumeli'de Mora ve Epir kıyılarında, Bosna sınırlarında, Dalmaçya'da Venediklilerle muharebeler olmuş, Erdel ve Eflâk ayaklanmaları bastırılmış, bazı kaleler zaptedilerek Avusturyalılarla anlaşma yapılmıştır.

8. Girit'te Muharebelerin Cereyan Ettiği Günler Dışındaki Faaliyetler:

Kalelere taarruzdan evvel gerekli keşif ve incelemeler yapıldı. Başkomutanlıkça donanmanın takviyesine çalışıldı. Deniz egemenliğinin korunması için gerekli tedbirlerin alınmasına baş vuruldu.

Düşman donanmasını uzaklarda tutarak yapacakları ateşin etkisini engellemek üzere, Resmo kıyılarına tabyalar yapıldı ve özel büyük toplar yerleştirildi.

Kışın barınmak için kerpiçten odalar, sazdan kulübeler, yer altı mahzenleri yapıldı. Kış tatili süresince İstanbul'dan asker, cephane ve diğer ikmal maddeleri getirildi. Top mermisi, el bombası yapıldı. Tabyaların kuvvetlendirilmesi ve düzene sokulmasıyle uğraşıldı. Yeni tahkimat yapıldı. Mevcut olanlar onarıldı. Mevziler arasına gizli yollar yapıldı.

Hanya'dan Suda'ya giden yola, taşlar yığılarak yolun kapatılmasına çalışıldı.

Kalelere taarruzdan evvel kale önlerine mühimmat yığmakla uğraşıldı. Düşman tarafından kazılan lâğımlar zararsız hale getirildi. Bir taraftan Ada'ya yeni takviye kuvvetleri getirilmeye uğraşılırken, bir taraftan da diğr ihtiyaçların sağlanmasına çalışıldı. Eğitim yapıldı. Bazı hayır müesseseleri kuruldu. Camiler yapıldı.

Bunlardan başka, 1648-1660 yılları arasında ve çeşitli tarihlerde meydana gelen Sivas Valisinin hükümete karşı gelmesi, sipahi ayaklanması, Kara Hasanoğlu, Gürcü Nebi gibi şahısların baş kaldırmaları, İstanbul'da halk ve esnaf ayaklanmaları gibi iç olaylarla da uğraşıldı.

SONUÇ

Fatih Sultan Mehmet zamanında Venediklilerle yapılan muharebeler 16 sene sürmüş, ondan sonrakiler iki veya dört sene gibi kısa süreler içinde Türklerin başarısı ile sonuçlanmıştı. Bu bakımdan 1645-1669 Girit seferinin 25 yıl gibi uzun bir süre devam etmesinin nedenleri, incelenmesi gereken bir konudur.

Gerçekten Girit adasının zaptı bir ihtiyaçtı. Anavatanın her tarafından uzak, denizlerle çevrili bir kara parçasının ele geçirilmesi, her şeyden evvel bir deniz üstünlüğüne bağlı idi. Fakat eldeki donanma bu işe güvenle girişecek bir durumda değildi. Avrupa devletleri, hatta Trablus, Cezayir, Tunus ocakları, yelkenli kalyonlardan kurulu filolar yaparken, Türk donanmasında eski muharebelerin etkisi altında kalınarak, çektiri sınıfı gemilere daha çok yer verilmişti. Bu gemiler zayıf ve fırtınalı havalara dayanaksız olduklarından, özellikle kışın iş yapamaz duruma geliyorlardı. Doğu ve batıdaki karşı hareketler, devletin Girit için yeteri kadar kara kuvveti ayırmasına engel oluyordu. Ayrıca silah, araç ve gereç bakımından da önemli hazırlıklara ihtiyaç vardı. Seferin değerlendirilmesi ve süresinin hesaplanması, devamlı ikmal işleri iyi düşünülerek bir sefer hazırlığını gerektiriyordu. Bu yapılamamıştı.

Sefer hazırlığını yapmak ve uygulamakla görevli yetkililer, savaş meclislerinde günün isteklerine uygun bir plan hazırlamaları gerekirken, kendi yerlerini korumak çabasına düşmüşler, yanlış bilgiler vererek onları kandırmaya çalışmışlardı. Mehmet IV.'ün Köprülüler sadrazamlığı almazdan evvelki çocukluk zamanına rastlayan devresi, hükümetin çok bozuk bir duruma düşmesine, dolayısiyle başarısızlıklara büyük ölçüde etken olmuştu.

Venedikliler kendi kuvvetlerinden gayrı bütün Avrupa devletlerinin yardımlarını sağlarken, Türkler, kendileri için büyük bir güç kaynağı olan Tunus, Cezayir ve Trablusgarp ocaklarının filolarına gerekli önemi vermemişlerdi.

Özellikle deniz kuvvetlerine komutan atanırken bunların ihtisas ve yetenekleri dikkate alınmadan, genellikle deniz muharebe yöntemlerini bilmeyen kimselere Kaptanı Deryalık verilmişti. Bir aralık sağlanan kalyonları filo halinde sevk ve idare edecek komutan bulunamamış, öteki gemilerde çalışan erler denizcilikten anlamadıkları için kalyonlara verildikleri zaman , buradaki görevleri başaramamışlardı.

Denizde ve karada, gereği olmadığı halde sık sık komutan değiştirilmesi, başarının kısa zamanda kazanılmasına engel olmuştu.

Gemilere bindirilen erlerin disiplinden yoksun olmaları da başarısızlıklara vesile olmuştu.

Bu kadar elverişsiz koşullar altında muharebe eden Türklerin karşısına başta Papa'lık olmak üzere, Fransa, İtalya ve Malta'dan güç alan bir kısım Avrupa devletleri çıkmış, Venedikliler, gerek siyaset gerekse savaş gücü ve askerlik bakımından bu durumdan büyük ölçüde yararlanmışlardı.

Venedikliler, haberalma ve propagandaya da yeteri kadar önem vermişlerdi. Bu arada Türklerin aldırmazlığından yararlanarak elçilerini, bütün savaş süresince İstanbul'da bırakmışlar, saraya kadar çeşitli yollardan nüfuz ederek, olan bitenleri vaktinde hükümetlerine duyurmak suretiyle çok iyi işleyen casusluk teşkilâtından büyük ölçüde yararlanmışlardı.

Bu kadar elverişsiz koşullar altında zaferin elde edilmesine elbette olanak yoktu. Fakat bütün bunlara rağmen denizden Venedik donanmasiyle ve karadan ortak hareketlerle kalelere inatçı taarruzlar yapılmış, denetim dışındaki uzun ikmal yolları ile bağlı bulunan bölgelerden ikmal yapılması sağlanmıştı. Yetişmemiş olmakla beraber olağanüstü çabalarla uygulanan çıkarma gibi özel hareketler başarı ile sonuçlanmış, azim ve irade sahibi komutanların, başarının kazanılmasında büyük ölçüde etkileri olmuştu.

Böylece Girit seferi ile Doğu Akdeniz'deki Türk egemenliği sağlandı. Savaş sırasında Venediklilerin eline geçmiş olan Bozcaada ve Limni adasının geri alınması ile Çanakkale boğazının, dolayısıyle İstanbul'un güvenliği tekrar sağlanmış oldu. Yine bu savaş sırasında Venediklilerin eline geçmiş olan Bosna ve Dalmaçya'daki kalelerin Türkler tarafından geri alınması mümkün oldu.

KRONOLOJİ

19 nisan 1645 çarşamba	: Malta seferi adiyle gizlenen Girit seferinin açılması.
30 nisan 1645 pazar	: Donanmanın harekâtı
21 mayıs 1645 pazar	: Anadolu askerlerinin Sakız'da donanmaya katılması.
28 mayıs 1645 pazar	: Rumeli askerlerinin Termiş limanında donanmaya katılması.
8 haziran 1645 perşembe	: Donanmanın Navarin'de demirlemesi.
21 haziran 1645 çarşamba	: Donanmanın Navarin'den hareketi ve Girit seferinin ifşası.
24 haziran 1645 cumartesi	: Girit'e asker çıkarılması.
24/25 haziran 1645 cumartesi	: Ayatodori adasındaki Turululo kalesinin zaptı.
25 haziran 1645 pazar	: Ordunun Hanya önlerine gelişi.
27 haziran 1645 salı	: Hanya kuşatması.
13 temmuz 1645 perşembe	: Cezayir filosunun yardım kuvvetleri ile gelişi.
19 ağustos 1645 cumartesi	: Hanya kalesinin teslim olması.
22 ağustos 1645 salı	: Hanya kalesinin Türk ordusu tarafından işgali.
21 ekim 1645 cumartesi	: Donanmanın ordunun bir kısmiyle Girit'ten İstanbul'a hareketi.
20 kasım 1645 pazartesi	: Girit Başkomutanı Kaptanı Derya Yusuf Paşa'nın İstanbul'a dönüşü.
25 kasım 1645 cumartesi	: Girit'ten dönen ordu ve donanmanın İstanbul'a varışı.
22 ocak 1646 pazartesi	: Yusuf Paşa'nın idamı.
2 şubat 1646 cuma	: Girit muhafızlığına atanan Eski Budin Beylerbeyi Gazi Deli Hüseyin Paşa'nın Hanya'ya varışı.

9 mart 1646 cuma	: Kısami kalesinin fethi.
7 nisan 1646 cumartesi	: Venediklilerin Bozcaada'ya asker çıkarması.
12 temmuz 1646 perşembe	: Girit Serdarlığına atanan Seymen Mehmet Paşa'nın Hanya'ya varışı.
21 temmuz 1646 cumartesi	: Suda muharebesi.
21/22 temmuz 1646 cumartesi/pazar	: Aprikon kalesinin işgali.
11/12 ağustos 1646 cumartesi/pazar	: Girit Serdarı Seymen Mehmet Paşa'nın ölümü.
24 eylül 1646 pazartesi	: Deli Hüseyin Paşa'nın Girit Serdarlığı ve Suda kuşatmasının kaldırılması.
6/7 ekim 1646 cumartesi	: Resmo kuşatması.
11 ekim 1646 perşembe	: Milapotamo kalesinin işgali.
20 ekim 1946 cumartesi	: Resmo şehrinin fethi, iç kalenin mukavemete devamı.
15 kasım 1646 perşembe	: Resmo kalesinin fethi.
7 temmuz 1647 pazar	: Kandiye ablukası.
28 eylül 1647 cumartesi	: Donanmanın Girit'e asker ve mühimmat getirmesi.
19 şubat 1648 çarşamba	: Kandiye abluka hattında bir Türk zaferi.
26 mart 1648 perşembe	: Kandiye ablukasının daraltılması.
19/20 mayıs 1648 salı/çarşamba	: Düşmanın büyük ölçüde bir çıkış hareketinin önlenmesi.
24 mayıs 1648 pazar	: Venedik donanmasının Çanakkale boğazını abluka etmesi.
12 haziran 1648 cuma	: Kandiye kuşatması.
18 haziran perşembe	: Ammarzade Mehmet Paşa'nın idamı.

6/7temmuz 1648 pazartesi/salı	: Kandiye kalesi dışındaki tabyaların işgali.
8 ağustos 1648 cumartesi	: Sultan İbrahim'in tahttan düşürülmesi.
13 ekim 1648 cuma	: Kandiye kuşatmasının ablukaya çevrilmesi.
29/30 ağustos 1649 pazartesi	: Kandiye'nin ikinci kuşatılması.
12 kasım 1650 cumartesi	: Girit'e gönderilen yardım kuvvetlerinin hareketi.
2 ocak 1651 pazartesi	: Girit'e asker ve ikmal maddesi yollanması.
13 haziran 1651 salı	: Donanmanın hareketi ve Nakşa bozgunu.
16 mayıs 1654 cumartesi	: Çanakkale boğazı açıklarında dedeniz zaferi.
26 haziran 1656 pazartesi	: Çanakkale boğazı önlerinde Türk donanmasının bozgunu. Bozcaada, Semendirek ve Limni adalarının kaybı.
19 temmuz 1657 perşembe	: Venedik donanmasının Çanakkale önlerinden kaçırılması.
31/1 eylül 1657 cuma/cumartesi	: Bozcaada'nın geri alınması.
15 kasım 1657 perşembe	: Limni adasının geri alınması.
15 mayıs 1666 cumartesi	: Fazıl Ahmet Paşa'nın Girit seferi için Edirne'den hareketi.
3 kasım 1666 çarşamba	: Fazıl Ahmet Paşa'nın Hanya'ya varışı.
25/26 mayıs 1667 çarşamba/ perşembe	: Kandiye kuşatması.
16 aralık 1667 cuma	: Kış nedeniyle kuşatma çalışmalarının durdurulması.
30 haziran 1668 cumartesi	: Kandiye kuşatmasında ikinci faaliyet devresinin açılması.

18 ağustos 1668 cumartesi	: Mehmet IV.'ün Girit seferi için Edirne'den hareketi.
1 haziran 1669 cumartesi	: Kandiye kuşatmasında üçüncü devrenin açılması.
8 ağustos 1669 çarşamba	: Kandiye savunucularının anlaşma önerisi.
5 eylül 1669 perşembe	: Kandiye'nin teslim olması ve antlaşma imzalanması.
27 eylül 1669 cuma	: Kandiye kalesinin işgali.
5 mayıs 1670 pazartesi	: Fazıl Ahmet Paşa'nın Girit'ten hareketi.
1 temmuz 1670 salı	: Fazıl Ahmet Paşa'nın Edirne'ye varışı.

Girit seferi devam süresi 24 yıl, 4 ay, 26 gündür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

DANİŞMEND, İsmail Hami: İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt III, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1972.

FINDIKLILI, Silahtar Mehmet Efendi: Fındıklılı Mehmet Tarihi, Cilt, I, El Yazısı.

GENELKURMAY, Harp Tarihi Başkanlığı: Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, Cilt III. Ks. 1, Ankara, Gnkur. Basımevi.

GİRİTLİ, Hüseyin: Tarihi - Cezirci - Girit, El Yazısı, 1055.

HAMMER: Devleti Osmaniye Tarihi, Çev.: Mehmet Ata, Cilt X, İstanbul, Evkafı İslamiye Matbaası, 1337.

HANYAVİ, Hüseyin Kâmi: Girit Tarihi, İstanbul, Ohannes Matbaası, 1288.

HANYAVİ, Nuri: Girit Tarihi, El Yazısı.

HEYET: Resimli Mufassal Osmanlı Tarihi, Cilt IV, İstanbul, Baha Basımevi, 1960.

HEYET: Yeni ve Yakın Zamanlar Osmanlı Tarihi, İstanbul, Devlet Matbaası, 1931.

KOÇU, Reşat Ekrem: Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar, İstanbul, Türkiye Basımevi, 1934.

KOSAL, Nejat: Deniz Muharebelerimizin Krokileri, İstanbul, Deniz Basımevi, 1937.

KURTOĞLU, Fevzi: Türklerin Deniz Muharebeleri Girit Harbi, Cilt II. İstanbul, Deniz Basımevi, 1939.

MÜHÜRDAR, Hasanağa: Tarihi Fazıl Ahmet Paşa, Fethi Kandiya, 1077, El Yazısı.

NAİMA, Mustafa: Tarihi Naima, Cilt IV, İstanbul, Bahar Basımevi, 1968.

RAŞİT: Tarihi Raşit, Cilt I, El Yazısı 1080.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: Osmanlı Tarihi, Cilt III, Ks. 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1951.

ZİYA VE RAHMİ, Kurmay Yüzbaşı: Girit Seferi, İstanbul, Askerî Basımevi, 1933, (90 Sayılı Askerî Mecmua Eki).

ARŞİV BELGELERİ

1. Başbakanlık Arşivi Kâmil Kepeci Tasnifi No: 94
2. „ „ „ „ „ „ 404
3. „ „ „ „ „ „ 2641
4. „ „ „ „ „ „ 2647
5. „ „ „ „ „ „ 2648
6. „ „ „ „ „ „ 5642
7. „ „ Tapu defteri „ 758
8. „ „ „ „ „ 820
9. „ „ „ „ „ 852
10. „ „ „ „ „ 980
11. „ „ Hattı Hümayunlar Sandık 155
12. „ „ „ „ „ 158
13. „ „ „ „ „ 160
14. „ „ „ „ „ 220

ANSİKLOPEDİLER

1. İslam Ansiklopedisi
2. Sertoğlu, Mithat: Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi İst. Matbaası 1958.
3. Abdurrahman Hakkı: Salnamei Girit 1310.

GENEL DİZİN

— A —

Abaza Ahmet Paşa: 58
Abaza Paşa: 2
Abdi Ağa (kethüda): 69
Abdi Paşa: 55
Abdülkadir Paşa: 67
Abdurrahman Paşa (Tunus miri miranı) 21
Afrika: 11, 13, 59, 86
Afyonkarahisar (Karahisarı Sahip):87
Ağrıya Granbusa: 30
Ahiçelebi: 93
Ahmet Ağa (Sekbanbaşı): 28
Ahmet Bey (Pirzerin Alay Beyi): 27
Ahmet Paşa (Amasya Beyi): 17, 19, 20, 23
Ahmet Paşa (Anadolu Seraskeri): 21, 25, 28, 31, 46, 53, 75
Akçakızanlık: 93
Akdağlar: 11
Akdeniz: 1, 5, 6, 8, 9, 10, 13, 20, 83, 100
Akhisar: 90
Akritiş: 10
Aksaray: 17, 19
Aktabya: 69, 79, 80
Alacahisar: 24, 51
Alasonya: 93
Aleksi Oğlu Nikolai: 91
Ali Bey (Dokokin Beyi): 24, 25
Ali Bey (Üsküp Beyi): 27
Ali Paşa: 52, 53, 56
Alman: 69, 76
Amasra: 17
Amasya: 17, 19, 20
Ammarzade Ali Paşa: 56
Anabolu Kasabası: 32, 39
Anadolu: 1, 8, 10, 13, 17, 19, 20, 28, 31, 40, 45, 63, 64, 68, 70, 75, 87, 88, 95
Anapo: 57
Andrea Kornaro (Girit Valisi): 15, 18
Ankara: 17, 19, 87
Ankebut Ahmet Paşa (Vezir): 66, 69
Antonin Zangoroli: 29
Apokron: 11, 35
Arabistan: 8, 10, 13
Arnavutluk: 84
Arslan Paşa (Yanya Beyi): 29
Asya: 1
Avlonya: 24, 26
Avrathisar: 93
Avrupa: 1, 2, 8, 11, 38, 76
Avusturya: 1, 2, 5, 6, 8, 64, 97
Aya Dimitri Tabyası: 26
Ayanikola: 11
Ayatodori (Senteodoros) Adası: 23, 24, 30, 31, 67
Aydın: 17, 19, 94
Aynoroz: 93
Azak Denizi: 3
Azak Kalesi: 2, 5
Azerbaycan: 1

— B —

Bağdat: 1, 2, 5, 17, 19
Balestra: 47
Balkanlar: 13
Balyos (Elçi): 7, 15, 18, 83
Batisla Grimani (Venedik Donanması): 39
Bayramiç: 93
Behram: 62
Benefşe: 19, 20, 21, 28, 30, 31, 32, 34, 56, 65, 66, 86, 91, 92
Berkofça: 93
Beşiktaş: 55
Bıyıklı Mustafa Paşa: 47, 49
Biagio Giuliani: 24
Biga: 93, 94
Birecik: 87
Bizans: 12
Bolu: 94
Boluzmen: 91
Bosna: 45, 65, 67, 100
Boşnak Koca Mustafa Paşa: 15, 17, 20
Boynu Yaralı Mehmet Paşa: 58

Bozcaada: 15, 33, 46, 55, 56, 58, 61, 62, 63, 64, 100
Bozok: 19, 20, 25
Bozüyük: 17
Budin: 8, 54
Buğdan: 2, 14
Burgaz: 93
Bursa: 94
Büyük Kepez: 61

— C —

Canik: 17
Cebeci Ocakları: 85, 86
Celâlî: 1, 8
Ceneviz: 10, 12
Cerman: 94
Cesri Ergene: 93
Cesri Mustafa Paşa: 93
Cesri Sengin: 23
Cesur Can Mirza: 55
Cezayir, Cezayirliler: 14, 15, 17, 21, 26, 28, 29, 31, 34, 36, 39, 45, 47, 49, 56, 59, 60, 62, 68, 91, 99
Cinci Hoca: 17, 44
Civani Batista Grimani: 38
Corciyo (Amiral): 41, 73, 92
Creta: 10
Crete: 10
Cumapazarı: 93
Cunda Adaları: 73

— Ç —

Çakmak: 62
Çanak (Liman): 71
Çanakkale: 6, 33, 40, 45, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 85, 93
Çanakkale Boğazı: 13, 20, 60, 64, 100
Çandarlı: 73
Çankırı: 87
Çardak: 20
Çarhacılar: 35
Çatalbaş Bey: 49, 59
Çatalbaş İbrahim Paşa: 55
Çavuş Paşa (Beyşehir Beyi): 36
Çavuş Zade Mehmet Paşa: 53, 54, 60
Çerkez Osman Paşa (Kaptan): 61
Çeşme: 15, 17, 19, 31, 39, 68, 69, 70, 86, 87
Çırpan: 93
Çorbacı Ömer Ağa: 29
Çorlu: 93
Çorum: 17, 19, 20
Çuha (Serigo) Adası: 21, 22
Çuhacı Mehmet Paşa: 93
Çuka Kalesi: 32

— D —

Dağıstan: 1
Dalmaçya: 6, 17, 38, 70, 84, 97, 100
Damat Kenan Paşa: 57
Damlacı Burnu: 61
Darendeli İbrahim: 91
Davut Bey (Alacahisar Beyi): 28
Değirmenlik: 30, 31
Değirmenlik Adası: 86
Değirmentepe: 62
Deli Hüseyin Paşa: 32, 33, 35, 59, 66.
Deli Kurt (Yeniçeri Ağası): 29
Deli Mahmut Paşa: 77
Demirhisar: 90, 93
Derbentçi (Onarımcı):86
Derviş Paşa: 45, 53, 54
Dimetoka: 93
Divriği: 87
Diyarbakır: 14
Doğu Akdeniz: 89
Dokakin: 35
Don Kazakları: 2, 3
Doyran: 93
Dömeke: 93
Drama: 93, 94
Duc de Beafort: 78, 79
Duc de Navailles: 78, 79, 80, 81
Duka: 30
Dupçine: 93
Durak Bey: 72
Durak Paşa (Karaman Valisi): 17, 19
Dük de la Fevillada: 76, 77

— E —

Eceabat: 45
Edirne: 64, 65, 92, 93
Edremit: 17
Edremit Körfezi: 62
Eflâk: 14, 97
Ege: 8, 10, 55, 59, 64, 78

Eğriboz: 21, 30, 31, 39, 55, 65, 66, 73, 74, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 94
Eğribuçak: 93
Eğridere: 93
Eixla Cpapelle: 78
Elbasan: 24
Eleni Köyü: 91
Epir: 97
Eraklion: 14
Erdel: 1, 5, 14, 97
Ereğli: 17
Erivan: 1, 2
Ermene: 93
Erzurum: 2
Eski Zağra: 93
Eskri Adası: 20
Estefe: 90
Estiye: 70, 73, 78
Estiye Dağları: 11, 52
Ezdin: 88
Ezine: 93

— F —

Fatih Sultan Mehmet: 99
Fazıl Ahmet Paşa: 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 92
Fazlı Paşa (Damat): 39
Ferecik: 93
Ferhat Paşa: 61
Filistin: 8
Floransa: 3
Florina: 93
Foça: 46, 55, 56, 86
Fodula Limanı: 71, 78, 92
Françesko - Monnecigo: 64
Françesko Morozini: 57, 71
Fransa, Fransızlar: 6, 30, 44, 60, 64, 69, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 91, 100

— G —

Gacioma Kontarini (Vali): 81
Gaena (Hanya): 24
Galata: 83, 94
Garp Ocakları: 14, 54, 59
Gelibolu: 20, 28, 52, 60, 64, 89, 94
Gevgili: 93
Geyikli (İskele): 62
Girit: 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 32, 33, 35, 40, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 99, 100.
Golos: 65, 86, 88, 89, 93
Gonya Körfezi: 22, 23
Görüce: 94
Granbusa: 14, 82
Grimani: 39, 41
Gümülcine: 65, 93
Gürcistan: 1
Gürcü Nebi: 98

— H —

Hac: 7
Hacı Mehmet (Kereste Emini): 95
Hacı Paşazade Küçük Mehmet Bey: 63
Halep: 68, 87
Halil Paşa (Sivas Beylerbeyi): 70, 71, 72
Hamit: 17, 19
Hamza: 80
Hanya: 10, 11, 13, 14, 22, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 47, 49, 54, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 77, 78, 79, 87, 91, 98
Hasan Ağa: 29, 63
Hasan Çelebi (Gümrük Emini): 89
Hasan Paşa: 21, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 34, 35, 40, 48, 63
Haseki Ali Ağa: 17, 20, 24
Havuzlu Manastırı: 33
Haydar Ağazade Mehmet Paşa: 50, 52
Hazar Denizi: 1
Hırvat: 71, 73
Hint: 6
Hiyaris Limanı: 32
Hollanda: 55
Hummar: 32
Hüseyin Ağa: 49, 50
Hüseyin Bey (Elbasan Beyi): 36
Hüseyin Efendi: 17
Hüseyin Paşa (Başkomutan): 32, 37, 38, 40, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 57

— I —

Irak: 2

— İ —

İbrahim Ağa (Rumeli Kol Kethudası): 36
İbrahim Bey (Rodos Beyi): 20, 21
İbrahim I.: 8, 43
İbrahim Çeki Reis: 7
İbrahim Paşa (Yeniçeri Ağası): 69
İbsara Adası: 41
İbşir Paşa: 56
İdi (İzi Dağı): 11, 42
İkristis: 10
İmroz: 55, 60
İnadiye Kalesi: 66, 69, 91
İncir Limanı: 59
İnebahtı: 58, 94
İngiltere, İngiliz: 6, 47, 95
İran: 1, 5, 8
İsfakya: 11, 68
İskenderiye: 7, 64, 67, 95
İskenderiye (İskodra): 24
İskenderiyeli Mehmet Kaptan: 55
İspanya: 6, 14, 30, 44, 78
İsperlonga: 82
İstanbul: 2, 7, 8, 15, 17, 20, 29, 30, 31, 34, 37, 38, 40, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 65, 66, 68, 71, 74, 75, 77, 78, 81, 86, 87, 89, 90, 94, 96, 97, 98, 100
İstanbul Boğazı: 3
İstanköy: 3, 59
İstefe: 65, 66
İstendil: 55
İstendiye Limanı: 72, 78
İstruva: 93
İştip: 93
İtalya, İtalyanlar: 3, 69, 78, 100
İzmir: 47, 60, 86, 91, 94, 95
İzmit: 95

— K —

Kadı Mehmet Efendi: 7
Kahire: 55
Kalismanî: 8
Kalkandelen: 93
Kandiye: 10, 14, 29, 33, 34, 37, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 57, 59, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 91, 92, 96, 97
Kanije: 5
Kanunî Sultan Süleyman: 1, 2, 15
Kapıcı Hasan Ağa: 70
Kapıcı Başı Mustafa Ağa: 89
Kaplan Mustafa Paşa Kaptan-ı Derya): 79, 92
Kaptan Mustafa Paşa (Vali): 65, 68
Kaptan Paşa: 62, 64, 66, 70, 71, 73, 74, 78
Kapukulu: 85
Karadeniz: 1, 2, 87
Karaferya: 93
Kara Hasanoğlu: 98
Kara Hisarı - Sahip (Afyonkarahisar): 55
Kara Hoca Paşa: 49
Karakulak Ahmet Ağa: 82, 84
Karaman: 19, 21, 25, 28
Kara Mehmet Ağa: 61
Kara Mehmet (Türk eri): 72
Kara Murat Ağa: 28, 33
Kara Murat Paşa: 54
Kara Mustafa (Beylerbeyi): 37, 66, 69, 70, 75
Karamürsel: 15
Karamürsel (Gemi): 86
Karanlık Liman: 58
Karasi: 94
Karasu: 94
Karatova: 93
Karpatos: 7
Kasrışirin Antlaşması: 1
Kastamonu: 17, 19, 94
Kastelli: 41
Katerin: 74
Katırcıoğlu Mehmet Paşa: 51, 70, 77
Katolik: 12
Kavak: 93
Kazaklar: 5
Kazalya: 24
Kemerdere: 62
Kemikli Burnu: 52
Kenan Paşa: 51, 57, 58
Kepez (Liman): 45, 56, 60, 61
Kerpe: 7
Kesendire: 73
Keskin Ali Paşaoğlu: 67
Kethüda Arslan Ağa: 89
Kethüda İbrahim Paşa (Sadrazam): 82
Kıbrıs: 3, 8, 9, 17
Kıbrıs Beyi: 72

Kılıç Burnu (Capospalha): 22, 38
Kırabosa (Granbosa): 83
Kırım: 2, 3, 5, 14
Kırklareli: 93
Kırşehir: 17, 19
Kızılağaç: 93
Kızılcahisar (Karistzos): 21, 31
Kızılhisar: 20, 21, 45
Kızıltabya: 82, 92
Kızlar Ağası: 18
Kidonya: 11, 24
Kilis: 6, 87
Kilitbahir: 52, 55, 56, 62
Kilmasis: 11
Kirte: 45
Kisama: 11, 14, 32, 91
Kizoni: 14
Kladiso Çayı: 23, 25
Klima: 11
Kocaeli: 17
Koca Sofu Mehmet Paşa (Sadrazam): 43
Koita Adası: 23
Kono Gölü: 11
Konstantin Kilisesi: 24
Kornoro (General): 35
Köprülü Mehmet Paşa: 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 93
Kör Hüseyin Ağa: 49, 50, 51
Köstendil: 24
Krete: 10
Kumburnu: 61
Kumkale: 61, 64
Kurt Paşa: 62
Kuyucu Murat Paşa: 9
Kuzey Afrika: 8, 62
Küçük Hasan Paşa: 15, 17, 19, 20, 33
Küçük Mehmet Kaptan: 54
Küllük: 75, 79
Kütahya: 87

— L —

Laşit Dağları: 11
La Therese: 80
Lazzaro Monecigo: 58, 59, 61, 63
Lehistan: 2, 5, 95, 97
Limni Adası: 33, 58, 63, 64, 100
Livadye: 90
Loiçi-Leonardo-Moçenigo: 57
Loranza Kornaro: 71
Loranza Marsello: 58
Lui XIV.: 78

— M —

Macavistan, Macarlar: 1, 64
Mahmut Ağa (Yeniçeri Ağası): 49
Mahmut Bey: 28
Malta: 3, 7, 8, 17, 18, 19, 20, 21, 30, 34, 56, 59, 60, 73, 76, 78, 80, 81, 92, 100
Manastır: 93
Mança Çarıkoğlu (Derya Beyi): 67
Mari Aleksandır: 76
Marmara Denizi: 87
Mataban Burnu: 78
Mazares: 11
Medine: 14
Meğri: 93
Mehmet Ağa (Trablus Ağası): 54
Mehmet Bey (Elbistan Beyi): 27
Mehmet IV.: 2, 43, 54, 64, 65, 74
Mehmet Efendi: 31
Mehmet Efendi (Menzil Emini): 93
Mehmet II.: 58
Mehmet Paşa (Tunus Beylerbeyi): 92
Mekke: 7, 14
Melek Ahmet Paşa (Veziriâzam): 52, 55
Memi Zade Mehmet Paşa: 20, 57, 71, 72
Menteşe: 94
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa: 64, 65
Mesera: 11
Meterikor: 78
Mısır, Mısırlılar: 7, 8, 12, 14, 17, 25, 31, 55, 59, 60, 64, 67, 68, 69, 74, 86, 88, 89, 91
Midilli: 55, 62, 73, 94
Milâpotams: 36, 37
Milopotamo: 13
Mimar Saint Michel: 42
Mirza Mehmet Paşa: 63
Mrambelâ: 14
Mohaç Meydan Muharebesi: 8
Molino (Proveditör): 35
Monomboza: 21
Mont Berun: 76
Mora: 3, 11, 13, 21, 28, 32, 65, 66, 86, 97
Morozini (Françisko): 76, 79, 81, 82, 84
Morto: 58
Muğla: 94
Muhasip Yusuf Ağa: 77
Murat Ağa (Kapıcıbaşı): 88
Murat Ağa (Yeniçeri Ağası): 17, 20, 23, 25, 27

Murat IV.: 2, 5, 8, 9
Murat Paşa: 54, 55, 56
Musa Paşa: 29, 31, 33, 35, 37, 38, 39
Mustafa Ağa (Yeniçeri Kethüdası): 24, 55
Mustafa Ağa (Zaharcıbaşı): 36
Mustafa Bey: 28
Mustafa Paşa: 56, 57, 64, 66, 73, 79
Mutalla: 73
Mübaşir Ali Çavuş: 89
Mübaşir İbrahim Efendi: 89
Mübaşir Mehmet Ağa (Kapıcıbaşı): 96
Mübaşir Mustafa: 88, 89
Müslüman: 73

— N —

Nablıs: 87
Naima: 27
Nakşe: 53
Napoli: 3
Nasliç: 93
Navarin: 3, 21, 22
Nezarta Limanı: 24
Niğde: 17, 19
Nikolo Dolfani (Kara Kuvvetleri Komutanı): 38

— O —

Ohri: 24, 95
Omalos Tepesi: 11
Ortodoks: 10, 12
Osmanlı: 1, 2, 5, 8, 9, 14, 15
Osman Paşa (Anadolu Beylerbeyi): 35, 36
Osman Paşa (Çiftelerli): 36
Osman Paşa (Trablusgarp Beylerbeyi): 92

— P —

Panayot (Tercüman): 82
Panigrat Tabyası: 70
Papa: 6, 15, 18, 19, 30, 56, 60, 76, 79, 80, 81, 100
Patrona (Kalyon): 80
Payas: 95
Pedya: 91
Pehlivan Mehmet Paşa (Beylerbeyi): 66, 69, 70, 77
Petro İskelesi: 68
Pınarhisar: 93
Pietro Foscanini (Balyos): 7, 18
Piri Paşa (Mutasarrıf): 73
Piri Paşazade Fahri Bey: 27
Pirlepe: 93
Pirzen: 93, 95
Pirzerin: 50
Pitna: 11
Platonya: 11
Platonya Çayı: 23
Portekiz: 6
Pravişta: 93

— R —

Radomir: 93
Radovişta: 93
Ramazan Bey (Mısır Mirlivası): 67, 68
Resimenon: 14
Retimo (Resmo): 10, 14, 35, 36, 37, 39, 40, 48, 49, 68, 71, 78, 97
Revan: 2
Rodos: 7, 17, 54, 55, 59, 78, 87
Roma: 15
Ruha: 87
Rum: 12, 62
Rumeli: 17, 19, 20, 21, 25, 26, 31, 35, 47, 48, 49, 55, 64, 70, 71, 78, 86, 88, 94, 95
Rusya: 2, 5, 95, 97

— S —

Safeviler: 2
Saint Andrea (Burç): 42
Saint Andrea (Vire Tabyası): 69, 74, 75, 80
Sakız: 19, 20, 21, 31, 39, 40, 46, 51, 53, 55, 56, 57, 59, 60, 62, 87, 89, 90, 95
Salna: 90
Santa Nikola: 29
Sapinora (Sabyoner): 69, 74, 75, 79
Sapinora (Burcu): 42, 69
Saranzo (Balyos): 18
Saray: 93
Sarayburnu: 31, 45, 55
Sarıgöl: 93
Saros: 15, 33
Saruhan: 17, 19, 94
Sayda: 95
Savua Prensi: 76

Seddülbahir: 64
Sehrap Mehmet Paşa: 63, 70
Sekbanbaşı Küçük Kasım: 61
Sekbanbaşı Mahmut Ağa: 47, 48
Sekbanbaşı Murat Ağa: 35
Selânik: 15, 17, 19, 20, 21, 24, 55, 65, 73, 74, 86, 88, 89, 92, 93, 94, 95
Selne: 11
Sen Mariya (Marine): 23
Serdar Ali Paşa: 63
Serez: 65, 90, 93
Serfiçe: 93
Serigo: 66
Seydi Ahmet Paşa: 58
Seydizade Mehmet Paşa: 80
Seymen Mehmet Paşa (Veziriâzam): 17
Sığacak: 60
Sığacık (Kale): 60
Sidero Burnu: 11
Silahtar Yusuf Paşa (Kaptanı Derya): 15, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 25
Silistre: 57
Silnoş: 54
Sinop: 3, 17
Sipahi: 12, 62, 63
Sisam: 55
Sivas: 19, 20, 21, 53, 68, 87, 98
Siyavuş Paşa: 57
Skelya: 22
Soğanlıdere: 56, 60
Somuncubaşı İbrahim Ağa: 20, 23, 24, 25, 28, 31
Somuncubaşı Süleyman Ağa: 63, 64
Spinalonga (İsperlonga): 11, 13, 14, 83
Standiye Adası: 67, 80, 83
Stia (Estiye): 14
Suda: 11, 13, 14, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 41, 47, 49, 64, 65, 67, 68, 82, 83, 91, 98
Sultan İbrahim: 2, 7, 18, 19
Sultan Mehmet: 51
Sultanönü: 87, 94
Sultanzade Mehmet Paşa (Semiz): 33, 34
Suriye: 8, 75, 86
Süleyman: 91
Süleyman Paşa (Sakız Muhafızı): 42
Sünbül Ağa: 7, 17

— Ş —

Şam: 69, 91
Şarköy: 61, 93
Şehrizor: 14
Şemsi Paşaoğlu: 60, 63
Şeytan İbrahim Paşa: 73
Şirvan: 1

— T —

Tarhuncu Ahmet Paşa: 53
Taşköprü: 25
Tavşan Adası: 84
Tavukçu Mustafa Paşa (Sivas Valisi): 55
Tebriz: 1, 2
Teke: 17, 19
Termiş (İskele): 66
Termiş Kalesi: 20, 21, 56, 57, 86
Tesalya: 74, 86
Therase (Fransız Amiral Gemisi): 80
Tırhala: 24, 51, 93
Tırnova: 90
Tikveş: 93
Todori Adası: 14
Tokat: 2
Tomasso Morozini: 33, 39
Topal Mehmet Paşa (Kaptan): 58, 59, 60, 62, 63
Tophane Tepesi: 26
Trablus, Trablusgarb: 3, 14, 17, 21, 23, 25, 31, 54, 56, 62, 68, 73, 77, 78, 98
Trablus Beylerbeyi Osman Paşa: 68
Truva: 15
Tunus: 14, 15, 17, 21, 23, 24, 25, 28, 31, 36, 39, 45, 49, 56, 62, 68, 73, 92, 93
Turlulu Kalesi: 23
Turnacıbaşı (Komutan): 87
Turnacıbaşı Mehmet Ağa: 55
Tuzla Limanı: 34
Türk, Türkler: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 12, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34, 39, 47, 51, 53, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 96

— U —

Ummarzade Mehmet Paşa: 42, 43
Ummurza: 32
Ustrumca: 93
Uyvar: 1

— Ü —

Üsküp: 24, 93

— V —

Van: 14
Vardar: 93
Vasvar Antlaşması: 5
Velestin: 93
Veli Bey (Midilli Beyi): 20, 21
Venedik, Venedikliler: 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 87, 97, 98, 99, 100
Vezir Mahmut Paşa: 70
Viyana: 8
Vize: 93
Vodina: 93
Volcetrin: 24
Voynuk Ahmet Paşa: 42, 45, 46, 49, 50

— Y —

Yahyahoğlu Hasan Ağa: 25, 26
Yanbolu: 93
Yanioğlu Nikola: 91
Yanioğlu Pavli (Doktor): 91
Yanya: 24
Yaş nehri: 2
Yedikule: 68
Yenice: 93, 94
Yeniçeri, Yeniçeriler: 1, 2, 8, 9, 61, 63, 66, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 77, 78, 81, 88, 90, 91, 95
Yenişehir: 65, 74, 89, 90, 92, 93
Yeni Zara: 93
Yerepetro: 68, 72, 77, 91, 92
Yeropotamos: 11
Yovani Françesko: 76
Yunan, Yunanlılar: 69
Yunanistan: 10
Yusuf Ağa: 26, 29
Yusuf Paşa: 29, 31, 38
Yusuf (Yeniçeri Kahyası): 61

— Z —

Zağarcıbaşı (Komutan): 86
Zemin Mehmet Paşa (Veziri âzam): 38
Zerinvar: 5
Zeytinburnu: 73
Zitvatorok Antlaşması: 1, 5
Zokisa: 34
Zurnacı Mustafa Paşa: 47, 56

Gnkur. Harp
Tarihi Bşk.

Plan: 1

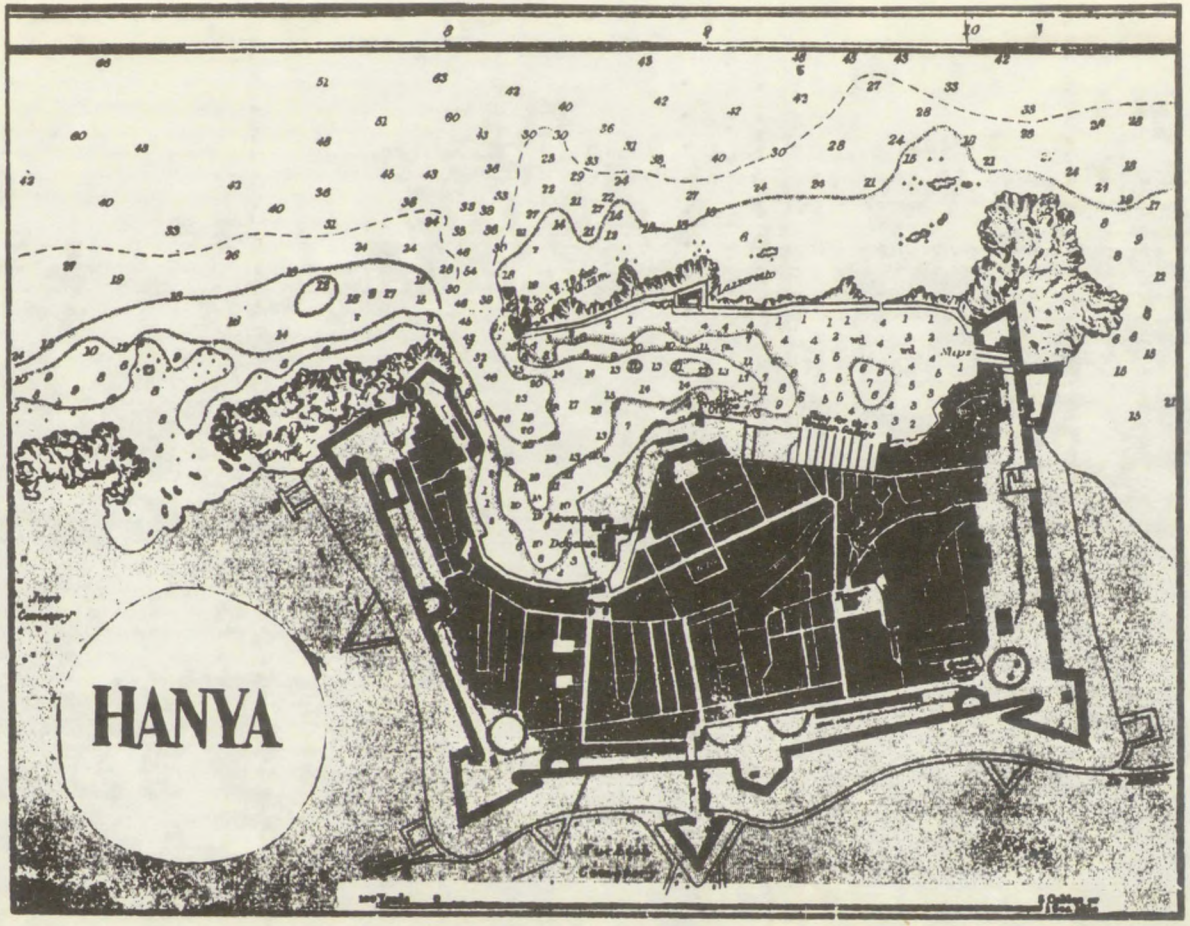

HANYA ŞEHRİ VE KALESİ

66. **Köprülü Fazil Ahmet Paşa.**
(1635 — 1676)

DÜZELTMELER

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
1	32	Zigtvatorok	Zitvatorok
5	20	Zigtvatorok	Zitvatorok
9	37	yürütülüyorlardı	yürütüyorlardı
12	33	meyva	meyve
17	11	karakterleri	karakterli
18	17	l'manlarına	limanlarına
19	3	alt,	altı
24	22	olmaya	olmayan
24	37	Dokokin	Dokakin
26	33	hazırlanmışlar	hazırlamışlar
29	13	harcarsalar	harcasalar
31	8	tarafa	taraf
32	18	Kasabasına	kasabasına
34	1	zokisa	Zokisa
43	2	patlamasına	patlatılmasına
43	3	delikleri	delikler
49	3	katıştırdı	yatıştırdı
60	25	muhfızı	muhafızı
61	4	etttiler	ettiler
86	10	yaybaşılara	yayabaşılara
98	6	diğr	diğer
103	14	de-	fazla yazılmıştır.

DIVERTISSEMENTS

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
1	32	Sağ yanlarak	Kilyatorge
5	20	Sağ yatorak	Zilyatorge
9	37	yüzüklüyorlardı	yüzüklüyorlardı
12	33	[illegible]	[illegible]
17	11	karıklıyorlar	karıklıyorlar
18	17	Yanılıyorum	Yanılıyorum
19	3	alt	alın
24	22	olmayı	olmayan
24	37	Dokoloğu	Dokoloğu
26	33	hazırlanmıyor	hazırlanıyor
29	13	hareketler	hareketler
31	8	tarafı	taraf
32	18	Kaçıyorum	kaçıyorum
34	1	zoğlu	zoğlu
45	2	yıkılıyorum	yıkılıyorum
48	3	delikleri	delikler
49	3	kalıyorlardı	yıkılıyorlardı
60	25	mıdırlar	mıdırlar
61	4	elliler	eliler
86	10	yayılıyorlar	yıyabiliyorlar
98	6	diğer	diğer
103	14	de-	fakat yanılmışlar

956.10
TUR
1977
c.3/3 e
k.12

ATASE